

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA X**

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimituskunta:

Harri Mäkinen, Jyrki Määttä, Heikki Sneck, Maarit Tukiainen ja Kari Turtiainen

Toimittaja:

Kari Turtiainen

Kannen suunnittelu ja taitto:

Studio Ilpo Okkonen Oy

ISBN 978-951-53-3186-1 (nid.)

ISBN 978-951-53-3187-8 (pdf)

ISSN 1458-9702

Gummerus Kirjapaino Oy 2009

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA X**

SISÄLTÖ

Lukijalle	8
1. LAATUPÄIVIEN AVAUSPUHEENVUOROT	11
1.1 Hovioikeuden presidentin tervehdys (hovioikeuden presidentti Esko Oikarinen)	13
1.2 Oikeusministeriön tervehdys (hallitusneuvos Heikki Liljeroos)	20
1.3 Kehittämistyöryhmän puheenjohtajan tervehdys (laamanni Harri Mäkinen)	23
2. MENETTELYTAVAT TODISTAJIEN, ASIAN- OMISTAJIEN JA MUIDEN KUULTAVIEN SUOJELUSSA RIKOSPROSESSIN ERI VAIHEISSA (esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti)	29
2.1 Johdanto	31
2.2 Esitutkinta	32
2.2.1 Suojelukeinoja	32
2.2.1.1 Henkilötietojen salaaminen	32
2.2.1.2 Lähestymiskielto	34
2.2.1.3 Pakkokeinot ja tutkintavankia koskevat yhteydenpitokiellot	34
2.2.1.4 Vartiointi	35
2.2.1.5 Tukihenkilö	35
2.2.2 Todistajansuojelukeinojen käyttötarpeiden kirjaaminen	35
2.3 Syyteharkinta	36
2.4 Oikeudenkäynti	36
2.4.1 Henkilötietojen salaaminen	36
2.4.2 Odotustilajärjestelyt	37
2.4.3 Istunnossa käytettävissä olevat suojelukeinot	38
2.4.3.1 Todistajan kuulustelu asianosaisen läsnä olematta	38
2.4.3.2 Kuulustelu todistajan läsnä olematta (etäkuuleminen)	38
2.4.3.3 Näkösuoja	39
2.4.3.4 Poikkeuksellinen istuntopaikka ja vartiointi	39

2.4.3.5 Oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittaminen	39
2.4.4 Suojelutarpeen arviointi	39
2.4.5 Suojelukeinosta päättäminen ja uhkaa aiheuttavan asianosaisen kuuleminen	40
2.4.6 Todistajan esitutkintakertomuksen käyttöä koskeva erityiskysymys	41
2.4.7 Asianomistajan asemaa koskeva erityiskysymys	42
2.5 Työryhmän suositukset	43

3. TUOMION RAKENNE JA

KIRJOITUSTAPAKYSYMYKSET	45
3.1 Yleistä	47
3.1.1 Työryhmän tehtävä	47
3.1.2 Johdanto	47
3.2 Normipohja	48
3.3 Lainkäytön laatumittariston laatuksiteerit	49
3.4 Tuomion perusrakenne	51
3.5 Rikostuomion rakenteeseen liittyviä seikkoja	53
3.5.1 Kaksi vakiintunutta rakennetta	53
3.5.2 Selostus asiasta	54
3.5.3 Syyttäjän vaatimukset	54
3.5.4 Asianomistajien vaatimukset	54
3.5.5 Vastaaajien vastaukset	54
3.6 Riitatuomion rakenteeseen liittyviä seikkoja	55
3.6.1 Asian taustatiedot	55
3.6.2 Kanne ja vastaus	56
3.6.3 Kaavio 2:ssa tarkoitetut riidattomat seikat ja riitaiset seikat	56
3.6.4 Kaavio 2:ssa tarkoitetut riitakysymykset	57
3.7 Rikos- ja riitatuomion rakenteeseen yhteisesti liittyviä seikkoja	57
3.7.1 Sisällysluettelon laatiminen	57
3.7.2 Todisteet	57
3.7.3 Käsittelyratkaisut	58
3.7.4 Ratkaisun perustelujen otsikointi	58
3.7.5 Ratkaisu	59
3.8 Kirjoitustapakysymyksiä	59
3.8.1 Yleistä	59
3.8.2 Ratkaisun perustelujen kappalenumerointi	60

3.8.3	Näyttö ja näytön arviointi	60
3.8.3.1	Ns. Kiviniemen laatutyöryhmän raportti	60
3.8.3.2	Todisteiden referointi	61
3.8.4	Oikeudellinen arviointi	61
3.8.4.1	Oikeuslähteiden selostaminen	61
3.8.5	Tuomion ulkoasu	62
3.8.6	Verbin aikamuodot	62
3.8.7	Eräitä muita esitys- ja kirjoitustapakysymyksiä	64
3.8.7.1	Asianosaisista käytettävät nimitykset	64
3.8.7.2	Tehosteiden käyttö leipätekstissä	65
3.8.7.3	Kirjallisten todisteiden yksilöinti	65
3.8.7.4	Isot ja pienet alkukirjaimet	65
3.9	Työryhmän suositukset	66

4. SOVITTELUKÄYTÄNNÖT TUOMIOISTUIMESSA SOVITeltaessa OIKEUDENKÄYMISKAAREN

5 LUVUN 26 §:N NOJALLA	69	
4.1	Työryhmän tehtävä ja sen toteuttaminen	71
4.2	Yleistä	72
4.2.1	Sovintomenettely osana riita-asioiden valmistelua	72
4.2.2	Sovintomenettely Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeen laatumittaristossa	73
4.2.3	Sovintomenettelyn rajoista	73
4.2.4	Sovinnon edut ja haitat	76
4.2.5	Sovinnon syntyyn vaikuttavista tekijöistä oikeudenkäynnissä	77
4.3	Sovintokäytännöt valmistelussa	80
4.3.1	Tilastoja sovinnosta	80
4.3.2	Avustajan roolista ennen oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäynnissä	80
4.3.3	Kirjallinen valmistelu	81
4.3.4	Valmisteluistunto	82
4.3.5	Valmisteluistunnon jälkeen	84
4.4	Sovintoehdotuksesta	84
4.5	Sovinnon vahvistamisesta	85
4.6	Hovioikeusvaiheesta	87
4.7	Työryhmän suositukset	87

5. KIVUSTA, SÄRYSTÄ JA MUUSTA TILAPÄISESTÄ HAITASTA, KOSMEETTISESTA HAITASTA JA KÄRSIMYKSESTÄ TUOMITTAVAN VAHINGON-KORVAUKSEN MÄÄRÄ PAHOINPITELYASIOISSA	89
5.1 Johdanto	91
5.1.1 Lainsäädäntö ja esityöt	91
5.1.2 Ohjeet ja suositukset	95
5.2 Näkökohtia HEVAn suositusten soveltamisesta	96
5.3 Kipu ja särky	97
5.3.1 Kipu ja särky HEVAn suosituksissa	97
5.3.2 Kipu HEVAn suosituksissa	98
5.3.3 Särky HEVAn suosituksissa	99
5.3.4 Työryhmän näkemyksiä	99
5.4 Kosmeettinen haitta	100
5.5 Kärsimys	101
5.5.1 Kärsimys HEVAn suosituksissa	101
5.6 Näyttökysymyksiä	103
5.7 Korvausratkaisun perusteleminen	105
6. PUHETAITOA ANTIIKISTA NYKYPÄIVÄÄN	109
(Juhana Torkki)	
6.1 Johdanto	111
6.2 Antiikin puhetaidon viisi osaa	113
6.2.1 Inventio – argumentin rakentaminen	113
6.2.2 Dispositio – järjestyksen antaminen puheelle	115
6.2.3 Elokuutio – puheen kielen ja tyylin hionta	116
6.2.4 Memoria – puheen painaminen mieleen	117
6.2.5 Aktio – puheen esittäminen	117
6.3 Puhetaito suomalaisessa oikeudenkäynnissä	118
7. KUKA YMMÄRTÄÄ, KENEN PITÄISI YMMÄRTÄÄ?	123
(Katriina Uljas-Rautio)	
7.1 Merkityssuhteet tekstin ymmärtämisen edellytyksenä	125
7.2 Erilaiset tekstilajit yhdessä tekstissä	131
7.3 Kantaa ottavat tekstit	133
7.4 Laatu laatukriteereiden näkökulmasta	134
7.5 Vakiintunut käytäntö – renki vai isäntä?	138
7.6 Lähteet	139

LUKIJALLE

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke aloitettiin vuonna 1999. Hankkeen tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä niin, että oikeudenmukaisuus toteutuu, oikeudenkäynti on reilua, ratkaisut ovat lainmukaisia ja hyvin perusteltuja ja tuomioistuinten palvelut ovat myös kustannustensa puolesta ihmisten saatavissa.

Vuosi 2008 oli laatuhankeksen kymmenes toimintavuosi. Se toteutettiin aikaisempina vuosina hyviksi koetuin työtavoin. Laatutyöryhmät työstivät heille annettuja kehittämisteemoja. Syksyllä pidetyillä lautupäivillä työryhmien työt esiteltiin, niistä käytiin keskustelua ja asetettiin laatuavoitteet vuodelle 2009. Täydennyskoulutusosiossa paneuduttiin puheviestintä- ja vuoro-vaikutustaitoihin, ulosottolainsäädäntöön, tuomion rakenne- ja kirjoitustapakysymyksiin, pahoinpitelyasioihin liittyviin vahingonkorvauskysymyksiin ja ruotsin kieleen.

Käsillä oleva julkaisu sisältää Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten kymmenensillä lautupäivillä 27.–28.11.2008 Kemissä esitellyt neljän vuonna 2008 toimineen laatutyöryhmän loppuraportit. Ne perustuvat tuomareiden ja työryhmissä mukana olleiden syyttäjien, julkisten oikeusavustajien, asianajajien ja tutkinnanjohtajien työryhmissä ja lautupäivillä kustakin teemasta käymiin keskusteluihin. Siten kysymyksessä ei ole oikeustieteellinen tutkimus.

Julkaisuun on sisällytetty myös artikkelit laatuhankkeen koulutusosiossa pidetyistä luennoista. Luentonsa artikkelimuotoon ovat laatineet teologian tohtori Juhana Torkki ja kirjoitusviestinnän lehtori, FM Katriina Uljas-Rautio.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen aikaisempia julkaisuja on saatavissa Oulun käräjäoikeudesta (oulu.ko@oikeus.fi).

Kiitän kaikkia niitä, jotka ovat vuonna 2008 olleet edistämässä lainkäytön laatua työryhmien puheenjohtajina, sihteereinä ja jäseninä. Lisäksi kiitän Esko Oikarista, Heikki Liljeroosia, Harri Mäkistä, Juhana Torkkia ja Katriina Uljas-Rautiota luvasta julkaista heidän esityksensä tässä laaturaporttikirjassa.

Vielä kiitoksen sanat kuuluvat kirjan toimittamiseen laatutyöryhmien raporttien osalta osallistuneille laamanni Harri Mäkiselle, hovioikeudenneuvos Maarit Tukiaiselle, käräjätuomari Heikki Sneckille ja käräjätuomari Jyrki Määtälle.

Kari Turtiainen
käräjätuomari, laatukoordinaattori

1. LAATUPÄIVIEN AVAUSPUHEENVUOROT

1.1 HOVIOIKEUDEN PRESIDENTIN TERVEHDYS (hovioikeuden presidentti Esko Oikarinen)

Arvoisat laatupäivien osanottajat tuomioistuimista ja sidosryhmistämme, muut yhteistyötahomme, hyvät naiset ja herrat!

Tervetuloa Rovaniemen hovioikeuspiiriin tuomioistuinten laatutyön järjestyksessään kymmenensille laatupäiville tänne Kemiin. Päivien pitopaikkana on Kemin kaunis ja tämänkaltaiseen koontumiseen erinomaisesti sopiva kulttuurikeskus.

Laatupäivien osanottajien suuri lukumäärä kertoo sitoutuneisuudesta laatuhankeeseen ja -koulutukseen. Se kertoo myös siitä, että tekemämme laatutyö koetaan tärkeäksi ja hyödylliseksi koko oikeudenhoidon ketjussa rikostutkinnasta aina viimeiseen tuomioistuimeen saakka. Tänä vuonna päiville osallistuu myös edustajat Rikosuhripäivystyksestä. Tämä projekti antaa neuvoja ja tukea rikoksen uhreille ja heidän läheisilleen sekä todistajille. Osa hovioikeuspiiriin tuomioistuimista on mukana tässä tukihenkilötoiminnassa.

Vuonna 2008 työstettäviä laatuteemoja ovat olleet:

- 1) Tuomion rakenne ja kirjoitustapakysymykset
- 2) Sovittelukäytännöt tuomioistuimessa soviteltaessa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n nojalla
- 3) Menettelytavat todistajien, asianomistajien ja muiden kuultavien suojelussa rikosprosessin eri vaiheissa (esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti)
- 4) Kivusta, särystä ja muusta tilapäisestä haitasta, kosmeettisesta haitasta ja kärsimyksestä tuomittavan vahingonkorvauksen määrä pahoinpitelyasioissa.

Laatuteemat ovat aikaisempien vuosien tapaan ajankohtaisia ja käytännön työn kannalta vaikutuksellisia. Teemoja koskevat laaturaportit esitellään laatupäivillä, niistä keskustellaan ja keskustelun jälkeen ne auktorisoituvat vuoden 2009 laatusuosituksiksi ja -tavoitteiksi.

Laatutyöryhmien loppuraportit, jotka perustuvat tuomareiden ja työryhmissä mukana olleiden sidosryhmiemme edustajien käymiin monipuolisiin ja vuorovaikutteisiin keskusteluihin, ovat hyvin kirjoitetut ja ne nostavat relevantilla tavalla esille monia kehittämistarpeita ja -ideoita. Loppuraportit julkaistaan kuten ennenkin omana kirjanaan ja lisäksi sähköisessä muodossa. Näin ne ovat hyödynnettävissä myös muualla maassa.

Laatutyötä on tänäkin vuonna tuettu korkealuokkaisella täydennyskoulutuksella, joka on pääosin tilattu Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnalta.

Kuluvan vuoden aikana on keskusteltu runsaasti siitä, loukkaavatko tuomioistuinten laatuhankkeet tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuutta. Riippumattomuuskeskustelua ei tule rajata vain tuomareihin. On muistettava, että myös asianajajien ja syyttäjien tulee toiminnassaan olla riippumattomia yhtäältä toisiinsa nähden mutta toisaalta myös tuomioistuimiin nähden. Laatutyötä tehtäessä on siksi huolehdittava paitsi siitä, että tuomareiden riippumattomuutta ei loukata, myös siitä, että syyttäjien ja asianajajien riippumattomuudesta huolehditaan.

Hovioikeuspiirissämme keskusteltiin riippumattomuudesta varsin runsaasti laatuhanketta käynnistettäessä lähes kymmenen vuotta sitten. Tämän keskustelun perusteella laatuhankkeemme toimintatapa muodostettiin sellaiseksi, että vaaraa riippumattomuuden loukkaamisesta tavalla tai toisella ei syntyisi.

Riippumattomuuden kannalta keskeistä toimintatavassamme on:

- laatutyötä ei tehdä hierarkisesti organisoituneena
- hovioikeus ei anna asemaansa vedoten ohjeita ohi ratkaistaviin olevien juttujensa
- esimiesasemassa olevat tuomarit eivät pyri asemaansa vedoten ohjaamaan tuomioistuintensa lainkäyttöä suuntaan taikka toiseen
- laatutyön perusmetodina ovat tuomareiden ja muiden oikeudenhoidon ammattilaisten yhteiset ja tasavertaiset keskustelut keskeisistä oikeudenhoidon kysymyksistä

- yhteisissä keskusteluissa tieto ja kehittämisideat siirtyvät sekä osaaminen ja ammattitaito kehittyvät
- laatutyöryhmien raportit eivät sido tuomareita eikä niitä ole edes sellaisiksi tarkoitettu
- jokainen tuomari ja muut laatutyöhön osallistuvat hyödyntävät laatuhankkeessa käytyjä keskusteluja parhaaksi katsomallaan tavalla
- laatutyö on vapaaehtoista

Laatuhankkeemme sen sijaan, että loukkaisi tuomareiden riippumattomuutta, päinvastoin vain vahvistaa sitä. Tuomari voi nimittäin tosiasiallisesti olla riippumaton vasta sitten, kun hän tietää, mitä muut tuomarit tekevät. Laatuhankkeet ovat hyvä forum tällaisen tiedon hankkimiseksi. Sama koskee mutatis mutandis myös asianajajia ja syyttäjiä.

Tieto ja osaaminen lisäävät riippumattomuutta. Näin olemme asian nähneet. Sitä paitsi epäily laatuhankkeen riippumattomuutta vaarantavasta näkökannasta on tuomarikunnan eettisyyden ja ammattitaidon aliarviointia.

Valtakunnallisen tuomariportaalin rakentamistyö jatkuu myötäisessä tuulessa. Työryhmä puheenjohtajansa Antti Savelan johdolla on tehnyt töitä riuskasti ja tuloksellisesti. Tuomariportaalin suunnitelma on piakkoin valmistumassa.

Tuomarin ”työkalupakiksi” tarkoitettu tuomariportaali pitää kaiken muun tiedon ohella sisällään myös eri hovioikeuspiirien laatutyössä syntynyttä aineistoa, erilaisia menettelytapamalleja, esimerkkejä hyvistä käytänteistä, tulkintasuosituksia ja koottua tietoa rangastuskäytännöistä. Tällaisen tiedon kattava ja helposti saatavilla oleminen lisää lainkäytön yhtenäisyyttä koko maassa ja parantaa eri laatuhankkeiden yhteistyötä.

Laatuhankkeemme ja erityisesti laatumittaristomme herättää enenevässä määrin kansainvälistä kiinnostusta, kuten kansainvälisissä seminaareissa vierailleet laadun lähettiläämme ovat tyytyväisinä kertoneet. Pohjoinen laatutyö on ollut monen eurooppalaisen laatuseminaarin ykkösaiheita.

Laatutyöhön kuluvana vuonna tutustunut Uralin valtiollisen oikeusakatemian rikosoikeuden arvostettu professori Ivan Yakovlevich Kozachenko on puheenvuorossaan lausunut laatuhankkeestamme kovin kauniisti:

”Arvoisat herrat, kollegat!

Esitän täten minulle luettavaksi annetusta kirjasta – laatuhankeraportista – ajatuksia tavallisena ihmisenä, en asiantuntijana. Raportin kirjoittajat ovat todellisia ammattilaisia ja tämän lisäksi he osoittavat tehneen työnsä suurella antaumuksella. Laatuhankkeen tekijät ovat saaneet aikaan enemmän kuin mitä he ilmeisesti ajattelivat tekevänsä.

Kirja ei rajoitu vain lainkäytön kehittämiseen vaan sen sisältö on paljon laajempi. Työn tuotoksella on monialainen luonne. Raportin kehittämistyö mm. auttaa tuomioistuinten tulevien työntekijöiden kouluttamisessa. Laatuhankkeen tulokset tuleekin ottaa huomioon koulutuspuolella.

Toinen alue, jossa raporttia voi hyödyntää, on lainkäyttö. Raportissa osoitetaan lainkäytön perustuvan lain hengen huomioonottamiseen, oikeudenmukaisuuden periaatteen noudattamiseen ja asianosaisten tyytyväisyyteen prosessiin. Näitä kriteerejä noudattaen esim. siviiliasi-oissa tuomarilla on välittäjän rooli. Valtion talouden kannalta tämä on hyvä asia, sillä mitä vähemmän on riitoja sitä pienemmät kulut.

Kolmas alue, johon kirja voi vaikuttaa, on lainvalmistelun kehittäminen. Jos tuomari kerta toisensa jälkeen erehtyy lain soveltamisessa, on syytä joko 1) tuomarin heikko ammattitaito, 2) lain huono taso tai 3) lain vaikeaselkoisuus. Tuomarin erehtyessäkin oikeuslaitoksen työn taso kohoaa. Jos laki on huono, lainsäätäjälle menee impulsseja lain kehittämiseksi ja parantamiseksi.

Neljäs vaikutusalue tällä laatuhankeraportilla on yleinen yhteiskunta. Kansalaiset alkavat suhtautua kunnioittavasti tuomareihin ja luottamus tuomioistuihin kasvaa. Tämä johtaa väestön oikeuskulttuurin kohoamiseen.

Tämä saattaa johtaa siihen, että Rovaniemen hovioikeuspiirissä koko nuoriso hakeutuu opiskelemaan Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekuntaan!

*Olen hyvin kiitollinen tästä kirjasta! Palattuani kotiin tulen ehdotta-
maan seminaarin järjestämistä Sverdlovskin läänin noin tuhannelle
tuomarille tämän laatuhankkeen raportin hyödyntämiseksi venäläis-
ten tuomioistuimien työn laadun parantamisessa.”*

Laatumittaristo pilotoitiin vuonna 2007 ja pilotoinnin loppuraportti julkaistiin hiljattain. Pilotointi osoitti, että lainkäytön laatua on mahdollista arvioida systemaattisesti. Mittariston arviointialueet ja laatuksiteerit osoittautuivat onnistuneesti valituiksi.

Varsinaiset mittaustulokset kertovat, että hovioikeuspiirin tuomioistuinten toiminta on laadultaan hyvää tasoa. Oikeudenkäyntiin osallistuvien kannalta huolestuttavaa kuitenkin on, että oikeudenkäynnit monissa tapauksissa kestävät liian kauan. Toinen huolestuttava mittaustulos oli, että tuomarit kokevat työnsä hyvin rasittavaksi. Nämä molemmat tulokset osoittavat, että tuomioistuinten voimavarat eivät kaikilta osin ole riittävät.

Pilotoinnin tulokset ovat vähitellen siirtymässä hovioikeuspiirin tuomioistuimissa myönteiseksi kehitykseksi niin toiminnan laadun kuin myös organisaatioiden sisäisen laadun näkökulmasta.

Tulevaisuuden huolenaihe on muutenkin ennakoitavissa oleva resurssivaje tuomioistuimissa, mihin säästötavoitteiden ohella vaikuttaa myös talouden taantuma. Ennusteet synkkenevät ja lamasta näyttäisi tulevan syvempi ja pitempi kuin on osattu ennakoida. Tämä tulee näkymään tuomioistuinten lisääntyvissä asiämäärissä. Tässä tilanteessa on tärkeää, että juttumäärien muutosta seurataan tarkasti ja resurssiahdinkoon varaudutaan oikeusministeriössä riittävän ajoissa ja riittävällä tavalla. Resurssipolitiikan hoitaminen on suuri haaste.

Toinen suuri haaste on toimivan ja systemaattisen tuomarikoulutuksen aikaansaaminen Suomeen. Aika alkaa käydä vähiin. Lähi-
vuosien rekrytointitarpeet ovat eläköitymisen vuoksi merkittävät.

Valmistautuminen vuoden 2010 käräjäoikeusverkoston uudistukseen on havaintojeni mukaan lähtenyt hovioikeuspiirissä liikkeelle ripeästi ja vastuullisesti. Suunnittelutyö on organisoitu systemaattisesti ja eri henkilöstöryhmät kattavasti mukaan ottaen periaatteella: ”Ne suunnittelevat, jotka tekevät”. Kaikkea menestystä tälle työlle.

Vuosille 2009–2011 on valittu uusi kehittämistyöryhmä. Uutena puheenjohtajana aloittaa käräjätuomari Antti Savela. Laatukoordinaattoriksi on valittu käräjätuomari Kari Turtiainen. Kehittämistyöryhmään on uutena jäsentahona kutsuttu julkisten oikeusavustajien edustaja sen varmistamiseksi, että tieto kehittämistarpeista ja -painopisteistä tavoittaa tehokkaasti koko oikeudenhoidon ketjun.

Uudet valinnat merkitsevät osaltaan sitä, että laatutyön vastuunkannossa on tapahtumassa sukupolven vaihdos. Eteenpäin elävän mieli. Niin varmasti laatutyön toimintatavan kehittämisessäkin. Laajan keskustelun pohjalta on paikallaan tulevana vuonna miettiä, mihin suuntaan ja millä tavoin laatuhankeeseen työskentelytapa tulisi kehittää. Onhan nykyisellä työskentelykonseptilla laatutyötä tehty kymmenisen vuotta, hyvinkin tuloksellisesti, mutta aika aikansa kutakin.

Uudelle kehittämistyöryhmälle, sen puheenjohtajalle ja laatukoordinaattorille kaikkea menestystä tärkeässä työssään laadun hyväksi.

Parhaimmat kiitokset

- laamanni Harri Mäkiselle kehittämistyöryhmän puheenjohtajana
- käräjätuomari Antti Savelalle laatuhankeeseen laatukoordinaattorina
- laatutyöryhmille, niiden puheenjohtajille, sihteereille ja jäsenille laadukkaasta työstä
- sidosryhmille ja yhteistyötahoille sitoutuneesta ja kehitysmyönteisestä mukana olostaa laatutyössä
- Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnalle hyvin toteutetusta ja korkealuokkaisesta täydennyskoulutuksesta

- hallitusneuvos Heikki Liljeroosille ja oikeusministeriölle kaikesta tuesta niin taloudellisesti kuin henkisesti
- laatupäivien esitelmöitsijöille jo etukäteen
- laatupäivien järjestelyissä mukana olleille. Hyväntä näyttää jo tässä vaiheessa.

Vielä kerran tervetuloa. Antoisia ja keskustelevia laatupäiviä.

Ensi vuonna tavataan juhlavuosien merkeissä Rovaniemellä. Laatuhanke täyttää 10 vuotta. Rovaniemen hovioikeus ja Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta juhlivat kumpikin 30-vuotista taivaltaan. Hovioikeuden ja tiedekunnan historiaa on alusta pitäen sävyttänyt hyvin poikkeuksellinen yhteistyöasetelma.

Huomionosoitukset:

- Hovioikeuden presidentti luovutti Harri Mäkiselle hovioikeuden kultaisen mitalin.

”Kultainen mitali voidaan myöntää arvokkaana huomionosoituksena ja muistoesineenä sellaiselle henkilölle, joka on toiminut erittäin ansiokkaasti Rovaniemen hovioikeuspiirin hyväksi tai vaikuttanut merkittävästi oikeuslaitoksen kehittämiseen.”

- Antti Savelalle ja Heikki Liljeroosille hovioikeuden presidentti luovutti historiateoksen.

1.2 OIKEUSMINISTERIÖN TERVEHDYS (hallitusneuvos Heikki Liljeroos)

Arvoisat laatupäivien osanottajat!

Mieluisa velvollisuuteni on tuoda tähän tilaisuuteen oikeusministeriön tervehdys. Hovioikeuspiirin laatuhanke täyttää yhdeksän vuotta. Vuoden kuluttua vietämme laatuhankkeen 10-vuotisjuhlia, joiden suunnittelu lienee jo hyvässä käynnissä.

Laatuhanke tai lainkäytön laadun parannushanke on käsittääkseni hyvissä voimissa. Te, arvoisat hovioikeuspiirin tuomarit, muu lakimieshenkilökunta sekä yhteistyötahot olette tehneet tiiviisti yhdessä töitä yhteisen asian eteenpäin viemiseksi. Uskoakseni kaikkien tavoitteena on ollut luoda edellytykset paremmalle oikeusturvalla. Merkille pantavaa hankkeessa on myös se, että hanke on ja pysyy tuomioistuineläytöksen omilla käsillä. Korostan jälleen kerran, että oikeusministeriö ei ole halunnut eikä voi puuttua lainkäytön laatutyöhön muutoin kuin luomalla sille edellytyksiä resurssiensa puitteissa. Oikeushallinto-osaston eräänä toiminta-ajatuksena on tukea tuomioistuinten niiden perustehtävän suorittamisessa.

Lainkäytön laadunparannushankkeet ovat levinneet pohjoisesta muihinkin hovioikeuspiireihin. Se on hyvä asia.

Laatuhankkeita kohtaan on myös esitetty epäilyjä. Kuinka ne ja tuomareiden riippumattomuus sopivat yhteen. Kuka ohjaa ja ketä? Ovatko yhteiset näkemykset esimerkiksi tietyistä rangaistusasteikoista vaarantamassa riippumattomuutta? Minun mielestäni eivät ole. Ovatko yhteiset linjaukset esimerkiksi haastehakemuksen sisällöstä vaarallisia? Minusta eivät ole. Päinvastoin. Kun tavoitteena on kuitenkin saada aikaan yhdenmukaisia – ei samanlaisia – tuomioita ja kehittää oikeudenkäyntejä kaikkien asianosaisten kannalta paremmiksi ja joutuisammiksi ja siten myös kustannustehokkaiksi, tuntuu laatuhankkeita kohtaan esitetty arvostelu välillä hieman kohtuuttomalta. Uskoakseni laatuhankkeissa hovioikeuden ja käräjäoikeuksien tuomarit ovat niin sanotusti samalla viivalla, jolloin oikeusasteellista eroa ei pitäisi henkilöiden välillä olla.

Uskon myös tuomioistuinlakimiesten olevan perillä siitä, millainen sitovuus tai merkitys laaturaporteissa esitetyillä näkemyksillä on käytännön lainsoveltamistyössä.

Riippumattomuuskeskustelua olisikin nykyistä enemmän suunnattava siihen, minkälainen on päällikkötuomarin vastuu tuomioistuimen toiminnasta ja mitkä ovat hänen oikeutensa ja velvollisuutensa seurata yksittäisen tuomarin käsiteltävänä olevien asioiden eteenpäinmenoa tai -menemättömyyttä. Mitä asioita kuuluu riippumattomuuden piiriin ja mitkä asiat eivät kuulu.

Summa summarum: Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke on syytä viedä liput liehuen eteenpäin.

Myös muualla Euroopassa on ryhdytty voimakkaasti keskustelemaan lainkäytön laadusta. Asiasta järjestetään seminaareja ja konferensseja, joissa tämänkin hovioikeuspiirin tuomarit ovat käyneet viemässä laatuviestiä eteenpäin. Hollannissa on kehitely hieman samantyyppinen lainkäytön laadunarviointimittaristo kuin täällä. Siinä on viisi lainkäytön arviointialuetta. Ne ovat puolueettomuus, osaaminen, asianosaisten kohtelu, lainkäytön yhdenmukaisuus ja asian käsittelyaika. Edelleen jokaiselle arviointialueelle on määritelty mittari, arviointiasteikko ja mittaamismenetelmä.

Hyvät kuulijat. Kun ministeriön virkamies saa tilaisuuden puhua julkisesti, niin hän ei voi välttää puhumasta ajankohtaisista oikeudenhoitoon vaikuttavista asioista. Olemme uudistamassa käräjäoikeuksia. Niistä kärjätuomari, projektipäällikkö Kimmo Leskinen tulee puhumaan vielä erikseen. Mutta totean kuitenkin, että hanke etenee. Sen tiimoilta on kuitenkin monia avoimia ja vaikeitakin kysymyksiä. Päällikkötuomarit on pääosin nimetty. Enää viiden käräjäoikeuden laamanni on nimittämättä. Toimitilongelmat ovat suuria ja niiden lopulliseen kuntoon saamiseen menee vielä runsaasti aikaa. Kirjaamisasiat ja niitä käsittelevä henkilöstö siirtyy maanmittauslaitokselle. Tällä hetkellä näyttää siltä, että maanmittauslaitoksen kysyntä ja käräjäoikeuksien tarjonta kohtaavat varsin hyvin. Joitakin ongelmapaikkoja kuitenkin on – myös täällä pohjoisessa. Niitä ryhdytään selvittämään pikapuolin henkilötasolla.

Valtion tuottavuusohjelma, jonka mukaisesti oikeusministeriön hallinnonalalta pitää vähentää vuoteen 2011 mennessä noin 650 henkilötyövuotta, on käynnissä. Tuomioistuinlaitoksen osuus tästä on noin 150 htv. Vuotta 2009 koskien ministeriön tavoitteena oli vähentää yhteensä 43 htv. Tulos näyttää kuitenkin olevan hyvin laiha, vähennyksiä saatiin aikaan vain 14 htv. Lieneekö ministeriön neuvottelijoiden huonoutta ja tuomioistuinten edustajien hyvyttä. Hovioikeuksista vähenee 7 htv, kun puolestaan käräjäoikeuksiin tulee 8 htv lisää, vaikka tavoite oli vähentää 18. Hallinto-oikeuksissa vähennys on 11 htv ja VAKO:ssa 5 htv. Kun veloitteemme on edellä mainittu runsas 150 htv, niin kahdelle viime vuodelle jää erittäin suuri osuus. Toisin sanoen paineet tuottavuusohjelman toteutumisesta kohdistuvat muun muassa käräjäoikeusverkoston kehittämiseen sekä tiettyjen lainsäädäntötoimenpiteiden toteuttamiseen.

On syytä mainita myös tuomioistuinten ratkaisukokoonpanojen uudistamishanke. Eduskunta on vahvistanut lain sisällön ja uudistus tulee voimaan 1.1.2009. Sen vaikutukset lautamiestarpeeseen ovat parhaillaan käräjäoikeuksien arvioitavana.

Tuomioistuinharjoittelua selvittävä työryhmä on saanut jatkoaikaa maaliskuun loppuun 2009. Työryhmä tulee esittämään tuomioistuinharjoittelun laajentamista hovioikeuksiin ja hallinto-oikeuksiin. Harjoittelupaikkojen tarve ja määrä on myös työryhmän selvitettävänä.

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on kehittää hovi-, hallinto- ja käräjäoikeuksien organisaatiosäädöksiä. Työryhmän tavoitteena on muun muassa siirtää mainittuja tuomioistuimia koskeva sääntely asianmukaiselle tasolle (lakiin) ja kehittää organisaatiolakeja johtamisjärjestelmien, vastuiden yms. osalta. Työryhmän tulee harkita, onko mahdollista laatia yhtenäinen kaikkia mainittuja tuomioistuimia koskeva tuomioistuinlaki. Työryhmän puheenjohtajana toimii Vaasan hovioikeuden presidentti Mikko Könkkölä. Rovaniemen hovioikeuden edustajana on hovioikeudenneuvos Marianne Wagner-Prenner.

1.3 KEHITTÄMISTYÖRYHMÄN PUHEENJOHTAJAN TERVEHDYS (laamanni Harri Mäkinen)

Hyvät laatupäivien osanottajat!

Minulla on kunnia – viimeisen kerran laatuhankkeen kehittämissäryhmän puheenjohtajana – käyttää tämä puheenvuoro näillä kymmenensillä laatupäivillä. Tähän liittyen haluan palauttaa mieleen ne keskeiset seikat, joille hankkeemme on sekä teoreettisesti että käytännössä rakentunut.

Voidaan sanoa, että laatuhanke syntyi pohdittaessa vuosina 1992–1995 tuomioistuimissa käyttöön otetun tulosohjausmenettelyn sisältöä ja laadun kytkemistä tulosneuvottelumekanismiin.

Paitsi tulosneuvottelumekanismiin liittyen aika oli muutoinkin kypsä ryhtyä kehittämään lainkäyttöä aktiivisesti myös käytännössä. Prosessin tavoiteperiaatteet, varmuus, nopeus, luotettavuus ja kustannustehokkuus, vaikka ne olivat toteutuneet varsin hyvin, eivät kuitenkaan olleet toteutuneet ihanteellisesti. Tuomarit olivat tästä hyvin tietoisia.

Työskentelymetodiksi otettiin aluksi tuomarien, ja myöhemmin myös tuomarien ja sidosryhmien, välinen keskustelu sekä täydennyskoulutus. Keskusteluteemat on pyritty määrittelemään konkreettisiksi ja kehittämiskohteet riittävän pieniksi, jotta parannuksia saataisiin myös käytännössä aikaan. Keskustelussa on pyritty tunnistamaan lainkäytön ongelmia ja tekemään niitä koskevia parannusehdotuksia. Tämän kaiken perustana on ollut usko siihen, ja myös yhteisymmärrys siitä, että lainkäytön yhtenäisyys voi lisääntyä ja lainkäyttö muutoinkin laadullisesti parantua tuomarien ja keskeisten sidosryhmien välisin keskusteluihin ja niiden perusteella tehdyin suosituksin. Ydinajatuksena on ollut vaikuttaa siihen keskeiseen tekijään, josta lainkäytön laatu on riippuvainen, eli tuomarien ja sidosryhmiin kuuluvien ammattitaitoon.

Puuttumatta sen enemmänäti laatuhankkeen organisaatioon voidaan sanoa, että laatuhanke on organisoitua kehittämistyötä. Siinä

keskitytään parantamaan toimintaa tulevaisuutta silmällä pitäen. Laatuhanke voidaan nähdä myös tehokkaana koulutus- ja koulutautumisjärjestelmänä sekä henkilöstön osallistumiskeinona. Eitämättä voidaan sanoa myös, että meidän tuomarien keskuudessa on tapahtunut asennemuutos: asenteet ovat muuttuneet kehittämismyönteisiksi.

Tuomioistuinten ja tuomarien riippumattomuus oli alun alkaen tarkan huolenpidon alaisena. Toiminta organisoitiin niin, ettei riippumattomuutta loukata eikä edes vaaranneta. Tuomarit itse, ei mikään ulkopuolinen taho, valitsevat keskusteluteemat. Sidosryhmien edustajien ottamisella mukaan kehittämistyöryhmään on haluttu lisätä toiminnan vaikuttavuutta eikä se ole vaarantanut tuomioistuinten tai sidosryhmien itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Keskustelu teemoista tapahtuu yleisellä tasolla. Hovi-oikeus ei virastona tai tuomioistuimena ohjaa keskustelua, vaan osallistuu siihen edustajiensa välityksin. Työryhmien suositukset eivät sido tuomareita. Osallistuminen laatuhankeeseen on koko toiminta-ajan ollut vapaaehtoista, vaikka lainkäytön laadun kehittäminen on virkatyötä sekin. Minkäänlaista seurantaä siitä, onko joku jättänyt osallistumatta, ei ole ollut eikä tule olemaan. Mitään sanktioita osallistumattomuudesta ei ole. Laatutyö on oikeudenhoidon kehittymistä ja kansalaisten oikeusturvaodotuksiin mahdollisimman hyvin vastaamista tavoittelevien ja hyvää tarkoitavien oikeudenhoidon ammattilaisten pyyteetöntä ponnistelua muutoinkin varsin kovassa työpaineessa. Perimmäisenä ajatuksena on se, että tuomioistuimet ovat ihmisiä varten.

Keskeisiä kysymyksiä ovat: Onko työ tuottanut tulosta? Onko lainkäytön laatu parantunut? Onko osoitettavissa, että laatu on parantunut?

Itse laatutyöryhmäraporttien taso on vuosien mittaan parantunut. Laatutyöryhmien tekemien seurantaraporttien mukaan laatutavoitteet ovat osaksi toteutuneet, mutta osaksi eivät. Mielestäni se on luonnollista. Laatutyö on luonteeltaan pitkäjänteistä kehittämistä, jonka tähtäin on aina tulevaisuudessa, ja sen vaikutukset ilmenevät vähitellen vuosien mittaan. Lainkäytön laadun voidaan katsoa kuitenkin jo tähänkin mennessä eri osa-alueilla parantuneen.

Lainkäytön laadun arviointia ja kehittämistä varten laatuhankeessa luotiin laatumittaristo, johon koottiin ne kriteerit, joiden avulla laadun kehittymistä on määrä arvioida, ja kehitettiin mitaustavat, joilla tietoa arvioinnin pohjaksi saadaan. Laatumittariston toimivuutta on kokeiltu ja siitä on tehty raportti. Samalla saatiin tietoa lainkäytön laadun tasosta hovioikeuspiirin tuomioistuimissa. Kukin yksikkö voi arvioida itse sen osalta saatuja tuloksia ja niin halutessaan parantaa toimintaansa eri osa-alueilla. Tällainen tulosten arviointi on jo ainakin joissakin käräjäoikeuksissa tehtykin. Testauskokemukset loivat pohjaa myös tuomioistuinten toiminnan arvioinnissa käytettävien menetelmien edelleen kehittämiseksi. Käräjäoikeuksien verkostouudistus parantaa arvioinnin toteuttamismahdollisuuksia, koska käräjäoikeudet tulevat olemaan kooltaan enemmän keskenään vertailukelpoisia kuin nykyisin. Heikkoutena laatumittariston toimivuuden testauksessa oli se, että asianosaiset vastasivat vain vähäisessä määrin heille osoitettuun kyselyyn. Olisi ensiarvoisen tärkeää saada tietoa siitä, miten tuomioistuimissa asioivat kokevat tuomioistuinten onnistuneen tehtävässään. ”Sillä tuomari on yhteisen kansan tähden eikä yhteinen kansa tuomarin tähden.” (Olaus Petrin tuomarinohjeet 1500-luvulta.)

Vertauskuvallisesti voidaan sanoa, että kivi on heitetty tyneen veden ja veden pinta on liikahtanut. Renkaat laajenevat yhä etäämmälle alkamiskohdastaan. Laatuhankeita on käynnistetty nyt jo muuallakin Suomessa kuin vain Rovaniemen hovioikeuspiirissä. Tuomariportaalia suunnitteleva työryhmä on asetettu ja se on aloittanut työnsä. Laatuhankeita on esitelty useilla kansainvälisillä foorumeilla, joilla se on herättänyt suurta kiinnostusta. Laatuhankeestamme on toimitettu pyynnöstä tietoa Euroopan unionin puitteissa toimivalle European Commission for the Efficiency of Justice’lle (CEPEJ), joka kartoittaa laatuilannetta eri maissa. Monia muitakin kansainvälisiä yhteyksiä on syntynyt.

Kun aikanaan esittelin laatuhankeita eri yhteyksissä, painotin usein sitä, että tuomarit akateemisesti koulutettuna ja käytännön työssä koeteltuna ja kokeneena ammattikuntana muodostavat suuren voimavaran myös oikeudenhoidon kehittämistä silmällä pitäen, ja että kun se voimavara saadaan käyttöön, kehityksen vauhti alkaa

voimakkaasti kasvaa. Se, mitä on tähän mennessä saavutettu, on nimenomaan koko hovioikeuspiirin tuomarikunnan ja nyt myös sidosryhmien edustajien aikaansaannosta. Uskallan sanoa, että saavutetut tulokset osoittavat, että olin oikeassa. Ja kun kehittämisen tarve on ymmärretty, mikään ei enää voi pysäyttää kehitystä.

Olemme pitäneet hankkeen syntymäpäivänä 8.4.1999, jolloin Rovaniemen hovioikeuden tiloissa pidetyssä kokouksessa pohdittiin alussa mainitsemaani tulosohjausmenettelyn sisältöä ja laadun kytkemistä tulosneuvottelumekanismiin sekä yhteisiä laatuteemoja ja niiden työstämistä. Vastaavana päivänä ensi vuonna hanke täyttää kymmenen vuotta. Nykyisen kehittämistyöryhmän toimikausi päättyy kuluvan vuoden lopussa. Uusi kehittämistyöryhmä toimikaudeksi 2009–2011 on jo asetettu. Kehittämistyö jatkuu ja siihen tulee uusia sävyjä, vivahteita ja menetelmiä. Aion osallistua jatkossakin laatuhankeeseen toimintaan, kunnes jään eläkkeelle.

Omasta puolestani kiitan sydämellisesti kaikkia hyvästä yhteistyöstä puheenjohtajakauteni aikana. Toivotan toiminnalle menestystä. Huolehtikaamme tarkasti, kuten tähänkin asti on tehty, ettei tuomioistuinten riippumattomuus mitenkään laatutyön vuoksi vaarannu. Onhan riippumattomuus lainkäytön perustava laatuperiaate.

2. MENETTELYTAVAT TODISTAJIEN, ASIANOMISTAJIEN JA MUIDEN KUULTAVIEN SUOJELUSSA RIKOSPROSESSIN ERI VAIHEISSA (ESITUTKINTA, SYYTEHARKINTA JA OIKEUDENKÄYNTI)

Työryhmän 1/2008 raportti

Työryhmän jäsenet

käräjätuomari Juha Niemi-Pynttari, Ylivieskan käräjäoikeus,
puheenjohtaja

käräjätuomari Heikki Sneck, Ylivieskan käräjäoikeus, sihteeri

käräjätuomari Jukka Jama, Kemi-Tornion käräjäoikeus

käräjätuomari Kimmo Saarela, Kemi-Tornion käräjäoikeus

laamanni Lars Lindh, Lapin käräjäoikeus

käräjätuomari Pirjo Keisu, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Anne Niemi, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Jaakko Raittila, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Tuula Hiukka-Poikela, Rovaniemen käräjäoikeus

käräjätuomari Reetta Löija, Rovaniemen käräjäoikeus

hovioikeudenneuvos Marianne Wagner-Prenner, Rovaniemen
hovioikeus

viskaali Heikki Juntunen, Rovaniemen hovioikeus

kihlakunnansyyttäjä Terhi Mokko, Lapin syyttäjänvirasto

kihlakunnansyyttäjä Juha Karikoski, Oulun syyttäjänvirasto

kihlakunnansyyttäjä Päivi Markus, Oulun syyttäjänvirasto

julkinen oikeusavustaja Päivi Isomaa, Kemin oikeusaputoimisto

julkinen oikeusavustaja Tapio Maakanen, Oulunseudun

oikeusaputoimisto

asianajaja Kari Eriksson, Oulu

asianajaja Jari Vertala, Oulu

asianajaja Lea Hakola, Rovaniemi

asianajaja Liisa Isomaa, Rovaniemi

rikosylikomisario Ari Kylmäniemi, Kainuun poliisilaitos

rikosylikomisario Risto Juho, Peräpohjolan poliisilaitos

rikosylikomisario Antti Luoto, Oulun poliisilaitos

rikosylikomisario Jukka Haataja, Lapin poliisilaitos

2.1 JOHDANTO

Työryhmän tehtävänä oli selvittää menettelytavat todistajien, asiantuntijajien ja muiden kuultavien suojelussa rikosprosessin eri vaiheissa.

Todistajansuojelu on ajankohtainen aihe paitsi kansallisesti myös kansainvälisesti. Todistajansuojelua koskevaa velvoittavaa EU:n lainsäädäntöä alettiin valmistella jo vuonna 2004. Useimmilla EU:n jäsenvaltioilla on lainsäädäntöä todistajansuojelusta, joko erillisenä lakina tai rikosprosessilakiin sisältyvänä. Suojelukeinoja ovat vaihtoehtoiset kuulemistavat, fyysinen suojelu, asuinpaikan vaihdos, henkilöllisyyden vaihdos ja muut järjestelyt. Joillakin mailla on lainsäädäntöä todistajansuojeluohjelmista. EU:n komissio on 13.12.2007 laatinut valmisteluasiakirjan, jossa on arvioitu niitä vaikutuksia, joita EU-lainsäädännön antamisella on todistajansuojelun alalla. Valmisteluasiakirjan mukaan aika ei ole vielä kypsä välittömiin lainsäädännöllisiin yhteisötason toimiin todistajien suojelemiseksi.

Kansallisessa lainsäädännössämme ei esiinny termiä todistajansuojelu, joten sen sisältökään ei ole laissa määritelty. Todistajien tukipalveluja koskevassa työryhmämietinnössä on kuitenkin määritelty käsitteet ”todistajantuki” ja ”todistajansuojelu” (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, s. 1). Määritelmän mukaan todistajantuella tarkoitetaan toimintaa, jossa todistajalle kerrotaan hänen oikeudenkäyntiin liittyvistä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja tuetaan häntä oikeudenkäyntiin liittyvissä asioissa. Todistajalle voidaan tarvittaessa järjestää tukihenkilö oikeudenkäyntiin. Määritelmän mukaan todistajantukea laajempi käsite on todistajansuojelu, joka on viranomaistoimintaa. Sen tarkoituksena on suojella todistajaa todistamiseen liittyviltä uhilta.

Todistajaksi tai muutoin todistelutarkoituksessa kuultavaksi tuleminen on kansalaisvelvollisuus. Sen täyttämiseksi voidaan viime kädessä käyttää jopa pakkokeinoja. Velvollisuuden täyttäminen ei aina ole miellyttävä tehtävä. Erityisen vastenmielistä kuultavaksi tuleminen on varmasti, jos kuultavan terveyteen kohdistuu uhkaa. Työryhmän käsityksen mukaan pelon ja uhan välttämiseksi tuo-

mioistuimen ja muiden viranomaisten on suhtauduttava myönteisesti todistajansuojelukeinojen käyttämiseen.

Työryhmän käsityksen mukaan asianomistajalle, todistajalle ja muulle todistelutarkoituksessa kuultavaksi tulevalle annettavaa tietoa käytettävissä olevista suojelukeinoista tulisi kaikissa vaiheissa lisätä. Jo esitutkintavaiheessa pitäisi antaa tietoa käytettävissä olevista keinoista. Oikeusministeriön verkkosivuilla olevaa, todistajille suunnattua opasta on päivitetty. Siitä löytyy tietoa todistajansuojelukeinoista. Käräjäoikeuksien SAKARI-järjestelmän tuottamissa asianomistajalle ja todistajalle lähetettävissä kutsuisissa oikeuteen saapumisesta ja kutsuihin liittyvissä ohjeissa ei ole mitään mainintaa todistajansuojelukeinoista. Suotavaa olisi, että myös näitä kaikille meneviä vakiolomakkeita päivitetäisiin niin, että myös niistä löytyisi tietoja todistajansuojelukeinoista.

Tuomioistuimessa tapahtuvaa todistajansuojelua koskevat keskeisimmät säännökset ovat oikeudenkäymiskaaren (OK) 17 luvun 34 ja 34 a §:ssä. Säännökset ovat suhteellisen uusia. Näiden säännösten mukaiset keinot ovat käytettävissä asianomistajaa, todistajaa tai muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä kuultessa. Kuultavan prosessuaalinen asema ei vaikuta suojelukeinojen käyttämiseen. Sen vuoksi tässä raportissa käytetään jäljempänä ”todistaja”-termiä niin, että se kattaa kaikki todistelutarkoituksessa kuultavat henkilöt.

2.2 ESITUTKINTA

2.2.1 Suojelukeinoja

2.2.1.1 Henkilötietojen salaaminen

Yhtenä keinona todistajansuojelussa voidaan pitää hänen henkilöään koskevien tietojen kuten osoitteen salaamista. Salaamistarpeen suhteen on eroteltavissa ainakin ne tilanteet, jolloin suojattava on hakenut itselleen väestötietolain 25 §:n 4 momentin tarkoittaman *turvakiellon* ja tilanteet, joissa tällaista kieltoa ei ole haettu.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdan ja 24 §:n 31 kohdan nojalla todistajan tarkat yhteystiedot voidaan salata. Se, että rikoksesta epäilty tai muu uhkaava henkilö ei saa viranomaiselta suojeltavan tarkkoja yhteystietoja, rajoittaa varsin vähän uhkaavan henkilön oikeuksia. Kynnys tarkkojen yhteystietojen salaamiselle ei voi olla korkea. Työryhmässä keskusteltiin siitä, onko luontevaa merkitä suojeltavan henkilön asuinpaikka ja osoite esitutkintapöytäkirjaan vai riittääkö yhteystietojen syyttäjälle välittäminen ns. info-lomakkeella. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 16 §:n 2 kohdan mukaan esitutkintapöytäkirjaan merkitään kuulusteltavan henkilötiedot. Työryhmän käsityksen mukaan käytännössä ei ole tarvetta sille, että yhteystiedot merkitään tarkasti esitutkintapöytäkirjaan (ks. myös HE 190/2002, kohta 2.1.4, jossa on puollettu sitä, että joissakin tilanteissa kuultavan tarkat yhteystiedot kirjataan muualle kuin pöytäkirjaan). Luontevimpana vaihtoehtona työryhmä piti juuri info-lomakkeella ja ATK-järjestelmän (SAKARI) välityksin tapahtuvaa tarkempien yhteystietojen välittämistä. Laaturpäivillä todettiin, että info-lomake ja siinä olevat tiedot ovat lähtökohtaisesti julkisia ja niiden salaaminen edellyttää suojelutarvetta.

Väestötietolain 25 §:n 4 momentin nojalla maistraatti voi henkilön pyynnöstä määrätä, että hänen kotikunnastaan, asuinpaikastaan tai osoitteestaan ei saa antaa tietoa muille kuin viranomaisille. Tällaisen kiellon määrääminen edellyttää, että kieltoa hakevalla on perusteltu aihe epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi. Työryhmän käsityksen mukaan turvakieltopäätöksen saaneet henkilöt tuovat esitutkinnassa yleensä esiin turvakiellon. Siten tieto turvakiellosta välittyy eteenpäin myös syyttäjälle ja tuomioistuimelle. Kovin suurta riskiä ei ole siitä, että turvakiellolla suojattu kuultava vahingossa ilmoittaisi yhteystietonsa poliisille ja uhkaava henkilö sitten aikanaan saisi tiedon salaisista yhteystiedoista.

Jos poliisi asianosaiselta tai henkilötietojärjestelmästä saa tiedon turvakiellosta, tieto kiellosta tulee välittää syyttäjälle info-lomakkeella.

2.2.1.2 Lähestymiskielto

Lähestymiskielto on tarkoitettu henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi (Laki lähestymiskiellosta 1 §). Lähestymiskielto voi tulla kyseeseen myös tilanteissa, joissa uhka kohdistuu todistajaan. Uhatuksi tai häirityksi itsensä tunteva henkilö samoin kuin poliisi- tai syyttäjäviranomainen voi hakea tuomioistuimelta lähestymiskiellon määräämistä. Kiireellisissä tilanteissa lähestymiskielto voidaan määrätä väliaikaisena ja siitä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

2.2.1.3 Pakkokeinot ja tutkintavankia koskevat yhteydenpitokiellot

Rikoksesta epäillyn pidättäminen ja vangitseminen voi tulla kyseeseen muun ohessa, jos se on tarpeen estämään sitä, että epäilty voisi vaikuttaa todistajaan, tai estämään epäiltyä jatkamasta rikollista toimintaansa (pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 b ja 2c kohdat sekä 8 §:n 1 momentti). Siten vangitsemista voidaan pitää myös yhtenä todistajansuojelukeinona.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 1 ja 6 §:ien mukaan pääsääntö on, että tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon ja oikeus olla puhelin yhteydessä vankilan ulkopuolelle. Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n nojalla tutkintavangin oikeutta yhteydenpitoon muuhun henkilöön voidaan esitutkinnan aikana rajoittaa, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitokiello voi tulla kyseeseen jo siinä vaiheessa, kun epäilty on vasta pidätettynä (pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n 5 momentti). Työryhmän käsityksen mukaan yhteydenpitokiello on yksi keino todistajansuojelussa niissä tilanteissa, joissa on aihetta epäillä sitä, että epäilty pyrkisi vaikuttamaan todistajaan.

Yhteydenpitokiellosta päättäminen kuuluu vangitsemisvaatimuksen käsittelevälle tuomioistuimelle. Tuomioistuin voi käsitellä yhteydenpitokielloa vain tutkinnanjohtajan tai syyttäjän esityksestä. Yhteydenpitokielloa koskeva esitys tulisi tehdä jo vangitsemisvaatimuksessa eikä vasta suullisesti vangitsemisoikeudenkäynnin-

sä. Väliaikaisesti yhteydenpitokiellosta voi päättää myös vankilan johtaja, tai jos tutkintavanki on sijoitettu poliisiin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. Väliaikaismääräys tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi vangitsemisvaatimusta koskevien määräaikojen puitteissa, jos väliaikaismääräys on annettu ennen vangitsemisasian käsittelyä.

2.2.1.4 Vartiointi

Todistajan uhan ollessa akuutti, todistajalle tulisi järjestää vartiointi (HE 190/2002). Poliisilain 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on muun ohessa rikosten ennalta estäminen ja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen. Siten on mahdollista, että poliisi vartioisi todistajaa. Käytännössä tämä on erittäin harvinaista.

2.2.1.5 Tukihenkilö

Asianomistajalle voidaan tietyissä tilanteissa määrätä tukihenkilö (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §). Tukihenkilön määräämistä voi hakea myös tutkinnanjohtaja tai syyttäjä (esitutkintalain 10 §:n 2 momentti). Työryhmän käsityksen mukaan esitutkintavaiheessa tulisi entistä paremmin tiedottaa asianomistajille mahdollisuudesta saada tukihenkilö. Tarvittaessa myös esitutkintaviranomaisen tulisi hakea tukihenkilön määräämistä.

Voimassa olevien säännösten mukaan todistajalle ei voida määrätä tukihenkilöä. Todistaja voi kuitenkin saada tukea Rikosuhripäivystyksestä (ks. esim. www.rikosuhripaivystys.fi).

2.2.2 Todistajansuojelukeinojen käyttötarpeiden kirjaaminen

Jos esitutkinnassa tulee esille tarve todistajan suojelemiseen oikeudenkäynnissä, se tulisi kirjata. Suotavaa myös olisi, että lyhyesti ja asiallisesti kirjattaisiin myös ne syyt, miksi todistajansuojelukeinoja tulisi käyttää. Jos tiedossa on, että tuomioistuimessa on käytettävissä vaihtoehtoisia keinoja, kirjata voi myös sen, mitä keinoa todistaja haluaisi käytettäväksi. Tiedot voidaan välittää eteenpäin joko todistajien esitutkintakertomuksiin sisältyvinä, esitutkinta-

pöytäkirjaan tehtävien merkintöjen välityksin tai info-lomakkeella tai ATK-järjestelmiä käyttäen. Lisäuhkien välttämiseksi olisi parasta, että tarve todistajansuojelukeinon käyttämisestä välitetään muutoin kuin esitutkintapöytäkirjassa.

2.3 SYYTEHARKINTA

Työryhmän käsityksen mukaan riittävää on, että henkilön tarkat yhteystiedot ilmoitetaan info-lomakkeella ja SAKARI-järjestelmän välityksin. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 3 §:n 2 momentti ei edellytä yhteystietojen ilmoittamista haastehakemuksessa, vaan riittävää on, että yhteystiedot ilmoitetaan soveltuvalta tavalla.

Työryhmän mielestä syyttäjän tehtävänä on huolehtia siitä, että tuomioistuimien saa tiedon tarpeesta käyttää todistajansuojelukeinon. Tiedon voi välittää luontevasti info-lomakkeella. Syyttäjän tulisi samalla ilmoittaa myös oma kantansa todistajansuojelukeinon käyttämiseen. Tarvittaessa syyttäjän tulisi oma-aloitteisestikin kiinnittää tuomioistuimen huomiota suojelutarpeeseen ja tehdä esitys tuomioistuimelle käytettävästä suojelukeinosta.

2.4 OIKEUDENKÄYNTI

2.4.1 Henkilötietojen salaaminen

Edellä kohdassa 2.2.1.1 lausutuim tavoin myös asianosaiselta voidaan salata todistajan yhteystiedot (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa, jäljempänä YTJulkL, 12 §:n 2 momentti). Jos todistaja on hakenut turvakiellon, tuomioistuimien ei saa antaa yhteystietoja muulle kuin viranomaiselle.

Rikosasian vastaajan osalta on todettava, että käräjäoikeuden tuomiolauselma laaditaan käyttämällä hyväksi tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmää (TLP). Tavallisesti TLP-järjestelmästä käyvät ilmi myös vastaajan yhteystiedot. Kun tuomiolauselma laaditaan TLP-järjestelmän avulla, turvakieltopäätöksellä suojatusta vastaajasta tulee näkyviin merkintä ”turvakielto”, mutta hänen yhteystietonsa kuitenkin näkyvät. Ilman erityisiä toimenpiteitä yhteys-

tiedot näkyvät järjestelmästä tulostettavassa tuomiolauselmassa. Jotenkin käräjäoikeuden kuitenkin tulee varmistaa se, että yhteystietoja saavat vain viranomaiset. Tämä vaatimus on helpoimmin täytettävissä niin, että käräjäoikeus poistaa TLP-järjestelmässä olevasta tuomiolauselmaluonnoksestaan vastaajan yhteystiedot. Tällöin vastaajan yhteystiedot eivät tulostu tuomiolauselmaan.

Todistajaa pääkäsittelyssä kuultaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, ettei turvakiellolla suojatulta henkilöltä tule tiedustella hänen asuin- tai kotipaikkaansa.

Tuomioistuimien voi määrätä asianomistajan henkilöllisyyden salattavaksi yleisöltä rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämäänsä liittyvää seikkaa.

2.4.2 Odotustilajärjestelyt

Odotustilajärjestelyin voidaan pyrkiä parantamaan todistajien turvallisuuden tunnetta (HE 190/2002). Suotavaa olisi, että kaikissa tuomioistuimissa olisi todistajille erillinen odotustila, johon ei tarvitsisi kulkea muun yleisötilan kautta. Joka tapauksessa kaikissa tuomioistuimissa on joitakin keinoja järjestää todistajalle istuntosalin aulasta erillään oleva odotustila. Tuomioistuimen kansliatila on erillään istuntotiloista. Mahdollista on ohjata todistaja odottamaan johonkin työhuoneeseen. Todistajan kanssa on mahdollista sopia, että hän odottaa vuoroaan tuomioistuimen tilojen ulkopuolella ja tulee istuntoon puhelinsoitosta.

Istuntosalin aulatilojen valvontaan on syytä kiinnittää huomiota. Yleisöaulassa vastaajat saattavat katsein tai muutoin yrittää epäasiallisesti vaikuttaa todistajaan. Sen vuoksi aulatiloihin tulisi olla järjestettynä käräjäpäivystys ja vartiointi.

Turvatarkastus ja sen edellyttämät laitteet olisi saatava kaikkiin tuomioistuimiin. Turvasaleja tulisi rakentaa niin useisiin paikkoihin, että turvallisuus oikeudenkäynneissä voitaisiin taata.

2.4.3 Istunnossa käytettävissä olevat suojelukeinot

2.4.3.1 Todistajan kuulustelu asianosaisen läsnä olematta

OK 17 luvun 34 §:n mukaan todistajaa voidaan kuulla asianosaisen läsnä olematta, jos se on tarpeen kuultavan tai häneen rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalla uhalta. Asianosaiselle on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Paras vaihtoehto olisi, että tuomioistuimen tilajärjestelyt tai videolinkki mahdollistaisivat sen, että salista poistettava asianosainen (tavallisesti rikosasian vastaaja) pystyisi seuraamaan todistajan kuulustelua. Joissakin tilanteissa vastaajan näköhavainnon saaminen todistajasta lienee evättävä. Näin esimerkiksi silloin, kun todistaja haluaa pysyä vastaajalle kasvoiltaan tuntemattomana, tai jos todistajan psyykkistä terveyttä vaarantaa jo sekin, että todistaja tietää, että vastaaja näkee todistajan.

Tämänhetkisiin tilajärjestelyihin ja istuntosalitekniikkaan nähden käytännössä on niin, että useimmiten salista poistetulla ja muilla oikeudenkäyntiin osallistuvilla on pelkästään puheyhteys toisiinsa. Ongelmallista on, jos salista poistetulle asianosaiselle ei pystytä järjestämään edes puheyhteystä. Tällöin luonteva, joskin ylimääräistä aikaa ja vaivaa vaativa keino on se, että salista poistetun asianosaisen annetaan kuunnella todistelusta kertynyt tallenne. Sen jälkeen asianosaisen avustaja tai tuomioistuimen puheenjohtaja esittää todistajalle asianosaisen kannalta tarpeelliset kysymykset. On mahdollista, että salista poistettu asianosainen luottaa oikeudenkäyntiavustajaansa ja ilmoittaa ettei halua itse kuunnella tallennetta. Tällöin pöytäkirjaan tulee tehdä siitä merkintä.

2.4.3.2 Kuulustelu todistajan läsnä olematta (etäkuuleminen)

OK 17 luvun 34 a §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla todistajan suojelukeinona voidaan käyttää sitä, että todistajaa kuullaan videon välityksellä. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Todistajan kuuleminen puhelimitse vain suojelutarpeen vuoksi ei OK 17 luvun 34 a §:n 3 momentin perusteella ole mahdollista. Siten puhelinkuulustelua ei voi pitää todistajansuojelukeinona.

2.4.3.3 Näkösuoja

Sermiä on jonkin verran käytetty estämään vastaajan ja todistajan välistä näköyhteyttä. Työryhmässä keskusteltiin vilkkaasti, voiko sermiä ylipäätään pitää todistajansuojelukeinona. Lopputuloksena oli, että tuomioistuimissa täytyy olla parempia suojakeinoja kuin sermi. Ainoastaan joissakin poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa suojelun tarve on vähäinen, sermi voi antaa riittävästi suojaa todistajalle.

2.4.3.4 Poikkeuksellinen istuntopaikka ja vartiointi

Käräjäoikeus voi poikkeuksellisissa oloissa pitää istunnon muuallakin kuin varsinaisessa istuntopaikassaan (Laki alioikeuden istuntojen pitämisestä muualla kuin varsinaisessa istuntopaikassa 10.5.1932/141). Todistajiin liittyvien turvallisuushkien vuoksi tuomioistuimet ovat pitäneet istuntoja muualla kuin omissa istuntosaleissaan. Normaalessa istuntopaikoissa on tarvittaessa käytetty poliisivartiointia.

2.4.3.5 Oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittaminen

YTJulkL 20 §:n nojalla tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa, jos se on tarpeen todistajan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Lainvalmistelusiakirjojen (HE 13/2006) mukaan tarkoituksena on, että suojan tarpeelle on konkreettinen syy. Yleisön läsnäolon rajoittamiseen ei tulisi suostua vain todistajan mukavuussyillä. Riittävää voi olla, että yleisöstä vain uhkaa aiheuttavat henkilöt poistetaan istuntopaikoista.

2.4.4 Suojelutarpeen arviointi

Pääsääntö on, että todistajaa kuullaan ilman erityisiä suojelutoimia. Työryhmä totesi, että eri tuomioistuinten välillä on eroja

sen suhteen, kuinka usein todistajansuojelukeinoihin joudutaan turvautumaan. Juttukantojen eroavuudet osaltaan selittävät näitä eroja. Mitä enemmän tuomioistuimessa käsitellään esimerkiksi törkeitä huumausainerikoksia tai vakavia väkivaltarikoksia, sitä useammin suojelutarvetta esiintyy.

Työryhmän käsityksen mukaan todistajansuojelukeinojen käyttämiseen tulee lähtökohtaisesti suhtautua myönteisesti eikä kynnys suojelukeinojen käyttämiseen saa olla korkea. Toisaalta pelkästään todistajan halu ei saisi johtaa pääsäännöstä poikkeavaan kuulemistapaan. Todistajansuojelutarpeen täytyy olla jotenkin objektiivisin kriteereinkin todettavissa. Epämiellyttäviä asioita käsittelemään tottuneen tuomarin näkökulmasta yksittäinen juttu saattaa vaikuttaa tavanomaiselta ja sellaiselta, että mitään todellista uhkaa ei ole, vaikka todistaja aidosti kokee tilanteen uhkaavana. Suojelukeinojen käyttöön ottoon vaikuttaa myös itse keinon kovuus. Esimerkiksi yleisön läsnäolon rajoittaminen ei voi tulla kyseeseen yhtä helposti kuin näkösuojan käyttäminen tai suostuminen todistajan etäkuulemispyyntöön.

Kaiken kaikkiaan kysymys on tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta, jonka perusteella tuomioistuin arvioi, onko aihetta erityisjärjestelyihin.

2.4.5 Suojelukeinosta päättäminen ja uhkaa aiheuttavan asianosaisen kuuleminen

Turvallisuusuuhista johtuvat poikkeusjärjestelyt, kuten poikkeuksellisen istuntopaikan ja poliisivartioiden järjestäminen, edellyttävät tuomioistuimelta toimenpiteitä ennen pääkäsittelyä.

Etäkuulemista koskevat pyynnöt tulevat poikkeuksetta tuomioistuimen tietoon ennen pääkäsittelyä. Jo käytännön järjestelyt edellyttävät, että etäkuulemista koskeva pyyntö ratkaistaan ennen pääkäsittelyä. Useimmiten myös pyyntö kuulla todistajaa asianosaisen läsnä olematta tulee tuomioistuimen tietoon ennen pääkäsittelyä. Nämä tilanteet eivät välttämättä edellytä kuulemistavan ratkaisemista ennen pääkäsittelyä, jos asiaa tarkastellaan pelkästään tuomioistuimen kannalta. Suojelutarvetta kokevan todistajan kannal-

ta tilanne ei välttämättä ole sama. Hänen kannaltaan ennakkoon saatava tieto saattaa helpottaa tilannetta. Siten suotavaa on, että tuomari jo ennakolta ottaa kantaa kuulemistapaan. Osa työryhmän jäsenistä piti parempana vaihtoehtona, että kuulemistapaan otetaan kantaa vasta pääkäsittelyssä.

Todistajansuojelukeinojen käyttämisessä on kysymys prosessin johdosta. Sitä koskevissa kysymyksissä tehty ratkaisu ei sido tuomioistuinta oikeudenkäynnin myöhemmissä vaiheissa. Vaikka tuomari etukäteen on suostunutkin todistajan pyyntöön pääsäännöstä poikkeavasta kuulemistavasta, tuomioistuin voi pääkäsittelyssä, esimerkiksi vastaajan väitteiden johdosta uudelleen arvioida kuulemistapaa koskevan kysymyksen ja päätyä myös aikaisemmasta poikkeavaan ratkaisuun. Siten välttämätöntä ei ole, että tuomari ennen pääkäsittelyä kuulee vastaajaa tai tämän avustajaa kuulemistavasta.

Työryhmän havaintojen mukaan kovin tavallista ei ole, että poikkeusjärjestelyistä syntyisi riitaa tai että niitä vastustettaisiin. Siten käytännön tarpeetkaan eivät vaadi ennakkokuulemista. Riittävää lienee, että uhkaavaksi epäillylle asianosaiselle vasta pääkäsittelyssä varataan tilaisuus oman käsityksensä esittämiseen. Työryhmätyöskentelyssä ilmeni, että käytännössä todistajan kuulemistavasta kuitenkin saatetaan ennakolta kysyä esimerkiksi vastaajan avustajalta. Estettä tällaiselle menettelylle ei ole. On syytä kuitenkin pitää mielessä, että joskus uhkaava henkilö saattaa todistajan peloista tiedon saatuaan jopa koventaa uhkauksiaan estääkseen todistajaa tulemastakin oikeudenkäyntiin.

Pääsäännöstä poikkeavasta todistajan kuulemistavasta on tehtävä merkintä pääkäsittelyn pöytäkirjaan.

2.4.6 Todistajan esitutkintakertomuksen käyttöä koskeva erityiskysymys

OK 17 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuin voi sallia, että todistajan esitutkintakertomus voidaan ottaa huomioon, jos todistajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä. OK 17 luvun 32 §:n nojalla todistajan esitutkinnassa antama kertomus voidaan pääkä-

sittelyssä lukea muun ohessa, jos todistaja selittää, että hän ei voi tai halua lausua mitään asiassa. Työryhmä totesi, että todistamisen pakkoilu saattaa johtua myös siitä, että todistaja pelkää.

Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu pakoilevan todistajan tapauksessa kysymystä siitä, pitäisikö epäillylle varata tilaisuus jo esitutkintavaiheessa esittää kysymyksiä todistajalle (Antti Tapanila, Oikeustapauskommentti KKO 2007:101, Defensor Legis 2008, ss. 143–147).

Työryhmän käsitys oli, että vaikka syytetyn kyselyoikeus toteutetaisiinkin esitutkinnassa, lähtökohtana ei voi olla, että tuomioistuimessa tapahtuva todistajan kuulustelu korvattaisiin todistajan suojelutarpeen vuoksi pelkästään esitutkinnassa tapahtuvalla kuulustelulla (poikkeuksena alle 15-vuotiaiden ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneiden kuulustelut). Todistajansuojelun tulisi tapahtua muilla keinoin.

Työryhmä totesi, että esitutkinnassa tapahtuva syytetyn kyselyoikeuden toteuttaminen saatetaan tehdä vain siitä syystä, että halutaan parantaa todistajan esitutkintakertomuksen hyödynnettävyyttä ja näyttöarvoa oikeudenkäynnissä.

2.4.7 Asianomistajan asemaa koskeva erityiskysymys

Asianomistajan todistajanrooliin liittyvät tarpeet tulevat luontevasti otetuiksi huomioon esimerkiksi siten, että asianomistaja on oikeudenkäynnissä läsnä vain kuulemisensa ajan ja vastaaja on poissa istuntosalista, kun asianomistajaa kuullaan.

Asianomistaja on kuitenkin oikeudenkäynnissä myös asianosaisen roolissa, joten hänen osallistumisoikeuttaan oikeudenkäyntiin on tarkasteltava myös tältä kannalta. Työryhmä on tarkastellut vain tilannetta, jossa asianomistaja pelkää vastaajaa.

Asianomistajalla voi olla omakohtaisia havaintoja oikeudenkäynnin kohteena olevasta tapahtumainkulusta. Hänellä saattaa esimerkiksi todistelun vastaanottamisen yhteydessä olla aihetta tehdä kuultaville kysymyksiä. Asianomistaja saattaa myös kyetä

tekemään merkittäviä havaintoja esimerkiksi läheisensä (tai entisen läheisensä) non-verbaalisesta viestinnästä. Näiden havaintojen tekemisellä ja havainnoista tuomioistuimelle kertomisella saattaisi olla merkitystä asian käsittelyssä ja ratkaisemisessa. Asianomistaja saattaa joskus omasta tahdostaankin haluta seurata oman asiansa käsittelyn kokonaan, kunhan hänen vain ei tarvitse olla samassa tilassa vastaajan kanssa.

Silloinkin, kun asianomistaja pelkää vastaajaa, nämä asianomistajan asianosaisroolin liittyvät tarpeet tulisi pystyä täyttämään. Kaikissa tuomioistuimissa ei ole istuntosaleja, joissa salista poissaoleva asianomistaja kykenee tilajärjestelyiden avulla seuraamaan asiansa käsittelyä. Soveltuva keino on, että asianomistajalle järjestetään mahdollisuus videoyhteyden kautta seurata oikeudenkäyntiä koko ajan. Nykyisissä istuntosalivarustuksissa tavallista kuitenkin on, ettei videoyhteyttä käräjäoikeuden eri tilojen välille ole järjestettävissä. Usein siis joudutaan tyytymään siihen, että asianomistaja on pelkästään ääniyhteyden varassa. Aina ei edes ääniyhteyskään ole järjestettävissä.

2.5 TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET

- *asennoidutaan todistajansuojeluun ja -tukeen myönteisesti*
- *parannetaan todistajansuojelusta ja -tuesta tiedottamista esitutkin-*
nasta lähtien
- *lisätään tuomioistuimen kutsuihin liittyviin ohjeisiin maininta to-*
distajansuojelukeinoista ja -tuesta
- *jo valmisteluvaiheessa otetaan kantaa todistajan kuulemisjärjeste-*
lyihin
- *turvataan riittävästi suojeltavankin asianomistajan mahdollisuu-*
det seurata oman asiansa käsittelyä

3. TUOMION RAKENNE JA KIRJOITUSTAPAKYSYMYKSET

Työryhmän 2/2008 raportti

Työryhmän jäsenet

käräjätuomari Vesa Kota-aho, Rovaniemen käräjäoikeus,
puheenjohtaja

käräjätuomari Kari Turtiainen, Kokkolan käräjäoikeus, sihteeri

käräjätuomari Keijo Ala-Kojola, Kemijärven käräjäoikeus

käräjätuomari Anne Kurtti, Kemi-Tornion käräjäoikeus

laamanni Ville Konsén, Kuusamon käräjäoikeus

käräjätuomari Kauko Kontio, Lapin käräjäoikeus

laamanni Harri Mäkinen, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Ahti Kontturi, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Henna Luomaranta, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Martti Juntikka, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Mika-Pekka Sarkkinen, Oulun käräjäoikeus

laamanni Ritva Pesonen-Ehrola, Raahen käräjäoikeus

laamanni Seppo Kankkunen, Rovaniemen käräjäoikeus

käräjätuomari Eila Väistö, Rovaniemen käräjäoikeus

käräjätuomari Jyrki Jylhä, Ylivieskan käräjäoikeus

hovioikeudenneuvos Sakari Laukkanen, Rovaniemen

hovioikeus

viskaali Suvi Kakko, Rovaniemen hovioikeus

kihlakunnansyyttäjä Kirsi Männikkö, Lapin syyttäjänvirasto

julkinen oikeusavustaja Antti Väyrynen, Kuusamon

oikeusaputoimisto

asianajaja Mikko Pikkujämsä, Oulu

asianajaja Kalle Pyrhönen, Oulu

asianajaja Johannes Ahola, Rovaniemi

asianajaja Jarmo Juntura, Rovaniemi

3.1 YLEISTÄ

3.1.1 Työryhmän tehtävä

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatu-hankkeen puitteissa laaditun lainkäytön laatumittariston kuudesta eri arviointialueesta yksi koskee tuomioistuimen ratkaisun laatua. Tämä arviointialue jakautuu edelleen seitsemään laatu-kriteeriin (2a–2g). Laatumittariston mukaan ratkaisujen laadun yhtenä arvi-oimistapana on asiantuntijatyöryhmän tekemä arviointi.

Vuosina 2006–2007 tehdyn mittariston pilotoinnin yhteydessä asiantuntijatyöryhmä arvioi 32 ratkaisua neljän laatu-kriteerin (2c–2f) osalta. Asiantuntijatyöryhmä koostui eri tahojen edustajista. Ryhmään kuului hovioikeustuomari, käräjäoikeustuomari, syyttä-jä, asianajaja, prosessioikeuden professori ja lehtimies.

Myös nyt käsillä oleva raportti keskittyy tuomioiden laatuun sa-mojen neljän laatu-kriteerin näkökulmasta. Lähestymistapa on käytännönläheinen, ei teoreettinen. Työryhmä on järjestänyt ai-hetta koskevan seminaarin 22.9.2008 Kemissä.

Laatutyöryhmän 1/2003 (ns. Kiviniemen työryhmä) aihe on ol-lut ”Näyttöratkaisun perustelut riita- ja rikosasioissa”. Kiviniemen työryhmän aihe on osittain päällekkäinen nyt käsillä olevan rapor-tin kanssa.

3.1.2 Johdanto

Tuomio on oikeudenkäynnin lopputuote ja täytäntöönpanon pe-ruste.

Tuomio osoitetaan ensisijaisesti jutun asianosaisille, jotka ovat usein maallikkoja. Myös muut maallikot voivat olla kiinnostuneita tuomiosta. Lisäksi tuomiota voidaan lukea ylemmässä tuomiois-tuimessa, täytäntöönpanoviranomaisessa ja muissa viranomaisissa. Tuomiota lukevat myös eri alojen ammattihenkilöt kuten oikeu-denkäyntiavustajat, muut lakimiehet, tutkijat ja tiedotusvälinei-

den edustajat. Näin ollen tuomion tulee ”aueta” niin jutussa mukana olleille henkilöille kuin myös täysin ulkopuolisille.

Tuomion tulee olla seikkaperäinen, avoin ja ymmärrettävä. Tuomion ymmärrettävyys edellyttää selkeää rakennetta ja selkeää, täsmällistä, oikeakielistä ja tiivistä ilmaisua. Ymmärrettävyyden vaatimus korostuu laajoissa ja vaikeissa jutuissa. Tällaisia ovat esimerkiksi lääketieteellistä tai teknistä aineistoa sisältävät jutut. Ongelmana on se, että tuomarilla on kuhunkin juttuun käytettävissä vain vähän aikaa.

Selkeän ja ymmärrettävän tuomion tekeminen edellyttää, että tuomari on jäsentänyt jutun juridisen rakenteen. Jutun jäsentäminen helpottaa myös asian käsittelyä sen eri vaiheissa, kuten valmistelussa, sovintoneuvotteluissa ja pääkäsittelyssä.

Jäljempänä on ensin selostettu ratkaisuja koskeva normipohja, tarkasteltavat laatuksiteerit ja niiden laatumittariston mukaiset ominaisuudet. Sen jälkeen on esitetty työryhmän keskustelujen olennainen sisältö ja ne parhaat käytänteet tai suosituksukset, joihin työryhmä on päättänyt.

3.2 NORMIPOHJA

Tuomion perustelemisselvollisuudesta ja perustelujen sisältövaatimuksista on säädetty oikeudenkäymiskaaren (OK) 24 luvun 4 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 11 luvun 4 §:ssä.

Siitä, mitä tuomion tulee asiakirjana sisältää, on säädetty OK 24 luvun 7 §:ssä ja ROL 11 luvun 6 §:ssä (käräjäoikeuden tuomio) sekä OK 24 luvun 15 ja 16 §:ssä (hovioikeuden tuomio). Hakemusasiassa annettavan päätöksen sisällöstä on säädetty OK 8 luvun 10 §:ssä.

3.3 LAINKÄYTÖN LAATUMITTARISTON LAATUKRITEERIT

Laatukriteeri 2.c)

Ratkaisut on perusteltu avoimesti

Laatukriteerin ominaisuudet

- perusteluissa on avoimesti ilmaistu ne perusteet, joihin ratkaisu on pohjautunut
- jos asiassa on ollut useampi kuin yksi vakavasti otettava ratkaisuvaihtoehto, ne on kerrottu perusteluissa
- perusteluissa on otettu kantaa myös valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin ja kerrottu, miksi lopputulosta puoltavat argumentit ovat kuitenkin olleet kyseisessä tapauksessa painavampia (pro&contra-periaate)
- perusteluissa on tarpeellisessa määrin selostettu käytettyjä eriasteisia oikeuslähteitä. Oikeuskirjallisuuden kannanottoja on selostettu kuitenkin vain silloin, kun asian ratkaiseminen on välttämättä edellyttänyt oikeustieteen kannanotoilla argumentointia.

Laatukriteeri 2.d)

Ratkaisut on perusteltu seikkaperäisesti ja johdonmukaisesti

Laatukriteerin ominaisuudet

- perustelut on laadittu ongelmakeskeisesti (perusteluista ilmenee, mitkä ratkaisun kannalta merkitykselliset kysymykset ovat riittomia ja mitkä riitaisia. Kuhunkin riitaiseen kysymykseen on kohdistettu vain ne todisteet, joilla on merkitystä tätä kysymystä ratkaistaessa)
- kaikkiin vastaanotettuihin todisteisiin ja riitaisiin kysymyksiin on otettu kantaa
- eri oikeuskysymykset on ratkaistu erikseen ja loogisessa järjestyksessä.

Laatukriteeri 2.e)**Ratkaisut on perusteltu ymmärrettävästi**

Laatukriteerin ominaisuudet

- ratkaisu on kieleltään niin ymmärrettävä, että myös ulkopuolinen lukija saa helposti selon ratkaisun pääperusteista
- perustelut ovat yleiskielisiä ja oikeustieteellisten termien käyttöä on vältetty tai niiden sisältö on selostettu
- ratkaisun ymmärrettävyyttä on parannettu käyttämällä otsikointia ja selkeää jäsentelyä.

Laatukriteeri 2.f)**Ratkaisut ovat rakenteeltaan selväpiirteisiä ja huoliteltuja kieli- ja ulkoasultaan**

Laatukriteerin ominaisuudet

- ratkaisu on rakennettu siten, että siinä on selkeästi erottuvat osiot asian selostukselle, todisteille, perusteluille ja lopputulokselle
- ratkaisu on kirjoitettu riittävän tiiviisti
- ratkaisussa ei ole kirjoitus- tai lyöntivirheitä ja sen oikeakielisyydestä on huolehdittu
- ratkaisu on myös ulkoasultaan huoliteltu.

3.4 TUOMION PERUSRAKENNE

Tuomion perusrakenne on rikos- ja riita-asioissa vakiintunut. Vakiintuneen rakenteen käyttäminen niin pitkälle kuin se jutun ominaispiirteet huomioon ottaen on mahdollista ja järkevää, on suositeltavaa.

Seuraavassa on esitetty rikos- ja riita-asian tuomion perusrakenne.

Kaavio 1. Tuomion perusrakenne rikosasiassa

SYYTTÄJÄN VAATIMUKSET

Rangaistusvaatimukset

Muut vaatimukset

ASIANOMISTAJIEN VAATIMUKSET

Tarvittavat alaotsikot

VASTAAJIEN VASTAUKSET

Tarvittavat alaotsikot

TODISTEET

(KÄSITTELYRATKAISUT)

Vaihtoehto a) **(KÄRÄJÄOIKEUDEN) RATKAISU**

Perustelut

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot

Tuomiolauselma

Muutoksenhaku

Lainvoimaisuustieto

Vaihtoehto b) **(KÄRÄJÄOIKEUDEN) RATKAISUN PERUSTELUT**

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot

(KÄRÄJÄOIKEUDEN) RATKAISU

Tuomiolauselma

Muutoksenhaku

Lainvoimaisuustieto

Kaavio 2. Tuomion perusrakenne riita-asiassa**(TAUSTATIEDOT)****KANNE**

Vaatimukset

Perusteet

Tarvittavat alaotsikot**VASTAUS**

Vaatimukset

Perusteet

Tarvittavat alaotsikot**(RIIDATTOMAT SEIKAT)****(RIITAKYSYMYKSET)****TODISTEET****(KÄSITTELYRATKAISUT)**Vaihtoehto a) **(KÄRÄJÄOIKEUDEN) RATKAISU****Perustelut**

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot*Tarvittavat alaotsikot***Tuomiolauselma****Muutoksenhaku****Lainvoimaisuustieto**Vaihtoehto b) **(KÄRÄJÄOIKEUDEN) RATKAISUN PERUSTELUT****Tarvittavat alaotsikot**

Tarvittavat alaotsikot

Tarvittavat alaotsikot*Tarvittavat alaotsikot***(KÄRÄJÄOIKEUDEN) RATKAISU**

Tuomiolauselma

Lainkohdat

Muutoksenhaku

Lainvoimaisuustieto

3.5 RIKOSTUOMION RAKENTEeseen LIITTYVIÄ SEIKKOJA

3.5.1 Kaksi vakiintunutta rakennetta

Rikostuomio voidaan rakentaa siten, että

tapa 1: ensin esitetään peräkkäin

- kaikki syyttäjän vaatimukset
- kaikkien asianomistajien vaatimukset
- kaikkien vastaajien vastaukset
- todisteet

ja vasta sen jälkeen

- käräjäoikeuden ratkaisu

tai tapa 2: esitetään syytekohtittain tai -ryhmittäin

- syyttäjän vaatimukset
- asianomistajien vaatimukset
- vastaajien vastaukset
- todisteet ja
- käräjäoikeuden ratkaisu

Ensiksi kuvattu rakenne soveltuu ns. tavanomaisiin juttuihin. Jälkimmäinen rakenne parantaa tuomion luettavuutta jutuissa, joissa on paljon vaatimuksia. Tuomion rakentaminen syyteryhmittäin on suositeltavaa silloin, kun

- yksi vastaaja on syytteessä useammasta eri rikoksesta yhden ja saman menettelyn perusteella
- eri vastaajat ovat syytteessä samaan tapahtumaan liittyvästä menettelystään
- sama todistelu koskee useampaa eri syytettä

3.5.2 Selostus asiasta

SAKARI-järjestelmä tuottaa automaattisesti tuomion alkuun otsikon ”Selostus asiasta”. Rikosasiasassa asian taustan selostaminen erikseen ennen asiassa esitettyjä vaatimuksia on lähes aina tarpeellonta. Otsikkokin on siten yleensä tarpeeton.

3.5.3 Syyttäjän vaatimukset

Syyttäjän rangaistusvaatimus ja hänen esittämänsä muut vaatimukset erotetaan toisistaan alaotsikoilla.

3.5.4 Asianomistajien vaatimukset

Asianomistajan vaatimuksia voi ajaa joko syyttäjä tai asianomistaja itse. Asiallisesti asianomistajan vaatimukset ovat samassa asemassa riippumatta siitä, kuka niitä ajaa. Syyttäjän ajamat asianomistajien vaatimukset ja asianomistajien itse ajamat vaatimukset voidaan sijoittaa saman otsikon, ”Asianomistajien vaatimukset”, alle.

Mikäli tuomio rakennetaan syytekohtittain tai -ryhmittäin (tapa 2), kunkin asianomistajan kyseiseen syytekohtaan liittyvät vaatimukset perusteineen esitetään erikseen. Mikäli kaikki vaatimukset edellä kuvatulla tavalla esitetään peräkkäin (tapa 1), asianomistajien vaatimukset perusteineen esitetään luonnollisesti asianomistajittain erikseen syytekohtien mukaisessa järjestyksessä.

Asianomistajien vaatimusten ja perusteiden esittäminen ei useinkaan edellytä alaotsikointia. Jos asianomistajan vaatimukset ovat poikkeuksellisen monitahoiset, alaotsikointi voi olla tarpeen.

3.5.5 Vastaajien vastaukset

Mikäli tuomio rakennetaan syytekohtittain tai -ryhmittäin (tapa 2), kunkin vastaajan kyseiseen syytekohtaan liittyvä vastaus perusteineen esitetään erikseen. Mikäli kaikki vaatimukset edellä kuvatulla tavalla esitetään peräkkäin (tapa 1), vastaajien vastaukset perusteineen esitetään luonnollisesti vastaajittain erikseen syytekohtien mukaisessa järjestyksessä.

Korvausvaatimusten kiistäminen perustuu yleensä syytteen kiistämiseen. Mikäli vastaaja kiistää korvausvaatimukset myös muilla perusteilla, nämäkin perusteet tulee luonnollisesti kirjata. Vastajan vastauksesta tulee ilmetä myös se, myöntääkö vai kiistääkö hän korvausvaatimukset kokonaan tai osittain.

Vastaajankaan vaatimusten esittäminen ei yleensä edellytä alaotsikointia. Jos vastaajan vaatimukset ovat poikkeuksellisen monitahtoiset, alaotsikointi voi olla tarpeen.

3.6 RIITATUOMION RAKENTEeseen LIITTYVIÄ SEIKKOJA

3.6.1 Asian taustatiedot

Asian taustatiedot voidaan tarpeellisilta osin selostaa riita-asian tuomion alussa jo ennen kannetta ja vastausta. Vaihtoehtoisesti asian taustan selostaminen voi tapahtua ratkaisun alussa. Taustatietojen selostamisen tarkoituksena on helpottaa lukijaa ymmärtämään, mihin kokonaisuuteen riita liittyy ja mistä riidassa on kysymys.

Tapahtumatiedoissa tulee kertoa sellaiset asian riidattomat taustatiedot, jotka eivät sisälly tuomiossa ratkaistaviin seikkoihin, mutta jotka ovat tarpeen asian hahmottamisen kannalta. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi kiinteistön kauppaa koskevassa riidassa kaupan ehtoja, osapuolia, ajankohtaa yms. koskevat tiedot. Taustatiedot poikkeavat ns. riidattomista seikoista siinä, että viimeksi mainitut ovat tuomiossa ratkaistavia seikkoja.

Esimerkki

Maija A ja Pekka A ovat solmineet avioliiton 21.7.1998 ja eronneet 21.7.2008. Heillä on kaksi yhteistä lasta, 1.1.2000 syntynyt Niko A ja 1.1.2004 syntynyt Henna A. Maija A asuu Rovaniemellä vuokraamassaan rivitalokolmiossa. Pekka A asuu Oulussa perheen entisessä yhteisessä, mutta hänen nyt yksin omistamassa omakotitalossa. Lapset asuvat käräjäoikeuden 15.4.2008 antaman väliaikais määräyksen mukaisesti Maija A:n luona. Asiassa on kysymys siitä, kumman vanhemman luo lapset määrätään asumaan sekä lasten tapaamisoikeudesta ja elatuksesta.

3.6.2 Kanne ja vastaus

Kanteessa ja myös vastauksessa esitetyt vaatimukset ja perusteet on syytä erottaa toisistaan alaotsikoilla.

Kanteessa ja myös vastauksessa olevat perusteet esitetään jutun edellyttämässä loogisessa järjestyksessä. Tarvittaessa perusteet voidaan erottaa toisistaan alaotsikoin. Kanteen ja vastauksen rakenteen tulee vastata toisiaan.

Kanteen ja vastauksen sisällön kehittymistä ei tule selostaa vaiheittain (esimerkiksi selostamalla kanne, vastaus, kantajan lausuma, vastaajan lausuma jne.). Sen sijaan asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet tulee esittää kootusti lopullisessa muodossaan. Näin ollen jo kannetta selostettaessa esitetään kantajan kannanotto myös hänen tietoonsa tullessiin vastaajan esittämiin kanteen vastustamisperusteisiin, eikä kannanottoa esitetä vasta vastaajan vastauksen jälkeen erikseen. Näin siitäkin huolimatta, että tuomion lukija tulee tietoiseksi vastaajan vastustamisperusteesta vasta hänen lukiessaan vastauksen selostusta.

3.6.3 Kaavio 2:ssa tarkoitetut riidattomat seikat ja riitaiset seikat

Riidattomia ja riitaisia seikkoja ei tulisi esittää tuomiossa erikseen (ks. kaavio 2, jossa ne on esitetty sulkumerkein). Sen sijaan ne tulisi esittää vasta ratkaisun alussa tai perustelujen niissä kohdissa, mihin ne asiallisesti kuuluvat. Tällä tavalla vältytään useampikermaiselta toistolta.

Sen varalta, että riidattomat ja riitaiset seikat kuitenkin esitetään erikseen kuten kaaviossa 2, työryhmä totesi seuraavaa.

Riidattomilla ja riitaisilla seikoilla on yleensä tarkoitettu oikeustosisekoja. Oikeustosisekot ovat asian ratkaisemisen kannalta välittömästi merkityksellisiä (relevantteja) seikkoja, esimerkiksi velkomusjutussa velaksianto. Mahdollista on, että riidattomiin tai riitaisiin seikkoihin kirjataan myös todistusosisekoja. Todistusosisekoilla tarkoitetaan asian ratkaisemisen kannalta välillisesti

merkityksellisiä (relevantteja) seikkoja, esimerkiksi velkomusjuttussa velkakirja. Riitaisten todistusosiseikkojen liiallista luettelointia tulee välttää.

3.6.4 Kaavio 2:ssa tarkoitettut riitakysymykset

Riitakysymyksellä tarkoitetaan asiassa ratkaistavaa oikeudellista ongelmaa, esimerkiksi onko kantajalla oikeutta saada hinnanalennusta kiinteistönkaupassa.

Riitakysymyksiä ei tulisi esittää tuomiossa erikseen (ks. kaavio 2, jossa ne on esitetty sulkumerkein). Sen sijaan ne tulisi esittää vasta perustelujen niissä kohdissa, mihin ne asiallisesti kuuluvat. Tällöin kukin riitakysymys voidaan kertoa seuraavasti: ”Asiassa on riitaa ensiksikin siitä, onko...”.

Sen varalta, että riitakysymykset kuitenkin esitetään erikseen kuten kaaviossa 2, niiden tulee olla esitettyinä johdonmukaisessa järjestyksessä.

3.7 RIKOS- JA RIITATUOMION RAKENTEeseen YHTEISESTI LIITTYVIÄ SEIKKOJA

3.7.1 Sisällysluettelon laatiminen

Sisällysluettelon laatiminen on perusteltua laajuudeltaan poikkeuksellisissa jutuissa. Ns. keskisuurissa jutuissa sisällysluettelon laatiminen saattaa olla tarkoituksenmukaista joistakin erityisistä syistä, esimerkiksi silloin, kun suuren yleisön ennakoidaan lukevan tuomiota.

3.7.2 Todisteet

OK 24 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohdan ja ROL 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan tuomiossa on oltava luettelo todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista esitetyistä todisteista. Todisteen nimenneen tahon tai todistusteeman ei tarvitse käydä ilmi tuomiosta. Viimeksi mainitut tiedot käyvät ilmi pöytäkirjasta.

Alaotsikot kuten ”Kirjalliset todisteet” tai ”Henkilötodistelu” eivät ole tarpeen, vaikka niitä vakiintuneesti käytetäänkin. Todistelutaroituksessa kuullut henkilöt voidaan ilmaista esimerkiksi seuraavasti: ”Asiassa on kuultu todistelutaroituksessa A:ta ja B:tä sekä todistajina C:tä ja D:tä”. Kirjalliset todisteet voidaan järjestyksen vuoksi numeroida. Todisteiden luettelossa tulee mainita myös pidetty katselmus tai katselmusesine.

Mikäli tuomiota ei ole rakennettu syytekohdittain tai -ryhmittäin, todisteiden yhteyteen voi olla selvyyden vuoksi aihetta merkitä se syytekohta, mihin todiste liittyy. Esimerkiksi ”Valokuvaliite (kohdat 11 ja 12)” ja ”Takavarikkopöytäkirja (kohta 17)”.

3.7.3 Käsittelyratkaisut

OK 14 §:n 1 momentin ja ROL 11 luvun 1 ja 13 §:ien mukaan päätökset sisällytetään pöytäkirjaan. Näin ollen käsittelyratkaisuja, jotka ovat päätöksiä, ei yleensä mainita tuomiossa.

Käsittelyratkaisuja on monenlaisia. Tietynlaisten päätösten mainitseminen tuomiossa voi olla perusteltua, mikäli se on tarpeen tuomion tietosisällön parantamiseksi tai mikäli päätös on vaikuttanut suoraan oikeudenkäyntiaineistoon, kuten esimerkiksi päätös todistelun rajoittamisesta tai editiovaatimuksen hylkäämisestä. Vähämerkityksisten päätösten sijoittaminen tuomioon ei ole tarpeen.

3.7.4 Ratkaisun perustelujen otsikointi

Otsikosta on jo pääteltävissä se, mihin kysymykseen otsikon alla olevissa perusteluissa vastataan. Otsikointi parantaa ratkaisun ymmärrettävyyttä.

Ratkaisun perustelujen pääotsikko on sana ”Perustelut”. Se, miten kaavioista ilmenevä alaotsikointi tulee laatia, riippuu jutun sisällystöstä. Käytännössä noudatetaan kahta erilaista laatimistapaa. Ensimmäisen mukaan käytetään tosiasiassa- eli faktaperustelujen osalta alaotsikoita ”Näyttö” ja ”Näytön arviointi ja johtopäätökset” sekä oikeudellisten kysymysten perustelujen osalta alaotsikkoa ”Oikeudellinen arviointi”. Toinen tapa on alaotsikoida perustelut riita-

kysymyksittäin. Tällöin voidaan käyttää edellä lainausmerkeissä mainittuja alaotsikoita tai kirjoittaa näyttö ja sen arviointi johdopäätöksineen yhdeksi kokonaisuudeksi. Työryhmän käsityksen mukaan jälkimmäistä tapaa käytetään enemmän kuin ensiksi mainittua tapaa. Se soveltuukin hyvin laajoihin asioihin. Pikkujutuissa ei alaotsikointia tarvita.

Työryhmän tavoiteltavana pitämä otsikkohierarkia käy ilmi edellä olevista kaavioista.

3.7.5 Ratkaisu

Tuomiolauselman tulee olla niin yksiselitteinen, että se kelpaa täytäntöönpanoperusteeksi.

Rikosasioissa ratkaisu on erillisessä tuomiolauselmassa. Viittauksessa ei tulisi käyttää verbejä ilmenee, selviää tms., vaan niiden sijasta olla-verbiä: ”Tuomion lopputulos on liitteenä olevassa tuomiolauselmassa”.

Sovelletut lainkohdat käyvät usein ilmi ratkaisun perustelutekstistä. Lainkohdat voidaan luetella myös perustelutekstin jälkeen ”Lainkohdat”-otsikon alla.

3.8 KIRJOITUSTAPAKYSYMYKSIÄ

3.8.1 Yleistä

Asianosaisten vaatimusten ja niiden perusteiden samoin kuin ratkaisun perustelujenkin johdonmukainen ja muutoinkin selkeä esittäminen edellyttää puheenjohtajalta jutun juridisen rakenteen ymmärtämistä. Mikäli puheenjohtaja ei tunnista jutun oikeudellisia ongelmia, asian käsittely ja selkeän ja ymmärrettävän tuomion laatiminen on vaikeaa, ellei peräti mahdotonta.

OK 23 luvun 4 §:n mukaan ratkaisun perusteluissa on ilmoitettava, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Perusteluissa tu-

lee ottaa kantaa myös valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin ja kertoa, miksi lopputulosta puoltavat argumentit ovat kuitenkin olleet kyseisessä tapauksessa painavampia (pro&contra-periaate). Perusteluista tulee käydä ilmi myös se, miten todisteiden todistusarvo on harkittu. Kaikki harkintaan vaikuttaneet seikat tulee avoimesti ja rehellisesti kirjoittaa näkyviin.

Perustelutekstin tulee mahdollisimman tarkasti kuvata tuomarin ajatusta. Sanonnan tulee olla täsmällistä ja yksiselitteistä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää sanajärjestykseen ja tekstin sisäisiin viittauksiin. Pitkiä ja monipolvisia lauserakenteita ja ylipitkiä kappaleita tulee välttää. Ohjenuorena voidaan pitää sitä, että kukin kappale sisältää yhden asiakokonaisuuden.

Lukija voidaan johdattaa perusteluihin käyttämällä esimerkiksi ilmaisuja: ”Riidatonta on, että...” tai ”Kysymys on siitä, onko...”.

3.8.2 Ratkaisun perustelujen kappalenumerointi

Korkein oikeus käyttää ratkaisujen perusteluissa kappalenumerointia. Alempien oikeusasteiden ratkaisuissa kappalenumerointi ei yleensä ole tarpeen. Numeroinnin edut on usein saavutettavissa myös muilla keinoin, kuten esimerkiksi hyvin harkitulla rakenteella. Joissakin tapauksissa numeroinnin mukanaan tuomat edut voivat kuitenkin olla niin huomattavia, että numerointi on perusteltua. Tilanne voi olla tällainen ainakin silloin, kun perustelut edellyttävät toistuvia viittauksia ratkaisussa edellä lausuttuun.

3.8.3 Näyttö ja näytön arviointi

3.8.3.1 Ns. Kiviniemen laatutyöryhmän raportti

Kuten edellä on jo todettu, ns. Kiviniemen laatutyöryhmän (1/2003) aiheena on ollut näyttöratkaisun perustelut riita- ja rikosasioissa. Raportissa on käsitelty laajasti perustelujen sisältöä, kuten näyttömuistioiden käyttöä, näytön selostamista, perustelujen kohdentamista riitakysymyksiin ja pro&contra-argumentoinnin käyttämistä. Näiltä osin viitataan kyseiseen raporttiin ja kiinnitetään vielä huomiota seuraaviin kirjoitustapakysymyksiin.

3.8.3.2 Todisteiden referointi

Perusteluista tulee käydä ilmi todisteiden olennainen sisältö ja todisteista tehtävät johtopäätökset. Todisteiden sisällön selostamisen tulee olla laajuudeltaan riittävää, muttei kuitenkaan tarpeettoman laajaa. Esimerkiksi rikosjutussa, jossa on kysymys liikenneolosuhteista, perusteluissa oleva toteamus siitä, että ”olosuhteet ilmenevät valokuvaliitteestä” ei ole riittävä, koska valokuvaliite ei ole lukijan käytettävissä. Vastaavasti pahoinpitelyjutun riittävänä perusteluna ei voida pitää toteamusta siitä, että ”asianomistajan vammat ilmenevät lääkärinlausunnosta”. Valokuvaliitteen, lääkärinlausunnon yms. todisteen olennainen sisältö tulee selittää lyhyesti. Tavanomaisissa jutuissa riittävänä voidaan pitää esimerkiksi perustelua, jonka mukaan ”lääkärinlausunnolla on selvitetty, että asianomistaja A:lle on aiheutunut kaikki syytteessä yksilöidyt vammat”.

Perusteluista tulee ilmetä, mikäli jollakin todisteella ei ole lopulta ollutkaan merkitystä asiaa ratkaistaessa ja syy siihen.

3.8.4 Oikeudellinen arviointi

3.8.4.1 Oikeuslähteiden selostaminen

Tavanomaisissa jutuissa ei ole yleensä tarvetta kirjoittaa auki sovellettavia normeja eikä referoida lain esitä, oikeuskirjallisuutta yms. Mikäli asiassa kuitenkin on kysymys normin soveltuvuudesta tai sen tulkinnasta, normin aukikirjoittaminen on usein perusteltua. Tällöin ja joskus muulloinkin normin aukikirjoittaminen toimii tarpeellisenä johdantona perusteluihin. Mikäli kysymys normin sisällöstä ja sen tulkinnasta on selvä, lain esitöiden tai oikeuskirjallisuuden selostaminen ei yleensä ole tarpeellista. Epäselvyytilanteessa lain esityöt tai oikeuskirjallisuus, jossa eri kirjoittajien kannat saattavat olla toisistaan poikkeavia, voivat olla tuomarin argumentaatiolähteitä. Perustelujen avoimuusvaatimus edellyttää, että perusteluissa tuodaan esille ne lähteet, joihin tuomarin oikeudellinen päättely perustuu. Oikeuskirjallisuuden kannanottojen selostamiseen perusteluissa on kuitenkin syytä suhtautua varsin pidättyvästi.

Epätietoisuutta on ollut siitä, mihin kohtaan oikeuslähteiden sisällön selostaminen olisi perusteltua sijoittaa. Joskus selostamisen luonteva paikka on heti perustelujen alussa. Tällöin oikeuslähteen selostaminen johdattelee lukijan ratkaistavaan kysymykseen. Toisinaan selostaminen on perusteltua tehdä myöhemmin sopivassa paikassa.

3.8.5 Tuomion ulkoasu

Tuomiossa on syytä käyttää tuomioistuinlaitoksen käytössä olevien asianhallintajärjestelmien asiakirjapohjien vakiokirjasimia niin kirjasimen (fontin) lajin kuin koonkin osalta (käräjäoikeuksissa Arial 12) sekä vakioriviväliä. Tällä hetkellä epäkohtana voidaan pitää sitä, että käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien ratkaisuisissa käytettävät kirjasimet ja siten myös ratkaisujen ulkoasut poikkeavat toisistaan, sekä sitä, että rikosasioissa tuomion tekstin ja tuomiolauselman ulkoasu poikkeavat toisistaan.

Ulkoasultaan huolitellussa tuomiossa myös tekstin oikean reunan tulisi olla tasattu. Tällä hetkellä epäkohtana voidaan pitää sitä, että ainakin käräjäoikeuksien käytössä olevissa asianhallintajärjestelmissä oikean reunan tasaus -toiminto tulee ottaa käyttöön aina erikseen ja tällöinkin ratkaisun ulkoasua heikentää automaattisen tavutuksen puuttuminen ja siten ns. harvat rivit.

Asianhallintajärjestelmien epäkohdat ovat johtaneet siihen, että osa tuomioista laaditaan asianhallintajärjestelmän ulkopuolella, esimerkiksi Open Office -tekstinkäsittelyohjelmalla.

3.8.6 Verbin aikamuodot

Tuomioissa käytetyt verbin aikamuodot ovat pitkälti vakiintuneet. Työryhmän järjestämässä seminaarissa, jossa paneelikeskustelijoina olivat tuomioistuinlaitoksen edustajien lisäksi muun muassa tekstitaidon yliopistolehtori ja toimittaja, esitettiin erilaisia näemyksiä siitä, ovatko käytetyt aikamuodot lopultakaan oikeakielisiä. Vähimmäisvaatimuksena voidaan pitää sitä, että tuomiossa käytetään verbin aikamuotoja johdonmukaisesti.

Työryhmä suosittaa verbin aikamuotojen käyttämistä seuraavasti:

Taustatiedot

Aikamuoto: perfekti

Esimerkki: ”A ja B ovat ostaneet...”

Asianosaisten vaatimukset

Aikamuoto: perfekti

Esimerkki: ”A on vaatinut, että B veloitetaan / käräjäoikeus velvoittaa B:n...”

Asianosaisten vaatimusten perusteet

Aikamuoto: imperfekti tai pluskvamperfekti

Esimerkki: ”B jäi velkaa...” tai ”B oli jäänyt velkaa...”

Kirjallisen todisteen selostaminen

Aikamuoto: pluskvamperfekti

Esimerkki: ”Sopimuksesta ilmenee, että B oli ostanut...” tai ”Sopimuksen mukaan B oli ostanut...”

Henkilötodistelun selostaminen

Aikamuoto: (perfekti+) pluskvamperfekti

Esimerkki: ”Todistajana kuulusteltu C on oikeudessa kertonut, että C oli mennyt...” tai ”Todistaja C oli kertomansa mukaan mennyt...”

Epäsuorasta kerronnasta tarkemmin Itkonen, Terho: Kielioapas, Kirjayhtymä, 4. tarkistettu painos, s. 80–82.

Ratkaisun perustelut

Aikamuoto: preesens (+ perfekti)

Esimerkki: ”Käräjäoikeus katsoo selvitettyksi, että B on menetellyt niin ja niin...” tai ”Käräjäoikeus velvoittaa...” tai ”Käräjäoikeus ratkaisee...”

Lainkohdan sisällön selostaminen

Voimassaoleva lainkohta: ”Lainkohdan mukaan on niin ja niin / on meneteltävä niin ja niin...”

Juttuun sovellettava mutta jo kumottu lainkohta: ”Lainkohdan mukaan oli meneteltävä niin ja niin...”

3.8.7 Eräitä muita esitys- ja kirjoitustapakysymyksiä

3.8.7.1 Asianosaisista käytettävät nimitykset

Virallisesta syyttäjistä käytetään nimitystä ”syyttäjä”. Muutoin asianosaisesta käytetään nimeä (Matti Meikäläinen, Yritys Oy jne.), ei prosessiasemaa (kantaja, vastaaja jne.). Tästä pääsäännöstä huolimatta prosessiaseman käyttäminen on hyväksyttävää jutuis- sa, jotka ovat korostetusti ns. bulkkijutuja ja joissa ratkaisu on käytännössä fraasi. Tällaisia ratkaisuja annetaan lähinnä kirjallisen menettelyn rikosjutuissa ja summaarisissa velkomusasioissa (yksi- puoliset tuomiot).

Kun luonnollisen henkilön nimi mainitaan tuomion selostusosas- sa ja tuomiolauselmassa ensimmäistä kertaa, käytetään ensisijaises- ti täydellistä nimeä (Matti Sakari Meikäläinen). Tilanteen mukaan voidaan käyttää myös etu- ja sukunimeä (Matti Meikäläinen) tai pelkkää sukunimeä (Meikäläinen). Mikäli samassa jutussa on kaksi tai useampia saman sukunimisiä henkilöitä, sukunimen lisäksi käytetään sitä etunimeä, joka on henkilön kutsumanimi (Matti Meikäläinen). Muulloin ensimmäisen maininnan jälkeen pelkän sukunimen käyttäminen on riittävää. Pääsääntöisesti myös lasten osalta sovelletaan edellä kerrottuja sääntöjä. Poikkeuksellisesti voi olla paikallaan käyttää lapsesta pelkkää etunimeä.

Kun oikeushenkilön nimi mainitaan ensimmäistä kertaa, siitä käytetään täydellistä virallista nimeä (Nordic Snow Tourism Oy). Myöhemmin oikeushenkilöstä voidaan käyttää jotakin lyhempää nimitystä kuten ”osakeyhtiö”. Mikäli samassa jutussa on useita osakeyhtiöitä, oikeushenkilöstä voidaan käyttää jotain yksiselit- teistä, ei-sekoitettavissa olevaa ja asianosaisen edustajan hyväksy- mää lyhennettä kuten ”NST”. Tärkeää on, että oikeushenkilön vi- rallinen nimi ja oikeushenkilöstä myöhemmin käytettävä nimitys käy selvästi ilmi ratkaisusta. Esimerkiksi: Nordic Snow Tourism Oy (”osakeyhtiö”) tai Nordic Snow Tourism Oy (”NST”).

3.8.7.2 Tehosteiden käyttö leipätekstissä

Leipätekstissä tehosteita voidaan käyttää tarvittaessa. Niitä on kuitenkin käytettävä harkitusti, säästeliäästi ja tyylikkäästi. Kirjallisia todisteita selostettaessa todisteen nimi voidaan tehostaa kursivilla (”*Sopimuksen* mukaan...”). Työryhmässä esitettiin myös näkemys siitä, että todiste voidaan lihavoidakin (”**Sopimuksen** mukaan...”). Vastaavasti todistajan kertomusta selostettaessa todistajan nimi voidaan tehostaa ensisijaisesti kursivilla (”Todistajana kuulusteltu *Meikäläinen* on kertonut, että...”). Moninkertaisten tehosteiden (**Meikäläinen**) käyttöä on syytä välttää.

3.8.7.3 Kirjallisten todisteiden yksilöinti

Perusteluissa kirjallisista todisteista tulisi ratkaisun selvyuden ja ymmärrettävyyden vuoksi käyttää todisteen nimeä (”Sopimus 1.1.2008”) eikä todisteen järjestysnumeroa (”Kirjallinen todiste numero 7”).

3.8.7.4 Isot ja pienet alkukirjaimet

Virastojen ja laitosten nimistä monet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella (esimerkiksi Ilmailulaitos, Onnettomuustutkintakeskus, Opetushallitus, Ulkomaalaisvirasto, Yleisradio). Valtionhallinnon keskeisten elinten nimet kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella (esimerkiksi eduskunta, hallitus, oikeusministeriö). Myös tuomioistuinten ja poliisiviranomaisten nimet kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella (esimerkiksi korkein oikeus, hovioikeus, käräjäoikeus, valtakunnanoikeus, liikkuva poliisi). Pienellä kirjaimella kirjoitetaan lisäksi muun muassa toimikuntien, neuvostojen ja muiden asiantuntijaelimien nimet (esimerkiksi oikeusturva-asia-ineuvotelukunta, tietosuojalautakunta).

3.9 TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET

Tuomioiden laatimisessa käytetään vakiintuneita perusrakenteita niin pitkälle kuin se jutun ominaispiirteet huomioon ottaen on mahdollista ja järkevää.

Rikosasian tuomio laaditaan joko tapaa 1 tai tapaa 2 noudattaen jutun ominaispiirteistä riippuen.

Riita-asian tuomiossa:

- *asian taustatiedot voidaan tarpeellisilta osin selostaa tuomion alussa (ennen kannetta ja vastausta) tai ratkaisun alussa*
- *kanteessa ja vastauksessa esitetyt vaatimukset ja perusteet esitetään kootusti lopullisessa muodossaan sekä erotellaan toisistaan alaotsikoilla*
- *kanteessa ja vastauksessa olevat perusteet esitetään jutun edellyttämässä loogisessa järjestyksessä ja tarvittaessa alaotsikoin eroteltuina*
- *kanteen ja vastauksen rakenne vastaavat toisiaan*
- *riidattomat ja riitaiset seikat sekä riitakysymykset esitetään ratkaisun alussa tai perustelujen niissä kohdissa, mihin ne asiallisesti kuuluvat.*

Ratkaisun perustelujen ymmärrettävyyttä parannetaan alaotsikoilla.

Perusteluista tulee muun ohella käydä ilmi todisteiden olennainen sisältö ja todisteista tehtävät johtopäätökset.

Verbin aikamuotoja käytetään esitetyllä tavalla ja johdonmukaisesti.

Asianosaisista käytetään syyttäjää lukuun ottamatta nimeä, ei prosessiasemaa.

Myös tuomion huoliteltuun ulkoasuun kiinnitetään huomiota.

4. SOVITTELUKÄYTÄNNÖT TUOMIO- ISTUIMESSA SOVITELTAESSA OIKEUDEN- KÄYMISKAAREN 5 LUVUN 26 §:N NOJALLA

Työryhmän 3/2008 raportti

Työryhmän jäsenet

käräjätuomari Minna Leikas, Oulun käräjäoikeus,
puheenjohtaja
käräjätuomari Jyrki Määttä, Raahen käräjäoikeus, sihteeri
laamanni Kauko Kemppainen, Kemi-Tornion käräjäoikeus
laamanni Jyrki Kiviniemi, Lapin käräjäoikeus
käräjätuomari Kaisa Helevä-Vuoti, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Ritva Mäkinen, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Antti Savela, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Kari Ylönen, Oulun käräjäoikeus
maaoikeusinsinööri Tapio Mikkola, Rovaniemen käräjäoikeus
hovioikeudenneuvos Tapio Kamppinen, Rovaniemen
hovioikeus
viskaali Katja Tainio, Rovaniemen hovioikeus
julkinen oikeusavustaja Sauli Marttila, Oulun
oikeusaputoimisto
asianajaja Marja-Riitta Immonen, Oulu
asianajaja Pirjo Isoluoma, Oulu
asianajaja Reima Raappana, Oulu
asianajaja Ritva Hiukka, Rovaniemi
asianajaja Jouko Ylisuvanto, Rovaniemi

4.1 TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

Työryhmän aiheena oli sovittelukäytännöt tuomioistuimessa soviteltaessa oikeudenkäymiskaaren (OK) 5 luvun 26 §:n nojalla. Kysymyksessä oli siis perinteinen oikeudenkäyntiliittännäinen sovinnon edistäminen, josta käytetään raportissa nimitystä sovintomenettely erotuksena riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (663/2005) säädettyyn sovittelumenettelyyn. Näiden kahden eri menettelyn eroavuudet herättivät paljon keskustelua työryhmässä, minkä vuoksi raporttiin on laadittu lyhyt osio aiheesta.

Raportissa on pyritty hahmottamaan sovintomenettelyn sisältöä ja keskitytty etsimään ja yhtenäistämään hyviä käytäntöjä, joiden avulla valmistelun yhteydessä tapahtuva sovintomenettely johtaisi asianosaisten kannalta parhaaseen lopputulokseen. Aihetta tarkastellaan teemasta johtuva rajaus huomioon ottaen laajojen riita-asioiden (L-asiat) näkökulmasta. Joitakin huomioita tehdään esimerkiksi lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista hakemusasioista, joissa sovinnollisen ratkaisun tavoite on mitä toivotavain.

Oikeudenkäynnin ulkopuolella tapahtuvat asianosaisten sovintoneuvottelut ovat aihepiirin kannalta erittäin tärkeä osatekijä sovintojen syntymisessä. Tätä on kuitenkin käsitelty raportissa vain lyhyesti. Aihetta on käsitelty jo aiemmassa laaturaportissa asianosaismuisteluun yhteydessä (ks. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laaturaportin työryhmäraportteja VI s. 47–54). Tuomioistuinten ulkopuoliset vaihtoehdot riidanratkaisumenettelyt, kuten muun muassa rikosasioiden sovittelu, Suomen Asianajajaliiton sovintomenettely ja perheasioiden sovittelu, jäävät myös tarkastelun ulkopuolelle.

Työryhmä on työstänyt aihetta sähköpostitse ja kokoontunut kerän keskustelemaan sovintomenettelystä saaduista kokemuksista. Työryhmä on hyödyntänyt työssään muun muassa Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laaturaportin laatumittaristoa, tilastotietoja ja lakien esitöitä. Lisäksi on perehdytty oikeuskäytäntöön ja aiheesta kirjoitettuun kirjallisuuteen.

4.2 YLEISTÄ

4.2.1 Sovintomenettely osana riita-asioiden valmistelua

OK 5 luvun 26 §:n 1 momentissa säädetään sovinnon aikaansaamisesta. Asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asia (sovinnon edistämisevelvollisuus). Pykälän 2 momentissa säädetään tuomioistuimen tekemän sovintoehdotuksen edellytyksistä. Katsoessaan sen sovinnon edistämiseksi aiheelliseksi tuomioistuin voi huomioon ottaen asianosaisten tahdon, asian laadun ja muut seikat, myös tehdä asianosaisille ehdotuksensa asian sovinnolliseksi ratkaisuksi.

Valmistelua koskevan yleissäännöksen OK 5 luvun 19 §:n 4-kohdan mukaan valmistelussa on muun muassa selvittävä, onko edellytyksiä sovinnolle (sovinnon selvittämisevelvollisuus). Säännös koskee sekä dispositiivisia että myös soveltuvien osin indispositiivisiä riita-asioita.

Edellä selostetut lainkohdat asettavat tuomioistuimelle toimintavelvoitteen jutun valmistelussa. Sen tulee ottaa yleensä sovinnon tekemisen mahdollisuus esille, selvittää sovinnon edellytyksiä ja dispositiivisissa asioissa lisäksi edistää asian sovinnollista ratkaisua tarvittaessa aina sovintoehdotuksen antamiseen saakka. Sovinnon edistämisen menettelyä ei ole laissa tai sen esitöissä kuvattu kovinkaan yksityiskohtaisesti lukuun ottamatta lakivaliokunnan mietintöä 11/1993 vp. s. 3. Sovintomenettely voidaan toteuttaa vapaamuotoisesti ihmis- ja perusoikeuksien sekä yleisten prosessi-oikeudellisten periaatteiden asettamissa rajoissa. Näin ollen sovintomenettelystä ei ole olemassa yhtenäisiä käytäntöjä, vaan menettelytavat ovat paljolti tuomarikohtaisia.

Sovinnon edistämiseen kuuluu asianosaisten prosessitilanteen selvittäminen, asian tosiseikaston selvittäminen ja sen jälkeen tarvittaessa sovintomahdollisuuksien tunnusteleminen ja asianosaisten kehottaminen asian sopimiseen. (LaVM 11/1993 vp. s. 3)

4.2.2 Sovintomenettely Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeksen laatumittaristossa

Rovaniemen hovioikeuspiiriin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeksen laatumittaristossa (Lainkäytön laadun arviointi tuomioistuimessa, 2006) oikeudenkäyntimenettelyä koskeva laatukriteeri 1.d) koskee sovintomenettelyä. Sen mukaan asiassa tulee pyrkiä aktiivisesti, mutta asianosaisia painostamatta, sovintoon.

Mainitun laatukriteerin ominaisuuksia on kuvattu laatumittaristossa seuraavasti:

- a) tuomari on pitänyt sovinnon tekoa esillä kirjallisen valmistelun ja valmisteluistunnon lisäksi mahdollisuuksien mukaan koko oikeudenkäynnin ajan ottaen huomioon asianosaisten mielipiteet ja toivomukset,
- b) tuomari on perusteellisesti selvittänyt asianosaisille sovinnollisen ratkaisun etuja ja hyötyjä suhteessa asian ratkaisemiseen tuomiolla,
- c) tuomari ei ole painostanut tai pakottanut asianosaisia sovintoratkaisuun,
- d) sovinnon aikaansaamiseksi on asian laadun niin salliessa ja tarvittaessa käytetty monipuolisesti erilaisia sovintotekniikoita (keskustelu yhdessä kaikkien asianosaisten ja oikeudenkäyntiavustajien kanssa, keskustelu pelkästään oikeudenkäyntiavustajien kanssa, keskustelu asianosaisten kanssa toisen asianosaisten läsnä olematta jne.),
- e) sovittelu on toteutettu tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen ja
- f) asiassa on tarvittaessa selvitetty asianosaisten halukkuus ja mahdollisuus siirtää asia soviteltavaksi oikeudenkäynnistä erilliseen tuomioistuinsovitteluun.

4.2.3 Sovintomenettelyn rajoista

Koska sovintomenettely on osa oikeudenkäyntiä, on syytä pohtia, missä ovat menettelyn rajat, etenkin kun tuomioistuimille on luotu uusi sovittelumenettely sovintomenettelyn ohkeen.

Sovintomenettelyä (sovinnon edistämistä) ei lain mukaan tulisi käyttää indispositiivisissa riita-asioissa. Riita-asioita, joissa sovinto ei ole sallittu, on kuitenkin varsin vähän. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat hakemusasiat ovat indispositiivisia sikäli, että ne on ratkaistava lapsen edun mukaisesti (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 10 §). Käytännössä puheenjohtajat ovat lapsia koskevien asioiden sovintopyrkimyksissään aktiivisempia. Se onkin ymmärrettävää, kun otetaan huomioon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemista koskevat tavoitteet. Näiden asioiden laatu edellyttää sovinnon edistämiseltä hienovaraisuutta.

Sovinnon edistämistä ei ole syytä rajata vain oikeudenkäynnin valmisteluvaiheeseen. Puheenjohtaja voi vielä pääkäsittelyvaiheessa tiedustella sovinnon mahdollisuutta. Tilastot tosin osoittavat, että vasta pääkäsittelyssä syntyvät sovinnot ovat harvinaisia. Sovintoon pyrkiminen jatkuu vielä pääkäsittelyn jälkeenkin mahdollisessa muutoksenhaussa OK 26 luvun 7 §:n 6-kohdan ja 11 §:n nojalla.

Lakitekstissä on annettu merkitystä asianosaisten tahdolle vain sovintoehdotuksen tekemisen edellytyksenä. Sovinnon muunlaista edistämistä (kehottamista, kannustamista tai sovinnon uudelleen esiin ottamista) laki ei näyttäisi rajoittavan millään tavalla. Tällöin on vaarana tuomarın liiallinen aktiivisuus, joka voi ilmetä sovintoon painostamisena tai pakottamisena. OK 13 luvussa säädetyn tuomarın esteellisyyden saattaa poikkeuksellisesti aiheuttaa liian aktiivinen pyrkimys sovinnon aikaansaamiseen (HE 78/2000 vp. s. 47). Asianosaiselle ei saa muodostua kuvaa siitä, että puheenjohtaja painostaa häntä sopimaan asian. Sovinnon edistämistä ei siten ole syytä jatkaa, jos asianosainen ilmoittaa olevansa sovinnollista ratkaisua vastaan ja haluavansa saada asiansa ratkaistuksi tuomiolla. Asianosaisen tahtoa on noudatettava. Sovintoon painostamista tai pakottamista ei kuitenkaan ole avustajien mukaan yleisesti esiintynyt, vaan puheenjohtajat ovat yleensä aistineet sen, milloin sovinnon edistäminen ja siitä puhuminen kannattaa lopettaa.

Koska kyse on oikeudenkäynnin osana tapahtuvasta menettelystä, sovintoa voidaan edistää enintään siinä laajuudessa kuin asia

on tuomioistuimessa vireillä. Kanteen ulkopuolelle menemistä rajoittaa kanteenmuutoskielto (OK 14 luku 2 §). Vireillä olevan prosessin ulkopuolelle jäävien kysymysten käsittelyä tulisi välttää. On kuitenkin todettava, että sovinnon saavuttaminen edellyttää usein osapuolten keskinäisten erimielisyyksien käsittelyä laajemmaltikin.

Tuomioistuin joutuu myös pitämään silmällä tapaukseen sovellettavan aineellisen oikeuden sisältöä, mutta se ei ole tiukasti sidottu siihen. Sidonnaisuuden asteesta on olemassa erilaisia käsityksiä. Varsin aiheellista on kysyä, tuleeko tuomarin passiivisena olon sijasta aktiivisesti edistää asianosaisten hahmottamaa sovintoa, joka on tuomarin sen hetken käsityksen mukaan tapaukseen sovellettavan aineellisen oikeuden vastainen. Huomattakoon, että asianosaiset sinänsä saavat sopia dispositiivisen riita-asian haluamallaan tavalla. Ehdottomat sovinnon edistämisen ja asianosaisten dispoimintivallan rajat ilmenevät OK 20 luvun 3 §:stä, jonka mukaan sovintoa ei saa vahvistaa, jos se on lain vastainen (esimerkiksi pakkotavat kuluttajansuoja- ja työoikeussäännökset) tai selvästi kohtuuton taikka, jos se loukkaa sivullisen oikeutta (ks. HE 114/2004 vp. s. 52 ja LaVM 4/2005). Tuomarin sidonnaisuutta aineellisen oikeuden säännöksiin voi tarkastella siitäkin näkökulmasta, tuleeko tuomarin rajoittua vain juttuun liittyviin oikeudellisiin seikkoihin vai voiko hän johdatella asianosaisia sovintoon vetoamalla esimerkiksi heidän henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa (esimerkiksi vastaajan maksukykyyn), jotka eivät välittömästi liity itse vireillä olevaan prosessiin.

Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa tuli voimaan 1.1.2006. Tämän sovittelumenettelyn käyttö on ollut Rovaniemen hovioikeuspiirissä, kuten myös valtakunnallisestikin, varsin vähäistä. Oulun kärjäoikeudessa on tosin saatu sovittelumenettelyjen lukumäärää lisättyä riita-asioiden kirjallisen valmistelun yhteydessä asianosaisille lähetettävällä tiedotteella.

Sovittelua koskevissa lain esitöissä (HE 114/2004 vp. s. 17–19) on todettu, että uusi vapaamuotoinen menettely on oikeudenkäynnille vaihtoehtoinen. Menettely edellyttää asianosaisten pyyntöä tai suostumusta. Se on käytettävissä jo tilanteessa ennen kuin riita

on kärjistynyt ja asianosaisten ovat esittäneet tarkat oikeudelliset perusteet vaatimuksilleen. Se on kustannustehokas, koska todistelua ei tarvitse esittää. Osapuolet eivät myöskään joudu vastuuseen toisilleen sovittelusta aiheutuneista kustannuksista. Ratkaisu voidaan perustaa yleisiin kohtuusnäkökohtiin ja siinä ottaa huomioon osapuolten asema olematta sidottu kannevaatimusten muotoiluun. Sovittelusäännöksillä pyrittiin osaltaan selkeyttämään oikeudenkäynnin osana tapahtuvan sovinnon etsimisen asemaa. On ollut eriäviä käsityksiä siitä, voiko tuomari neuvotella sovinnosta asianosaisten kanssa erikseen tai tehdä ja vahvistaa sovintoehdotuksen, joka perustuu enemmän yleisiin kohtuusnäkökohtiin kuin voimassa olevien oikeussääntöjen soveltamiseen. Sovittelumenettelyssä nämä menettelyt ovat selvästi mahdollisia.

Riita-asiana vireillä oleva asia voidaan asianosaisten pyynnöstä osoittaa sovittelumenettelyyn. Tämä voi tapahtua vielä valmisteluistunnossakin. Siinä tapauksessa riita-asian valmistelu keskeytyy ja sovittelijana toimii asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari. Sovittelussa saavutettu sovinto vahvistetaan kuten riita-asian sovinto. Mikäli sovittelussa ei päästä sovintoon, asia palautuu riita-asian valmisteluun ja sovittelija ei voi siinä toimia asiaa käsittelevänä tuomarina.

Lainvalmistelutöissä selostettu herättää kysymyksen siitä, tulisiko sovintomenettelyssä käytettäviä keinoja rajoittaa jollakin tapaa. Jos sovintomenettelyn ja sovittelumenettelyn menettelytavat eivät eroa paljon toisistaan, miten tulisi suhtautua siihen, että tuomari tulee toisessa menettelyssä esteelliseksi ja toisessa ei. Suhtautuminen näihin kysymyksiin riippuu paljon siitä, mielletäänkö tuomari oikeudenkäynnissä oikeussuojan antajaksi vai konfliktien ratkaisijaksi. Kysymyksiin ei ole yksiselitteistä vastausta eikä työryhmä ole pyrkinyt tältä osin antamaan suosituksia.

4.2.4 Sovinnon edut ja haitat

On oletettavaa, että onnistuneen sovintomenettelyn seurauksena riidan asianosaisten välit säilyvät yleensä parempina kuin siinä tapauksessa, että asia ratkaistaisiin tuomiolla. Sovinto päättää vielä siinä vaiheessa lopputulokseltaan epävarman oikeudenkäynnin

tai rajaa sitä olennaisesti, jolloin siitä seuraa työn, kustannusten ja ajan säästöä niin asianosaisille kuin muillekin prosessiin osallisille. Asianosaisille on myös tärkeää, että henkisesti rasittava ja usein taloudellisesti raskas prosessi päättyy lopputulokseen, jonka sisällön asianosainen on itse osaltaan määritellyt. Näin asianosaiset sitoutuvat lopputulokseen paremmin.

Käytäntö on osoittanut sen, että asianosaiset ovat yleensä olleet tyytyväisiä, kun asia on sovittu. Sovinnollisesta ratkaisusta ei siten ole aiheutunut oleellisia haittoja. Sovintoratkaisuun sisältyy usein se, että asianosaiset luopuvat oikeusodotuksistaan. Sanonta ”liaha sopu on parempi kuin lihava riita” kuvastaa hyvin oikeussalien tunnelmaa sovinnon syntyhetkillä.

4.2.5 Sovinnon syntyyn vaikuttavista tekijöistä oikeudenkäynnissä

Sovinnon mahdollisuus on pääsääntöisesti tullut selvittää ennen kuin asia saatetaan vireille tuomioistuimessa. Oikeudenkäynnin aikana tapahtuu asioita, jotka todennäköisesti lisäävät asianosaisen halukkuutta sovinnolliseen ratkaisuun, vaikka sovintoon ei ole päästy ennen oikeudenkäyntiä. Asian saattaminen vireille oikeudessa osoittaa vastapuolelle sen, että riidassa ollaan tosissaan. Haasteen johdosta annetun vastauksen jälkeen riidan osapuolilla on selkiintyneempi käsitys toistensa näkemyksistä asiaan niin todistelun kuin juridiikankin osalta. Puheenjohtajan kirjallisen valmistelun perusteella laatima yhteenveto siihen kirjattuine riitakysymyksineen ja mahdollisine todistustaakkakannanottoineen voi edistää sovinnon syntymistä jo ennen valmisteluistuntoa. Tämän vuoksi yhteenveto tulisi pääsääntöisesti toimittaa asianosaisille jo ennen valmisteluistuntoa.

Näkemyserot selkiintyvät edelleen tai niiden huomataan lähentyneen toisiaan tuomarin johtamassa valmisteluistunnossa, jolloin tulee viimeistään tieto myös asiassa esitettävästä todistelusta. Usein asianosaiset pystyvät vasta tässä vaiheessa tekemään realistisen arvion jutussa menestymisen mahdollisuuksistaan suhteessa siihen, mikä lopulta on erimielisyytenä asiassa.

Edellä selostetusta johtuen niin asiamiesten kuin tuomarin huolellinen valmistautuminen ennen valmisteluistuntoa sekä vaatimusten ja niiden perusteiden perusteellinen selvittäminen valmistelussa edistävät sovintoa. Myös tapaukseen sovellettavan lain selvittäminen, todistelun kartoittaminen ja todistustaakkakysymysten selvittäminen edistävät sovintoa. Näiden asioiden ohella on mahdollista tuoda esiin yleisiä näytönarviointiin liittyviä näkökohtia, kuten esimerkiksi henkilötodistelun näyttöarvo suhteessa kirjalliseen todisteluun kussakin tilanteessa. Nämä kaikki toimet luovat pohjaa asianosaisten realistiselle sovintoharkinnalle.

Oikeudenkäynnin edetessä asianosaisille alkaa myös muodostua todellinen kuva oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Oikeudenkäyntiin liittyvien taloudellisten riskien hallinta on vielä mahdollista jutun ollessa valmisteluvaiheessa. Toisaalta on niinkin, että oikeudenkäyntiin liittyvät kustannukset saattavat nousta sovinnon hidasteeksi ja joskus jopa esteeksi. Myös tilanteet, joissa asianosainen saa oikeusapua, saattavat rajata asianosaisten vapautta sopia asia kaikilta osin. Kulukysymykset onkin jouduttu jättämään toisinaan tuomioistuimen ratkaistaviksi, vaikka pääasiaan on saatu sovinnollinen ratkaisu.

Asianosaisten henkilökohtainen läsnäolo valmistelussa on tekijä, joka usein edistää sovintoa. Käytännössä asianosaiset ovat yleensä läsnä valmisteluistunnossa tai ainakin puhelimitse tavoitettavissa. Asianosaisilla on tarve saada sanottua asiansa. Puheenvuoron jälkeen on joskus helpompi päästä sovintoon esimerkiksi lapsia koskevissa asioissa.

Tuomarin tulisi informoida henkilökohtaisesti läsnä olevia asianosaisia sovintoratkaisun eduista ja haitoista suhteessa asian ratkaisemiseen tuomiolla. Tuomarin tulee toimia tasapuolisesti osapuoliin nähden. Tuomarin ennakoasennetta jutun lopputulokseen voi osoittaa se, että hän ei kohtele ja informoi asianosaisia tasapuolisesti. Tasapuolisuuden voidaan katsoa vaarantuvan, jos tuomari ilman asiallisia perusteita toimii selvästi pelkästään toisen asianosaisen eduksi. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun tuomari on neuvonut etukäteen toista asianosaista sellaisissa asiakysymyksissä, jotka vaikuttavat asian käsittelyyn. Asianosaisen

yleinen informointi tai asian käsittelyn vaiheista kertominen ei luonnollisestikaan voi olla esteellisyyden peruste (ks. HE 78/2000 vp. s. 47).

Merkitystä vailla ei ole sekään, että tuomari ulkopuolisena ja puolueettomana henkilönä edistää aktiivisesti omalla persoonallisella tavallaan sovinnollista ratkaisua. Tuomarin asiaan perehtymiseen pohjautuva osallistuva toiminta luo sovintoon kannustavan ilmapiirin asianosaisten välille. Tuomari saa monesti arvovalloillaan ja etenkin henkilökohtaisella taidollaan vakuutetuksi asianosaiset esimerkiksi siitä, että heidän avustajiensa esitykset asian sopimisesta ovat perusteltuja.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:52 on otettu kantaa oikeudenkäynnin aikana tehdyn sovintotarjouksen merkityksestä oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen. Ratkaisun mukaan maksukykyisen asianosaisen todellinen sovintotarjous voidaan ottaa huomioon arvioitaessa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta. Ratkaisulla voi olla merkitystä sovintomenettelyn käyttöön.

4.3 SOVINTOKÄYTÄNNÖT VALMISTELUSSA

4.3.1 Tilastoja sovinnosta

Laajoja riita-asioita koskevista vuoden 2007 tilastotiedoista käy ilmi, että koko maassa sovitaan oikeudenkäynnin aikana 31 % viireille tulleista asioista, kun taas Rovaniemen hovioikeuspiirin kärjäoikeuksien vastaava luku on 42 %. Hovioikeuspiirin kärjäoikeuskohtaiset luvut vaihtelevat 22 %:n ja 47 %:n välillä. Sovintoja syntyy suurin piirtein saman verran kirjallisessa valmistelussa ja suullisessa valmisteluistunnossa, joskin painopiste on jälkimmäisessä. Pääkäsitelyssä syntyvien sovintojen osuus on vähäinen.

Kärjäoikeus	Ratkaisujen lukumäärä	Sovintojen lukumäärä	Sovinto kirjallisessa valmistelussa	Sovinto suullisessa valmistelussa	Sovinto pääkäsitelyssä	Sovintoja vahvistettu
Kemijärven KO	14	4 (29 %)	-	4 (100 %)	-	4 (100 %)
Kuusamon KO	37	12 (32 %)	7 (58 %)	5 (42 %)	-	6 (50 %)
Lapin KO	49	21 (43 %)	9 (43 %)	11 (52 %)	1 (5 %)	12 (57 %)
Oulun KO	335	158 (47 %)	56 (36 %)	100 (63 %)	2 (1 %)	129 (82 %)
Raahen KO	31	10 (32 %)	6 (60 %)	4 (40 %)	-	8 (80 %)
Rovaniemen KO	133	56 (42 %)	37 (66 %)	19 (34 %)	-	37 (66 %)
Ylivieskan KO	54	12 (22 %)	3 (25 %)	9 (75 %)	-	7 (58 %)
Kemi-Tornion KO	147	60 (41 %)	30 (50 %)	30 (50 %)	-	44 (73 %)

Hovioikeuspiiri	800	333 (42 %)	148 (44 %)	182 (55 %)	3 (1 %)	247 (74 %)
-----------------	-----	------------	------------	------------	---------	------------

Koko maa	8 333	2 611 (31 %)	1 332 (51 %)	1 217 (47 %)	62 (2 %)	1 723 (66 %)
----------	-------	--------------	--------------	--------------	----------	--------------

4.3.2 Avustajan roolista ennen oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäynnissä

Suomen Asianajajaliiton hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kohdan 7.1 mukaan asianajajan on pääsääntöisesti ennen oikeudellisiin toimenpiteisiin ryhtymistä ilmoitettava vastapuolelle päämiehensä vaatimuksista ja varattava tälle kohtuullinen harkinta-aika ja tilaisuus asian sovinnolliseen selvittämiseen. Suuri osa asianosaisten välisistä erimielisyyksistä sovitaankin ennen oikeudenkäyntiä asianosaisten välisin neuvotteluin.

Asian tultua vireille käräjäoikeudessa olisi asianosaisten myös ennen valmisteluistuntoa neuvoteltava sovinnon mahdollisuudesta, mikäli katsovat sille olevan edellytyksiä. Jutun varhainen sopiminen säästää asianosaisten aikaa ja kustannuksia.

Avustajan rooli sovinnon syntymisessä on tärkeä silloinkin, kun edellä mainituissa neuvotteluissa ei ole vielä saavutettu sovintoa. On epätodennäköistä, että päämies tekee oikeudenkäynnissä sovinnon, jos avustaja neuvoa toisin. Joissakin tilanteissa avustaja on velvollinen neuvomaankin toisin, jos ehdotettu sovinto on vastoin päämiehen etua ja oikeutta. Toisaalta hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kohdan 4.1 mukaan toimeksianto on hoidettava päämiehelle tarpeettomia kustannuksia aiheuttamatta. Tämän vuoksi avustaja joutuu tekemään oikeudenkäynnin riskit huomioon ottaen arvion siitä, mikä on kokonaisuutena päämiehen edun mukaista.

Valmisteluistuntoon ja oikeudenkäyntiin muutoinkin valmistautuva avustaja kertoo päämiehelleen etukäteen siitä, että kysymys sovinnosta voi nousta esille oikeudenkäynnissä. Hänen tulee rehellisesti kertoa juttuun ja oikeudenkäyntiin liittyvät riskit päämiehelleen. Sovintoa voi ”markkinoida” eri tavoin. Työryhmän keskusteluissa nousi esille eräs tilanne, jossa asianajaja kysyy päämieheltään, haluaako hän ottaa sovinnon avulla eräänlaisen vakuutuksen, jolla hän vapautuu oikeudenkäyntiin liittyvistä kulu- ja muista riskeistä. Sovinnon aikaansaaminen saattaa ”maksaa” jonkin verran, mutta samalla tavalla varaudutaan muihinkin riskeihin maksamalla vakuutusmaksuja.

4.3.3 Kirjallinen valmistelu

Kuten edellä on todettu, asian huolellinen ja perusteellinen valmistelu edistää sovintoa. Valmistelun tarkoituksena onkin paitsi valmistella asiaa pääkäsittelyä varten myös sovinnon mahdollisuuden selvittäminen. Noin puolet sovinnosta syntyy kirjallisessa valmistelussa. Joka tapauksessa tässä vaiheessa tehty työ hyödyttää sovintomenettelyä myöhemmin prosessissa.

Kirjallisessa valmistelussa tapahtuvat haastehakemuksen täydennyspyynnöt, haasteeseen liitettävät lausumapyynnöt erityisistä kysymyksistä ja sovinnon mahdollisuuden konkreettinen selvittäminen heti prosessin alussa ovat osa sovintomenettelyä.

Avustajat ovat tuoneet esille sen, että usein vasta kanteen nostamisen jälkeen asianosaiset huomaavat, että nyt riidellään tosissaan. Todellinen sovinnon mahdollisuuden selvittäminen saattaa alkaa vasta tässä vaiheessa ja vastauksen antamiselle tarvitaan sen vuoksi lisää aikaa.

Viimeistään kirjallisen yhteenvedon laatimisen yhteydessä tuomarille muodostuu kuva siitä, millaiset mahdollisuudet sovintoon on ja miten sitä tulisi edistää. Yhteenvedosta asianosaiset voivat varmistua, onko tuomari ymmärtänyt asian heidän tarkoittamallaan tavalla. Yhteenvetoon on mahdollista sisällyttää tuomarin ajatuksia siitä, miten asianosaiset voisivat lähestyä toisiaan riitaisissa kysymyksissä. Yhteenvedossa voi myös painottaa jonkin riitakysymyksen merkitystä jutun lopputuloksen kannalta ja kirjata tuomarin kannanotto todistustaakan jaosta. Tällaisten havaintojen kirjaaminen voi johtaa paremmin sovintoon kuin fraasilause, jossa asianosaisia kehoitetaan sopimaan asia.

4.3.4 Valmisteluistunto

Yleinen näkemys on se, että puheenjohtajan tulee panostaa sovinnon syntymiseen valmisteluistunnossa. Jos sovinto näyttää tuomarista asianmukaiselta ratkaisulta, on tuomarilla myös velvollisuus ponnistella sen saavuttamiseksi.

Missä vaiheessa valmisteluistuntoa sovinnosta keskustellaan, on tuomarin harkittavissa kunkin asian kohdalla joustavasti. Sovinnon mahdollisuuden voi nostaa esille jopa valmisteluistunnon aluksi. Yleistä on sekini, että sovinto otetaan esille ennen kuin ryhdytään kartoittamaan todistelua. Todisteiden ilmoittamisen jälkeen asianosaisilla on kokonaiskäsitelmä siitä, mitä näyttöä pääkäsitellessä tullaan esittämään ja hyvät mahdollisuudet arvioida sovintoratkaisun edellytyksiä. Tämä puoltaa sovintomahdollisuuden esille ottamista valmisteluistunnon loppuksi.

Tuomarin informoitua asianosaisia sovinnon eduista ja haitoista hänen tulisi sopia asianosaisten kanssa sovinnon mahdollisuuden selvittämisen menettelytavasta.

Valmisteluistunnossa on käytettävissä erilaisia sovintotekniikoita. Yhteisneuvottelu tapahtuu joko pelkästään asianosaisten kesken tai puheenjohtajan läsnä ollessa. Erillisneuvottelussa oikeudenkäynnin osapuolet keskustelevat erikseen puheenjohtajan kanssa toisen osapuolen läsnä olematta. Puheenjohtaja voi tehdä myös sovintoehdotuksen.

Kaikkia edellä mainittuja tekniikoita on käytetty hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa, joskaan erillisneuvottelujen käyttäminen ei ole yleistä. Tekniikoiden käyttöjärjestys vaihtelee. Joku tuomari käy yleensä ensin erillisneuvottelut osapuolten kanssa ja jättää sen jälkeen asianosaiset jatkamaan yhteisneuvottelua. Toinen tuomari käy ensin yhteisneuvottelun ja sen jälkeen erillisneuvottelut osapuolten kanssa päätyen mahdollisesti sovintoehdotukseen.

Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tuomarin tulee joka tapauksessa aktiivisesti edistää sovintoa. Asianosaisten keskenään käymä neuvottelu voi tapahtua tuomarin aktiivisen osallistumisen jälkeen. Tällaisille neuvotteluille on syytä asettaa alustava aikaraja ja tuomarin on hyvä antaa puhelinnumero, josta hänet tavoittaa neuvottelujen aikana.

Sovintoneuvotteluihin tulee varata riittävästi aikaa. Yleensä neuvottelut käydään valmisteluhuoneessa. Asianosaisten käytettävissä tulisi olla myös erillinen neuvottelutila, mikäli avustaja ja päämies haluavat neuvotella keskenään.

Eniten keskustelua työryhmässä herätti erillisneuvotteluiden käyminen ja sovintoehdotuksen tekeminen. Niitä käyttäneiden tuomareiden ja niihin osallistuneiden avustajien kokemukset olivat kuitenkin olleet hyviä. Ongelmana on, että erillisneuvottelussa saattaa tulla esille luottamuksellisiksi tarkoitettuja asioita, jotka sitten myöhemmin saattavat vaikuttaa asian ratkaisemiseen, mikäli sovintoa ei ole syntynyt. Tämän vuoksi erillisneuvottelussa tulisi keskittyä pelkästään sovintoon liittyviin menettelytapakysy-

myksiin ja siihen, mikä liikkumavara asianosaisella on sovinnon syntymisessä. Erillisneuvottelujen soveltuvuudesta tulisi keskustella asianosaisten kanssa. Erillisneuvotteluja ei tulisi käydä, jos asianosainen vastustaa sitä. Avustajien tulisi olla aina läsnä erillisneuvottelussa. Ilman avustajaa tapahtuva erillisneuvottelu tulee kysymykseen lähinnä vain asianosaisten pyynnöstä.

4.3.5 Valmisteluistunnon jälkeen

Usein todetaan valmisteluistunnossa olevan tarpeen hankkia lisäselvityksiä sovinnollisen ratkaisun perusteeksi. Tämän vuoksi lopullinen sovinto saattaa syntyä valmisteluistunnon jälkeen. Sovinnon syntyminen jää myös usein odottamaan esimerkiksi oikeusturvavakuutusilanteissa vakuutusyhtiön kantaa asianosaisten oikeudenkäyntikuluista sopimisen osalta.

Pääsääntöisesti tulee pyrkiä siihen, että sovinto vahvistetaan valmisteluistunnossa. Tällöin konkretisoituu heti se, että sovinto päättää riidan. Toisaalta asianosaiset saattavat myös tarvita harkinta-aikaa, vaikka sovinnon sisältö olisi kutakuinkin tiedossa. Tämä tulisi heille suoda ja välttää sellaisen kuvan välittymistä, että sovinto pyrittäisiin vahvistamaan valmisteluistunnossa mahdollisimman pikaisesti ennen kuin asianosainen muuttaa mielensä. Sovinto on mahdollista vahvistaa valmisteluistunnon jälkeen kansliassa tai joka tapauksessa viimeistään pääkäsitelyssä.

4.4 SOVINTOEHDOTUKSESTA

Sovintoehdotus voi tulla kysymykseen ainoastaan silloin, kun asia on laadultaan sellainen, että sovintoehdotuksen tekeminen on järkevää, kun kumpikin asianosainen sitä toivoo, asia tuntuu selvältä ja sovinto voi olla sisällöltään aineellisen oikeuden mukainen. Näin lakivaliokunta (LaVM 11/1993 vp. s. 3) on kuvannut sovintoehdotuksen käyttöalaa. Toisaalta on niinkin, että sovintoehdotus saattaa joskus selkiyttää epäselvää asiaa.

Avustajien taholta on esitetty kannanotto, että puheenjohtajan ei tulisi ”tyrkyttää” sovintoehdotusta, vaan sen tulisi perustua asianosaisten pyyntöön. Tuomarin tulisi kysyä asianosaisten mielipidet-

tä sovintoehdotuksen antamiseen. Sovintoehdotusta tehtäessä olisi hyvä etukäteen sopia, onko se ”ota tai jätä” -tyyppinen, jotta se ei johtaisi ”lypsämiseen” ja asian käsittelyn venymiseen.

Sovintoehdotuksen tekeminen ei ole kovin yleistä. Osa tuomareista tekee niitä useinkin. Osa taas suhtautuu varovaisesti ehdotuksen tekemiseen, jotta asianosaisille ei syntyisi epäilyä tuomarin esteellisyydestä, mikäli sovintoehdotusta ei hyväksytä ja oikeudenkäynti jatkuu.

Mikäli sovintoehdotus hylätään, tuomarin jatkamiselle valmistelun puheenjohtajana ei pääsääntöisesti ole estettä. Esteellisyysepäilyln välttämiseksi tuomarın tulisi selostaa, mihin selvitykseen (valmistelussa esille tullessiin seikkoihin ja kirjallisiin todisteisiin) sovintoehdotus perustuu. Lisäksi hänen tulisi korostaa sitä, että ehdotus ei ennakoı koko näytön vastaanottamisen jälkeen annettavaa tuomiota, vaan se voi poiketa sovintoehdotuksesta. Avustajien mukaan käytännössä prosessin jatkuminen kariutuneen sovintoehdotuksen jälkeen ei ole aiheuttanut esteellisyysepäilyjä.

Jos tuomari tekee sovintoehdotuksen vastoin asianosaisten tahtoa, se voi joissakin tilanteissa olla omiaan antamaan siinä häviölle jäävälle asianosaiselle perustellun aiheen epäillä, että tuomari on sitoutunut sovintoratkaisuunsa niin, että hän ei enää sen jälkeen kykene ottamaan huomioon kaikkia jutussa esitettäviä näkökohtia ja näyttöä, jotka puhuvat sovintoesitystä vastaan (HE 78/2000 vp. s. 47).

Lähtökohtaisesti sovintoehdotuksen tekemisen tulisi siis perustua joko asianosaisten pyyntöön tai tapahtua heidän suostumuksellaan.

4.5 SOVINNON VAHVISTAMISESTA

Sovinnosta ja sen vahvistamisesta säädetään OK 20 luvussa. Sovinto voidaan vahvistaa vireillä olevassa asiassa ja se voi koskea asiaa tai sen osaa, jossa sovinto on sallittu. Edellä selostetut sovinnon vahvistamisen esteet tuomioistuın arvioi omasta aloitteestaan. Lainvalmistelutöiden mukaan (HE 114/2004 vp. s. 55) tuomiois-

tuimen on lähtökohtaisesti kunnioitettava asianosaisten sopimuksessaan ilmaisemaa tahtoa ja vahvistettava sen sisältöinen sopimus, jollei estettä ole. Esteperusteita ei tule ryhtyä tutkimaan laajasti. Erityisesti näin on kohtuuttomuuden osalta. Sovinnon vahvistamisen este on lähinnä sovintosopimuksen ilmeinen, sovintomääräyksistä suoraan ilmenevä kohtuuttomuus.

Sovinnon vahvistaminen edellyttää, että asianosaiset sitä pyytävät. Sovinto vahvistetaan kirjallisesti ja ratkaisusta on käytävä ilmi sovinnon kohteena oleva asia ja sovinnon sisältö.

Valmisteluistunnossa puheenjohtaja voi kirjata sovinnon sisällön ja julistaa sovinnon vahvistamista koskevan ratkaisun. Muussa tapauksessa asianosaiset laativat kirjallisen sovintosopimusasiakirjan, jonka tuomioistuim vahvistaa joko valmisteluistunnossa tai kansliassa kirjallisessa menettelyssä.

Sovintosopimuksen laatimisen yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että sovinnon sisältö on riittävän yksilöity (ks. KKO 2007:19). Tätä edellyttää myös sovinnon täytäntöönpanokelpoisuus eli sovinto voidaan ulosottokaaren 2 luvun 12 §:n nojalla panna täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

Tuomioistuimen ratkaisuun sovinnon vahvistamisesta saa hakea muutosta valittamalla. Asianosaiset voivat myös OK 25 luvun 2 §:n mukaisesti sitoutua olemaan hakematta muutosta, jolloin sovinto tulee heti lainvoimaiseksi.

Jos asia sovitaan kokonaisuudessaan, sen käsittely tuomioistuimessa päättyy sovinnon vahvistamiseen. Jos asia sovitaan vain osaksi, tuomioistuimella on mahdollisuus vahvistaa osasovinto ja jatkaa muilta osin asian käsittelyä.

Avustajien harkinnassa on, onko järkevämpää päättää oikeudenkäynti sovinnon vahvistamisen sijasta kanteen peruuttamiseen, jolloin asia jää sillensä. Käytännössä osapuolet ovat voineet rahan suorituksen varmistamiseksi sopia, että maksu tulee suorittaa tiettyyn päivään mennessä ja että kanne peruutetaan vasta sen jälkeen, kun maksu on tapahtunut. Saamista ei tuolloin tarvitse ryhtyä pe-

rimään ulosottotoimin eikä sovintosopimuksen vahvistaminen ole tarpeen täytäntöönpanoperusteen saamiseksi.

4.6 HOVIOIKEUSVAIHEESTA

Kuten edellä todettiin, asian sopiminen on mahdollista myös käräjäoikeuden tuomion jälkeen hovioikeusvaiheessa. Asian käsittelyn päätyttyä käräjäoikeudessa tuomion antamiseen, asianosaisten sen jälkeen tekemän sovinnon vahvistaminen kuuluu hovioikeuden toimivaltaan (ks. KKO 2007:19). Käytännössä sovintojen vahvistaminen hovioikeusvaiheessa on ollut harvinaista. Tilastotietojen mukaan Rovaniemen hovioikeudessa on vuonna 2007 vahvistettu yhteensä 12 sovintoa (Ilona-intranet: Alioikeuksien ratkaisujen pysyvyys ratkaisustunnoittain 1.1.–31.12.2007).

4.7 TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET

- *sovinnon mahdollisuus tulee pääsääntöisesti selvittää ennen riita-asian vireillepanoa käräjäoikeudessa*
- *asianosaiset neuvottelevat sovinnosta käräjäoikeudessa vireillä olevassa asiassa myös ennen valmisteluistuntoa*
- *tuomari toimittaa laatimansa yhteenvedon asianosaisille ennen valmisteluistuntoa*
- *tuomari ottaa valmisteluistunnossa esille sovintoratkaisun mahdollisuuden sopivaksi katsomanaan ajankohtana*
- *tuomari selostaa asianosaisille sovintoratkaisun edut ja haitat*
- *tuomari sopii käytettävistä sovintotekniikoista asianosaisten kanssa*
- *tuomari voi tehdä sovintoehdotuksen asianosaisten suostumuksella*
- *asianosaisia ei saa painostaa sovintoon*
- *tuomari huolehtii siitä, että sovinnon sisältö kirjataan selkeästi ja riittävän yksityiskohtaisesti.*

5. KIVUSTA, SÄRYSTÄ JA MUUSTA TILAPÄISESTÄ HAITASTA, KOSMEETTI- SESTA HAITASTA JA KÄRSIMYKSESTÄ TUOMITTAVAN VAHINGONKORVAUKSEN MÄÄRÄ PAHOINPITELYASIOISSA

Työryhmän 4/2008 raportti

Työryhmän jäsenet

käräjätuomari Esko Hohti, Lapin käräjäoikeus, puheenjohtaja
hovioikeudenneuvos Maarit Tukiainen, Rovaniemen
hovioikeus, sihteeri

käräjätuomari Liisa Rintala, Kemi-Tornion käräjäoikeus

käräjätuomari Senja Vasama, Kuusamon käräjäoikeus

käräjäviskaali Teija Simula-Moberg, Lapin käräjäoikeus

käräjätuomari Kari Aho, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Janika Kaski, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Sirkka Ristiluoma, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Irma Vähätalo, Oulun käräjäoikeus

käräjätuomari Timo Tammiketo, Raahen käräjäoikeus

käräjätuomari Maija-Liisa Pariola, Rovaniemen käräjäoikeus

käräjätuomari Aarne Korhonen, Ylivieskan käräjäoikeus

käräjäviskaali Antti Karjala, Ylivieskan käräjäoikeus

hovioikeudenneuvos Esko Arponen, Rovaniemen hovioikeus

viskaali Hannele Pyy-Ahonen, Rovaniemen hovioikeus

kihlakunnansyyttäjä Kati Alkula, Oulun syyttäjänvirasto

julkinen oikeusavustaja Matti Ylipekkala, Rovaniemen oikeus-
aputoimisto

asianajaja Tuula Hautala, Oulu

asianajaja Kirsti Juopperi, Oulu

asianajaja Markku Koskela, Oulu

asianajaja Pentti Paakki, Raahen

asianajaja Jorma Haavikko, Rovaniemi

asianajaja Kauko Nevala, Rovaniemi

asianajaja Heli Sandström, Rovaniemi

5.1 JOHDANTO

Työryhmän tehtävänä oli keskustella kivusta, särystä, kosmeettisesta haitasta ja kärsimyksestä tuomittavan korvauksen määräästä pahoinpitelyasioissa.

5.1.1 Lainsäädäntö ja esityöt

Kipu ja särky sekä muu tilapäinen haitta

Vahingonkorvauslain (VahL) 5 luvun 2 §:n 3-kohdan mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta.

Henkilövahinkoa ei ole vahingonkorvauslaissa määritelty. Hallituksen esityksessä (167/2003 s. 29) todetaan, että henkilövahingolla tarkoitetaan sellaista terveydentilan häiriötä, joka on lääketieteellisin keinoin todettavissa. Terveydentilan häiriö voi olla fyysinen tai psyykinen. Oikeuskirjallisuudessa henkilövahingossa on katsottu olevan kyse ihmisen terveydentilan epäedullisesta muutoksesta, joka on lääketieteellisesti todettavissa, kuten ruumiinvamma, sairaus ja muu terveydentilan epäedullinen muutos (Routamo-Ståhlberg-Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus, 2006, s. 281).

Henkilövahingon kärsineellä tarkoitetaan henkilöä, jolle on aiheutunut henkilövahinko välittömästi vahinkotapahtuman johdosta.

VahL:n 5 luvun 2 c §:n 1 momentin mukaan kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon erityisesti

- henkilövahingon laatu ja vaikeusaste
- sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä
- haitan kestoaika.

Korvaus arvioidaan objektiivisesti. Epätavallisissa tai poikkeuksellisissa tapauksissa voidaan ottaa huomioon muitakin kuin nimellisesti mainittuja seikkoja.

Henkilövahingon laatu ja vaikeusaste ovat ensisijaiset korvauksen määräämisen perusteet. Laadulla tarkoitetaan sitä, millaisena vamma tai sairaus ilmenee, ja vaikeusasteella vammojen tai sairauksien keskinäisiä eroavuuksia. Hoidon laatu ja kestoaikea sekä haitan kestoaikea kuvastavat henkilövahingon laatua ja vaikeusastetta ja korostavat vamman kärsineen yksilöllisiä ominaisuuksia. Vahingon aiheuttaneen teon laatu¹ tai moitittavuus ei ole korvauksen määrään vaikuttava tekijä määrittäessä korvausta aineettomasta vahingosta.

Edellä mainitun hallituksen esityksen mukaan lain tarkoitus on, että kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrätään korvaus kokonaisarvion perusteella. Siten ei tule määrätä yhtäältä korvausta kivusta ja särystä ja toisaalta korvausta muusta tilapäisestä haitasta. Ratkaisussa asianmukaista on kuitenkin perustella, mistä tilapäisen haitan muodosta korvaus määrätään.

Työryhmä ehdottaa, että korvauksen perusteesta ”kipuun ja särkyyn verrattava kärsimys” luovutaan ja käytetään pelkästään nimitystä ”tilapäinen haitta” tai ”tilapäinen psyykkinen haitta” silloin, kun korvattava henkilövahinko on psyykkisen terveydentilan häiriö. Nimitystä ”kipu ja särky” voi edelleen käyttää, jos ei ole aiheutunut muunlaista haittaa.²

Kosmeettinen haitta

VahL:n 5 luvun 2 §:n 4-kohdan mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen pysyvästä haitasta. Kosmeettisella haitalla tarkoitetaan muun muassa vahinkoa kärsineen ulkonäköön rumentavasti vaikuttavia seikkoja, kuten arvet.

---

1 Aikaisemmasta oikeuskäytännöstä ks. KKO 1994:62.

2 Korvauksesta kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä löytyy oikeuskäytännöstä runsaasti tapauksia esim.
 - julkaisemattomasta hovioikeuden käytännöstä Rovaniemen hovioikeuden ratkaisut 16.2.2006 nro 97 (KKO 2002:2), 13.8.2001 nro 438, 16.3.2006 nro 226 ja 12.1.2007 nro 16
 - Finlexin oikeustapaustietokannasta Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 25.1.2005 nro 64 ja Vaasan hovioikeuden ratkaisut 10.6.1998 nro 665 ja 9.5.2007 nro 614 sekä KKO 2002:110, 2003:76 ja 2005:134 ja ratkaisut 2005:54 ja 55, jotka eivät koske pahoinpitelyrikkoksia.

VahL:n 5 luvun 2 c §:n 2 momentin mukaan pysyvistä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon

- henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä
- vahinkoa kärsineen ikä.

Korvausta korottavana tekijänä voidaan lisäksi ottaa huomioon vahinkoa kärsineelle henkilövahingosta aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen. Myös pysyvässä haitassa henkilövahingon laatu ja vaikeusaste ovat ensisijaiset korvauksen määräämisen perusteet.

Kärsimys

VahL:n 5 luvun 6 §:n 1 momentin 3-kohtan mukaan oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu. Henkilökohtaisella koskemattomuudella tarkoitetaan ennen muuta ruumiillista koskemattomuutta, jota tyypillisesti loukataan pahoinpitelyrikoksella.

Kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä ei ole loukkauksen aiheuttaneen teon rangaistavuus. Useimmiten kuitenkin tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta tehdyt henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukset ovat myös rangaistavia. Kärsimyksen korvaamisen tavoitteena on loukatun ihmisarvolle ja itseltunnonle aiheutuneen loukkauksen hyvittäminen.

Kärsimyksellä tarkoitetaan sitä henkistä kärsimystunnetta, joka henkilölle aiheutuu häneen kohdistetun oikeudettoman loukkauksen seurauksena, esimerkiksi pelkoa, nöyryytystä, häpeää ja mielihapaa. Selvitystä tunnereaktiosta ei edellytetä, vaan teon luonne sinänsä riittää korvauksen perusteeksi. Loukkaavan teon on kuitenkin oltava sellainen, että se objektiivisesti arvioiden aiheuttaa loukkauksen kohteeksi joutuneelle henkilölle kärsimystä. Edellytyksenä kärsimyksen korvaamiselle ei ole, että loukkauksesta on aiheutunut psyykkisen terveydentilan häiriö.

Korvattavuuteen ei vaikuta se, onko uhrille aiheutettu loukkaavalla teolla myös henkilövahinko. Jos henkilökohtaisen koskemattomuuden pääasiallisena ilmenemismuotona on henkilövahinko,

korvaus siitä muodostaa yleensä riittävän hyvityksen myös loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Esimerkiksi tavanomaisen lievän pahoinpitelyn uhrille aiheutunut kärsimys tulee yleensä asianmukaisesti hyvitetyn hänen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta saamallaan korvauksella.

Kärsimyksen korvattavuus edellyttää myös loukkauksen vakavuutta, jota arvioidaan hallituksen esityksen mukaan siltä kannalta, kuinka olennaisella tavalla teko loukkaa uhrin ihmisarvoa. Hallituksen esityksen mukaan loukkausta voidaan pitää vakavana, jos se on tehty erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla. Teon vaikuttimet, esimerkiksi rasistinen motiivi, voidaan ottaa huomioon loukkauksen vakavuutta arvioitaessa.

Törkeä pahoinpitely voidaan yleensä katsoa vakavaksi henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukseksi. Pahoinpitelyrikkosen tavanomainen tekemuoto ei ilman muuta merkitse sellaista vakavaa henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta, jonka perusteella syntyisi oikeus korvaukseen kärsimyksestä. Pahoinpitelyrikkosen uhrilla saattaa olla oikeus korvaukseen kärsimyksestä, jos tekoon liittyy jokin uhrin ihmisarvoa alentava piirre. Lievä pahoinpitely ei yleensä merkitse vakavaa henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta. Viime kädessä vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva arviointi on kuitenkin tehtävä tapauskohtaisesti silmällä pitäen teon sisältämän ihmisarvon loukkauksen olennaisuutta eikä teon rikosoikeudellista luonnehdintaa.

Hallituksen esityksessä kärsimyksen korvaaminen on sidottu useassa kohdassa ihmisarvon loukkauksen olennaisuuteen. Työryhmän käsityksen mukaan se, mitä pidetään ihmisarvon loukkauksena, voi olla enemmän sidoksissa moraalisiin arvostuksiin kuin selvään juridiseen käsitteeseen. Ihmisarvo – käsite, jonka mukaan ihmisellä on arvo sinänsä – ei juurikaan edesauta korvauksen määrittämistä oikeudenkäynnissä.

VahL:n 5 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon
- loukkauksen laatu

- loukatun asema
- loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä
- loukkauksen julkisuus.

Näitäkin osin epätyypillisissä tai poikkeuksellisissa tapauksissa voidaan ottaa huomioon muitakin kuin nimenomaisesti mainittuja seikkoja. Myös kärsimyksen korvaus määrätään objektiivisesti arvioitavien seikkojen perusteella. Uhrin subjektiiviselle kokemukselle loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen suuruudesta ei tule antaa merkitystä korvausta määrättäessä.

Loukkauksen laatu on keskeinen peruste. Loukkauksen laadulla viitataan muun ohella siihen oikeushyvään, johon loukkaus kohdistuu. Laatua arvioitaessa myös tekotavalla on merkitystä.

5.1.2 Ohjeet ja suositukset

Hallituksen esityksen keskeisimpänä tavoitteena on ollut vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisen kohtelun edistäminen. Vahingonkorvauslain uudistuksen tarkoituksena ei ole ollut muuttaa vallitsevaa korvauskäytäntöä, vaan pyrkiä siihen, että samanlaisista vahingoista määrätään samanlainen korvaus riippumatta siitä, missä tuomioistuimessa korvaus tuomitaan. Uudistus voi johtaa paitsi korvauskäytännön yhdenmukaisuuteen myös korvauskäytännön ennakoitavuuteen, joka taas voi edesauttaa asianosaisten sovintohalukkuutta ja vähentää myös muutoksenhakutarvetta.

Vahingonkorvauslain säännösten uudistamisen yhteydessä perustettiin *henkilövahinkoasiain neuvottelukunta* (jäljempänä HEVA). Perustuslain 3 §:n 3 momentti huomioon ottaen neuvottelukunta voi pyrkiä edistämään oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyttä vain antamalla yleisiä suosituksia. Antamiensa suositusten johdannossa neuvottelukunta itse toteaa, että suositukset on tarkoitettu korvausharkinnan apuvälineeksi eivätkä ne voi miltään osin korvata tuomioistuimen yksittäistapausta koskevaa omaa harkintaa. Korvaustason asettavat tuomioistuimet ratkaisuihillaan.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten julkaisemisen jälkeen ei enää ole samanlaista tarvetta kuin aikaisemmassa

oikeuskäytännössä liikennevahinkolautakunnan normien ja ohjeiden soveltamiseen.³ Työryhmän käsityksen mukaan poikkeuksena tästä on kosmeettinen haitta, jossa liikennevahinkolautakunnan suositukset ovat kattavammat kuin HEVAN suositukset tällä hetkellä.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset pohjautuvat alioikeuskäytäntöön. Jos korvaustasoa olisi määritelty korkeimman oikeuden tai hovioikeuksien ratkaisujen pohjalta, vaarana olisi ollut korvaustason asettuminen liian korkeaksi, koska ylempien tuomioistuinten käsiteltäviksi valikoituvat yleensä keskimääräistä vakavammat tai harvinaisemmat tapaukset.

On syytä huomata, että sosiaali- ja terveysministeriön päätös tapaturmalain 18 a §:ssä tarkoitetusta haittaluokituksesta 23.12.1986/1012 on edelleen voimassa.

5.2 NÄKÖKOHTIA HEVAN SUOSITUKSIEN SOVELTAMISESTA⁴

Soveltuuko suositus käsillä olevaan tapaukseen

Suosituksissa on esitetty vahinkoja kuvaavat tunnusmerkistöt. Tunnusmerkistö perustuu vahingonkorvauslain säännöksiin korvauksen suuruuden kannalta merkityksellisistä seikoista. Kunkin yksittäisen suosituksen tunnusmerkistössä on määritelty

- siinä tarkoitetun vamman lääketieteellinen diagnoosi ja sen mahdolliset täsmennykset
- vamman edellyttämän hoidon laatu sekä
- tilapäisen haitan kesto.

Lisäksi suosituksissa on maininta siitä, jääkö suosituksissa tarkoitettua vammasta pysyvää haittaa. Tunnusmerkistö ei määrittele vammaa tyhjentävästi.

---

3 Liikennevahinkolautakunnan ohjeiden ja normien sekä HEVAN suosituksen lähtökohdat poikkeavat siinä määrin toisistaan, ettei niitä tulisi verrata keskenään.

4 HEVAN suositukset s. 3–5 ja pääsihteeri Jarkko Männistön luento laatuseminaarissa 10.11.2008 Oulussa.

Mikäli mikään suositus ei sellaisenaan sovellu käsillä olevaan tapaukseen, valitaan se suositus, joka parhaiten kuvaa vakavuudeltaan vastaavaa vammaa. Tältä osin oikeudenkäynnissä voi korvausvaatimuksen perusteeksi esittää muun muassa lääkärinlausunnon siitä, mihin suosituksissa kuvattuun vammaan käsillä oleva vamma voisi lääketieteellisesti vakavuudeltaan rinnastua.

Useiden vahinkojen yhdistelmä

Vahingonkorvauslaissa kunkin vahinkolajin perusteella on tarkoitettu tuomittavaksi vain yksi korvaus vahinkoa kohden. Suosituksissa ei pääsääntöisesti ole huomioitu useiden vahinkojen yhdistelmiä. Tällöin vahingon suuruus tulee määrätä kokonaisarvioinnin perusteella.

Yhteisen vahingon määrittämistä voidaan verrata yhteisen vankeusrangaistuksen määrittämiseen: vakavin vahinko otetaan perustaksi ja siihen lisätään kohtuullinen korotus muiden vahinkojen perusteella. Poikkeuksena tästä ovat muun muassa oheisvammat, jolloin pienempi vamma sisältyy suurempaan vammaan (pistoahaava sisäelinvamman). Lisäksi poikkeuksena ovat useita loukkauksia sisältävät teot (raiskaus, ryöstö), joiden aiheuttamaa kärsimystä määrittäessä on otettava huomioon, että kärsimys voi olla päällekkäistä, toisestaan erillistä tai toistaan vahvistavaa.

5.3 KIPU JA SÄRKY

5.3.1 Kipu ja särky HEVAn suosituksissa

VahL:n 5 luvun 2 §:n 1 momentin 3-kohtaa käsitellään HEVAn suosituksissa otsikolla tilapäinen haitta, jonka yksi alakohta on kipu ja särky. Suosituksissa todetaan, että VahL:n 5 luvun 2 §:n 1 momentin 3-kohta kattaa kaikki fyysisen ja psyykkisen terveydentilan epäedulliset muutokset. Siten se kattaa niin epämiellyttävät somaattiset tuntoaistimukset (kipu ja särky), kehon normaalia toimintaa haittaavat rakenteelliset muutokset ja muut toimintahäiriöt (toiminnallinen haitta) sekä mielenterveyden häiriöt (psyykkinen haitta).⁵

---

⁵ Kivun ja säryn korvauksesta ja sen jatkumisesta ks. esim. KKO 1998:108 ja kivusta ja särystä ja kosmeettisesta haitasta KKO 1999:41.

Tilapäisen haitan luokitteluperusteena suosituksissa on vamman laatu, joka ilmenee vamman lääketieteellisenä diagnoosina ja on ilmoitettu kunkin suosituksen yhteydessä kansainvälisellä ICD-10 diagnoosikoodistolla. Vaikeusasteen todetaan määräytyvän vammojen aste-erojen perusteella, joka myös tapahtuu lääketieteellisen tiedon varassa. Lainkohdan kolme muuta kriteeriä (hoidon laatu, hoidon kesto, haitan kesto) täydentävät arviointia.

HEVA on esittänyt suosituksissaan (s. 49) seuraavan oikeuskäytäntöön perustuvan tilapäisen haitan korvaustason

50–200 euroa

Vammasta aiheutuu vain hyvin vähäistä haittaa, joka häviää kokonaan alle 2 viikossa.

200–500 euroa

Vammasta aiheutuu vähäistä haittaa, joka häviää kokonaan 2–3 viikon kuluessa.

500–1 500 euroa

Vammasta aiheutuu olennaista haittaa, joka häviää useimmiten pysyvää haittaa jättämättä 3 viikon – 3 kuukauden kuluessa.

1 500–5 000 euroa

Vammasta aiheutuu vakavaa haittaa 3–6 kuukauden ajan ja vammasta voi jäädä myös pysyvää haittaa.

5 000–15 000 euroa

Vammasta aiheutuu hyvin vakavaa haittaa 6 kuukauden – 2 vuoden ajan ja vammasta todennäköisesti jää jonkin tasoinen pysyvä haitta.

15 000–30 000 euroa

Vammasta aiheutuu erittäin vakavaa haittaa yli 2 vuoden ajan ja vammasta jää pysyvää haittaa.

5.3.2 Kipu HEVA:n suosituksissa

Suositus on seuraava:

- Lyhytaikainen kivun tunne 50–100 euroa
- Voimakas lyhytaikainen kivun tunne 100–400 euroa
- Erittäin voimakas ja hetkellistä pitkäaikaisempi kivun tunne 400–1 200 euroa

Yksinomaan kipua koskeva suositus on tarkoitettu sovellettavaksi silloin, kun vahinkoa kärsineelle ei ole aiheutunut todettavia kudospuutauksia, mutta häneen kohdistuneen teon tiedetään lääketieteellisten kokemussääntöjen perusteella aiheuttavan kipua. Kipua koskevaa suositusta voidaan soveltaa myös silloin, kun vahinkoa kärsineelle

on syntynyt kudosvaurioita, mutta teosta aiheutunutta kipua on pidettävä näihin kudosvaurioihin nähden pääasiallisena vammana.

Itse kivulla tarkoitetaan suosituksissa äkillistä epämiellyttävää tuntemusta, joka liittyy välittömästi henkilövahingon aiheuttaneeseen tapahtumaan. Kipu on luonteeltaan lyhytaikaista. Pitkien kiputilojen osalta korvauksen suuruus on tarkoitettu arvioitavaksi särkyä koskevien suositusten perusteella.

5.3.3 Särky HEVAn suosituksissa

Suositus on seuraava:

- Kiputila	500–1 000 euroa
- Voimakas kiputila	1 000–5 000 euroa
- Sietämätön kiputila	3 000–10 000 euroa

Yksinomaan särkyä koskeva suositus on tarkoitettu sovellettavaksi silloin, kun vahinkoa kärsineellä ei ole todettu merkittävää kudosvauriota, mutta syy-yhteyttä henkilövahingon ja säryn välillä pidetään kaikesta huolimatta näytettynä.

Säryllä tarkoitetaan pitkäaikaisempaa vahinkotapahtumasta johtuvaa kiputilaa. Särky aiheuttaa tilapäistä haittaa epämiellyttävänä tuntemuksena, joka vaikeuttaa normaalia elämää. Suosituksissa tarkoitettu särkytila voi kestää muutamista päivistä useisiin kuukausiin. Säryn vaikeusasteeseen vaikuttavat erityisesti kivun voimakkuus ja kiputilan kesto. Suosituksissa kivun vaikeusastetta on kuvattu kiputilan edellyttämän hoidon perusteella.

5.3.4 Työryhmän näkemyksiä

Työryhmän näkemyksen mukaan HEVAn suositukset pohjautuvat alioikeuskäytännössä muodostuneeseen korvaustasoon ja ovat mitä ilmeisimmin noudatetun yleisen korvauskäytännön mukaiset. HEVAn kipua koskeva jaottelu lienee aikaisempaa tarkempi ja käyttökelpoinen. HEVAn suosittelemien korvausten tasoon ei ole huomauttamista. Jaottelu kiputila, voimakas kiputila ja sietämätön kiputila avautuu suosituksissa olevien tarkennusten avulla, mitä on pidettävä myönteisenä suosituksia sovellettaessa. Särkyä

koskevan suosituksen ylimmät korvaukset lienevät aivan poikkeuksellisia.

5.4 KOSMEETTINEN HAITTA

HEVAn suositukset kosmeettisen haitan kohdalla koskevat tällä hetkellä kasvoarpea, vartalon arpia, nenän epämuotoisuutta ja hampaan värimuutoksia. HEVA ilmoittaa laajentavansa pysyvän kosmeettisen haitan korvaamista koskevia suosituksia kertyneen aineiston sen salliessa.

Liikennevahinkolautakunnan normit ja ohjeet ovat tällä hetkellä kattavammat kosmeettisen haitan kohdalla kuin HEVAn suositukset. Liikennevahinkolautakunnan normeissa ja ohjeissa on huomioitu muun muassa raajan epämuotoisuus, sormien amputoiminen, ala- tai yläraajan menetys, karsastus, silmän menetys, sarveiskalvon samentuma, korvalehden menetys jne. Liikennevahinkolautakunnan normit ja ohjeet säilynevät näiltä osin tuomarin apuvälineenä siihen asti kunnes HEVAn suositukset saadaan kattavammiksi (ja kenties sen jälkeenkin).

Liikennevahinkolautakunnan korvaussuositus:

- lievä kosmeettinen haitta	800–2 000 euroa
- lievää suurempi kosmeettinen haitta	2 000–5 200 euroa
- huomattava kosmeettinen haitta	5 200–10 200 euroa
- hyvin huomattava kosmeettinen haitta	10 200–20 500 euroa
- poikkeuksellisen huomattava kosmeettinen haitta	20 500–

HEVAn korvaussuositus:

- kasvoarpi	100–15 000 euroa
- vartalon arpi	100–8 000 euroa
- nenän epämuotoisuus	2 000–8 000 euroa
- hampaan värimuutos	400–1 000 euroa

Korvaussuositukset eivät ole suoraan vertailukelpoisia. Taustalla olevat tapausaineistot ja suositusten tarkoittamat vahingot poikkeavat toisistaan.

Määrättäessä korvausta esimerkiksi kasvoarvesta⁶ liikennevahinkolautakunnan suositusten mukaan korvaus voi nousta huomattavasti yli HEVAN suositusten mukaisen korvausasteikon maksimin. Molemmat suositukset ovat vain apuvälineitä ja tuomioistuinn ratkaisee kussakin yksittäistapauksessa korvauksen määrän olematta sidottu asteikon ylä- tai alarajoihin.

Korvausmäärien lisäksi liikennevahinkolautakunnan suositukset sisältävät laskentakaavan vahinkoa kärsineen iän vaikutuksesta korvaukseen, samoin kuin vahinkoa kärsineen ammatin ja harastustenkin vaikutuksesta. HEVAN suosituksissa haitan määrän arviointia ei ole haluttu sitoa matemaattiseen laskukaavaan vaan esimerkiksi vahingon kärsineen iän merkitys on tarkoitettu otettavaksi huomioon joko korvausta korottavana tai sitä alentavana seikkana tuomarinv arvon mukaan.

Laajemman kriteeristön takia liikennevahinkolautakunnan suositukset säilyttänevät vielä merkityksensä kosmeettisen haitan korvauksia määrättäessä. HEVAN suositusten käyttö kosmeettisen haitan kohdalla rajoittunee pelkästään niihin haittoihin, joista suositus on annettu.

5.5 KÄRSIMYS

5.5.1 Kärsimys HEVAN suosituksissa

Korvaus pahoinpitelyrikoksissa VahL:n 5 luvun 6 §:n perusteella tulee kysymykseen vain tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta osoittavien tekemuotojen kohdalla, jos loukkaus on vakava (HE s. 58).

VahL:n 5 luvun 4 a §:ssä säädetty läheisen oikeus korvaukseen kärsimyksestä on erityistapaus (ks. suosituksen 104–107 §:t).

VahL:n 5 luvun 6 §:n 1 momentin 3-kohdassa ei edellytetä näyttöä kärsimyksestä (6 §:n 2 momentti: ”...jonka loukkaus on omiaan

---

⁶ Korvauksesta kasvoarvasta esim. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 21.11.2006 nro 1411 Finlexin oikeustapaustietokannassa.

aiheuttamaan...”). Lisäksi kysymyksessä on pelkän kärsimyksen korvaaminen. HEVAn suositusten mukaisesti suojattavina oikeushyvinä ovat ihmisarvo ja itsetunto. Korvattavuuden edellytyksenä on loukkauksen vakavuus (HEVAn suositus s. 105). Suosituksessa ei oteta kantaa siihen, täyttääkö määrätynlainen teko korvausvastuulle asetetun edellytyksen. Loukkauksen vakavuutta on arvioitava tapauskohtaisesti.

Pahoinpitelytekojen osalta kärsimyksen korvaamisessa tulevat sovellettavaksi suosituksen pykälät 97 ja 98 (s. 140). Molemmissa pykälissä korvausmäärän vaihteluväli on 500–3 000 euroa.

Korvausmäärän arvioinnissa suosituksen mukaan korvaus määrätään ottaen huomioon loukkauksen laatu. 97 §:ssä tarkoitetun muun ruumiillisen koskemattomuuden vakavan loukkauksen laadun arviointikriteerit ovat aiheutettujen vammojen laatu ja laajuus, teon motiivit, teko-olosuhteet ja teon kesto. 98 §:ssä tarkoitetun henkisen koskemattomuuden vakavan loukkauksen laadun arviointikriteerit ovat teon sisältö, teko-olosuhteet, teon kesto, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde ja loukkauksen julkisuus.

Työryhmässä pohdittiin erityisesti suosituksen edellä mainittujen pykälien enimmäiskorvausmääriä, jotka tuntuivat alkuun alhaisilta. Todettiin kuitenkin, että kysymys ei ensiksikään ole korvauskatosta eli määrä voidaan ylittää erityistilanteissa. Toiseksi on tärkeä havaita, että tuomioistuin ei ole sidottu suosituksiin. Tuomioistuin voi ja työryhmän mielestä sen tuleekin ottaa huomioon tapauskohtaiset erityispiirteet. Laadittaessa suosituksia oikeuskäytännössä tuomittujen korvausmäärien perusteella on pyritty määrittämään yleinen korvaustaso, jolloin aineistosta on huomioitu noin 80 %. Korkeimmat ja alimmat korvaukset on eliminoitu.

Kunkin suosituksen tunnusmerkistöissä on määritelty suosituksessa tarkoitetun loukkauksen keskeinen tunnusmerkistö. Tunnusmerkistö ei määrittele loukkausta tyhjentävästi. Tunnusmerkistöllä ei ole myöskään tarkoitettu ottaa kantaa muunlaisten loukkausten korvattavuuteen. Kärsimyskorvaukseen oikeuttava loukkaus voi siis tapahtua muutenkin kuin suosituksessa kuvatulla tavalla. Täl-

löin suositus ei kuitenkaan sovellu lähtökohtaisesti sellaisenaan kyseiseen tapaukseen. Koska korvaus määrätään kokonaisharkinnan perusteella ja koska yksittäiseen loukkaukseen saattaa liittyä sekä korvausta korottavia että sitä alentavia seikkoja, lopputulos ei välttämättä poikkea suositellusta korvauksesta, mutta se voi toisaalta ylittää tai alittaa sen (HEVAN suositus, s. 106).

Työryhmä piti alarajaa 500 euroa sinänsä sopivana, koska vain vakavat loukkaukset oikeuttavat korvaukseen. Työryhmässä käytiin keskustelua myös siitä, onko ajateltavissa, että korvauksiin sisältyisi rangaistuksellinen elementti. Koska korvausmäärät perustuvat oikeuskäytäntöön, näin ei kuitenkaan työryhmän mielestä ollut.

5.6 NÄYTTÖKYSYMYKSIÄ

Henkilövahinkojen kohdalla näyttökysymykset liittyvät yleensä rikoksen ja henkilövahingon välisen syy-yhteyden selvittämiseen sekä korvattavan vahingon määrään. Hallituksen esityksen perustelujen lähtökohtana on, että henkilövahingon käsite olisi käytännössä pitkälti sidoksissa kulloinkin vallitsevaan lääketieteelliseen tietämykseen ja käytettävissä oleviin lääketieteellisiin tutkimusmenetelmiin. Kysymys olisi siitä, että henkilövahinkoa arvioidaan lääketieteellisenä ilmiönä, eikä siitä, että henkilövahinko olisi aina pystyttävä näyttämään lääketieteellisesti riittävästi toteen. Esimerkiksi kivun osalta korvattavuuden perusteeksi riittäisi se, että tietynlaisesta teosta lääketieteellisten kokemussääntöjen mukaan aiheutuu kipua, vaikka sitä ei kyetä lääketieteellisiin tutkimuksiin näyttämään toteen.

Hallituksen esitys myötäilee syy-yhteyteen liittyvien näyttökysymysten osalta ainakin tavanomaisissa rikosasioissa vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Tuomioistuimen arvio henkilövahingon laadusta perustuu yleensä lääkärinlausuntoon tai vastaavaan lääketieteelliseen selvitykseen, jonka perusteella tuomioistuin tekee korvaukseen liittyvät johtopäätöksensä. Kuitenkin arvio voi varsinkin lievempien rikosten kohdalla pohjautua myös vain asianomistajan ja todistajien kertomuksiin sekä niiden todistusarvon arviointiin.

Näytön kannalta henkisen tilan häiriintyminen, esimerkiksi järkytystila ja masennus, on korvattavana henkilövahinkona ongelmallinen pääasiassa todistamisvelvollisuuteen ja syy-yhteyteen liittyvien vaikeuksien vuoksi. Oikeustieteessä on katsottu, että oikeuskäytännössä on ollut korkea kynnyksille, että psyykkisen tilan häiriintymisessä on kysymys henkilövahingosta. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että näytön kannalta psyykkisessä terveydentilassa ilmenevän vahingon korvattavuus edellyttää, että vahinko on lääketieteellisin keinoin näytettävissä toteen (Routamo-Ståhlberg-Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus, 2006, s. 284).

Eräs tyypillinen vahingon ilmenemismuoto ovat erilaiset rikoksen aiheuttamat stressireaktiot. Ainakin vakavimmissa tapauksissa niihin liittyvien vaatimusten tueksi on esitettävissä lääkärinlausuntoja ja selvitystä muusta hoidosta kuten terapiakäynneistä. Käytännössä kuitenkin toisinaan henkisen tilan häiriintymiseen liittyviä, VahL:n 5 luvun 2 §:n tarkoittamia korvauksia vaaditaan ilman lääkärinlausuntoa tai vastaavaa lääketieteellistä selvitystä. Tällöin selvitys perustuu yleensä asianomistajan omaan ilmoitukseen ja kertomukseen tuntemuksistaan. Voidaanko siis lähtökohtana pitää, että riidanalaisessa tapauksessa tällainen selvitys ei ole vakaaviksi ilmoitettujen seurausten kohdalla koskaan riittävä. Toisaalta usein lääkärinlausunnotkin perustuvat vain potilaan kertomukseen rikoksen vaikutuksista. Onko sillä eroa, että sama kertomus annetaan lääkärille tai tuomioistuimelle?

Ainakin lievempien mielenterveyden häiriöiden kohdalla voitaneen tukeutua vahingon kärsineen kertomukseen. HEVAN suositusten mukaan lievin korvattava mielenterveyden häiriö on muuttaman vuorokauden kestävä akuutti stressireaktio, mikä ei edellytä lainkaan sairaanhoidollisia toimenpiteitä.

VahL:n 5 luvun 6 §:n tarkoittaman henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen tai muiden säännöksessä tarkoitettujen tekojen aiheuttaman kärsimyksen korvattavuuteen ei sinänsä vaikuta se onko uhrille aiheutettu myös henkilövahinko. Mikäli samaan rikokseen liittyen haetaan molemmilla perusteilla korvausta, onko vaarana vai tarkoituksena, että sama seikka, esimerkiksi voimakas järkytystila, vaikuttaa molempien korvausten, sekä tilapäisen hai-

tan että kärsimyksen, korvaukseen. Ilmeisesti tämä ei ole tarkoitus. Käytännössä korvauksia voi olla näytön kannalta vaikea erottaa toisistaan. Lähtökohta on kuitenkin, että kustakin korvauslajista määrätään erillinen korvaus.⁷

Henkilövahingot voivat olla kestoaltaan pitkäaikaisia. Kivusta, särystä ja muusta tilapäisestä haitasta sekä kärsimyksestä ei ole tarkoitus hyvittää sellaista pysyvää toimintakyvyn menetystä, joka voi tulla erikseen korvattavaksi pysyvänä haittana. Tätä seikkaa on pidettävä silmällä, ja asia voi johtaa näytöllisestikin rajanveto-ongelmiin niin korvauksia vaadittaessa kuin niitä määrättäessä.

5.7 KORVAUSRATKAISUN PERUSTELEMISESTA

Neuvottelukunnan suorittama oikeuskäytännön läpikäyminen on osoittanut, ettei korvausratkaisua läheskään aina ole perusteltu tai että perustelu on muodollinen tai hyvin suppea, jolloin on jäänyt epäselväksi, miksi asiassa on tuomittu juuri sellainen korvaus kuin on tuomittu. Esimerkiksi

”käräjäoikeus on ratkaissut asian tuomiolauselmasta ilmenevällä tavalla”

”käräjäoikeus on huomionnut kaikki asiaan vaikuttavat seikat”

”kohtuullinen korvaus on ...”

Myös vahingonaiheuttajan tai vahingonkärsijän puolesta toimivat avustajat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että päämiehille korvauksen perustelut voivat olla jopa korvauksesta tuomittua määrää tärkeämpiä.

Myös työryhmä piti tärkeänä sitä, että korvausratkaisut perustellaan riittävästi. Neuvottelukunnan suosituksia voidaan hyödyntää ratkaisujen perusteluissa, jolloin korvauksen määrä on kytkettävissä suositusten luokitteluun, vahingon tunnusmerkistöön ja normaalikorvaukseen. Perusteluja voi esittää myös siitä, onko vai ei

---

7 Oikeuskäytännöstä esim. KKO 2003:123 ja 2003:76, joissa määrätty yhteiskorvaus kivusta ja särystä sekä kipuun ja särkyyn rinnastettavasta kärsimyksestä ja erikseen arvioitu korvaus henkisestä kärsimyksestä.

kyse suosituksessa tarkoitettusta vahingosta ja miksi korvaus sijoittuu juuri kyseiseen kohtaan korvaushaarukassa tai sen ulkopuolelle. Työryhmän näkemyksen mukaan kuitenkin mitään yleistä velvollisuutta perustella suosituksista poikkeamista ei voida tuomioistuimelle asettaa.

Yksi esimerkki siitä miten suosituksia voi käyttää apuna perusteluissa:

”Vahinkoa kärsineelle on aiheutunut 5 cm:n pituinen, syvä ja repaleinen haava vasempaan olkavarteen.

Vamman hoito on edellyttänyt ihonalaisten kudosvaurioiden korjaamista poliklinikalla sekä päivittäisiä pesu- ja puhdistustoimenpiteitä kahden viikon ajan.

Vamma on aiheuttanut häirtää 6 viikon ajan.

Kyseessä on henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten kohdassa 4.3 tarkoitettu syvä repaleinen haava, josta suositeltu normaalikorvaus on 600–1 300 euroa.

Koska haitan kesto sijoittuu aivan suosituksen tunnusmerkistön ylärajalle ja koska vamma on vaatinut päivittäisiä hoitotoimenpiteitä, tuomittavan korvauksen on perusteltua sijoittaa suositellulle ylärajalle. Kohtuullinen korvaus vamman aiheuttamasta haitasta on 1 300 euroa.

Esimerkki 1:

Tilapäinen häirtää

Vahinkoa kärsinyt on työnnetty alas rappusista, jonka seurauksena hänen ranteensa on venähtänyt.

Vahinkoa kärsinyt on käynyt lääkärillä, joka on määrännyt vammaan kipulääkettä.

Lääkärintodistuksen mukaan vamma on aiheuttanut toiminnallista häirtää 2 viikon ajan.

30§ Ranteen nyrjähdys tai venähdys

300–500 eur

ICD S62.5, S62.6, S62.7

Ranteen nyrjähdys tai venähdys. Ei vaadi sairaanhoidollisia toimenpiteitä. Aiheuttaa tilapäistä häirtää 1–2 viikon ajan. Ei pysyvää häirtää.

- Suositus soveltuu.
- Riippuen siitä, millaisia oheisvammoja vahinkoa kärsineelle on aiheutunut, kohtuullinen korvaus voisi olla esimerkiksi 400–500 euroa.

Esimerkki 2:**Tilapäinen haitta**

Vahingonkärsijää on lyöty vasaralla päähän, jonka seurauksena hänelle on syntynyt sisään painunut kallolaen murtuma (impressiomurtuma), mutta ei vakavia kallonsisäisiä vammoja.

Murtuman hoito vaatii leikkausta. Lääkärinlausunnon mukaan murtuma aiheuttaa tilapäistä haittaa 2 kuukauden ajan.

10§ Kallolaen murtuma

500–1 500 eur

ICD S02.0

Kallolaen murtuma. Ei vakavia kallonsisäisiä vammoja. Ei vaadi sairaanhoidollisia toimenpiteitä mahdollisten päänahan vaurioiden korjaamisen lisäksi. Aiheuttaa tilapäistä haittaa 1–2 viikon ajan. Ei pysyvää haittaa.

- Suositus ei sellaisenaan sovellu käsillä olevaan tapaukseen.
- Apua voidaan hakea muista leikkauksellisista hoitoa vaativista kallovammoista, esim. kallonsisäinen verenvuoto (voi myös liittyä impressiomurtumaan).
- Hoitavan lääkärin arvio vamman aiheuttamasta haitasta tärkeä.

Esimerkki 3:**Läheiskärsimys**

Korvausta vaativan 25-vuotias poika on surmattu puukottamalla ja tekijä tuomittu taposta. Vanhempi on saanut tiedon tapahtuneesta poliisilta.

104§ Lapsen kuolema

2 000–10 000 eur

Vanhemmalle tuomittava korvaus lapsen kuoleman aiheuttamasta kärsimyksestä.

- Kyse on tyypillisestä tapauksesta, joten suositus soveltuu.
- Koska kyse on tahallisesta teosta, asianmukainen korvaus voisi olla olosuhteista riippuen 5 000–10 000 euroa, mutta korkeampikin korvaus voi tulla kyseeseen.

6. PUHETAITOA ANTIIKISTA NYKYPÄIVÄÄN

(teologian tohtori Juhana Torkki)

6.1 JOHDANTO

”Hyvällä puhujalla on loogikon äly, filosofin ajatukset, runoilijan kieli, juristin muisti, laulajan ääni, ja ulkonäöltään hän muistuttaa suosittua näyttelijää”, kuvaa roomalainen Marcus Tullius Cicero ja jatkaa: ”Niinpä täydellinen puhuja on suurin harvinaisuus, jonka ihmissuvusta voi löytää!”

Nykyihmisille Cicero edustaa jonkinlaista pölyttyneen filosofi-kirjailijan arkkityyppiä. Harvempi tietää, että hän oli vaikutusvaltainen ja lahjakas käytännön toimija, suoraan oikeudenkäytön ja politiikan keskiöstä. Cicero aloitti uransa asianajajana, ja siirtyi sitten politiikkaan, jossa hän kohosi v. 63 eKr. Rooman konsuliksi eli valtakunnan korkeimpaan virkaan.

Käytännön tehtävissään Cicero usein oivalsi puhetaidon merkityksen, ja ajattelussaan hän rakensi siitä sivistyneen ihmisen eräänlaisen ydinominaisuuden. Läpi elämänsä hän tutki retoriikkaa eli sanoilla tapahtuvaa vakuuttamista. Vaikka antiikin puhetaidollisia oivalluksia sovelletaan nykyään kaikilla aloilla, hyvä on huomata, että ne syntyivät alunperin juuri oikeudenkäytön piirissä, ratkaisemaan juridiseen puheeseen liittyviä ongelmia. Antiikin aikana koko oikeudenkäytön laatutyö keskittyi tähän kysymykseen: kuinka oikeusistuimissa tulee puhua, kuinka rakennetaan argumentin suullinen esitys, kuinka kuulijat vakuutetaan sanoilla?

Taustalla oli tietenkin se, että antiikin maailma oli enemmän *suullinen* kuin kirjallinen. Kirjoitusvälineet olivat kalliita, ja kaikki tärkeät kysymykset ratkaistiin suullisen keskustelun ja väittelyn keinoin. Niinpä puhetaito nousi kukoistukseen. Puhetaito oli keskeinen oppiaine kouluissa, ja myös puheen teoria harppasi pitkiä askelia eteenpäin. Monet oivallukset ovat ajattomia ja kuvaavat vakuuttumisen psykologisia lainalaisuuksia yhä osuvasti.

Nyky-Suomessa puhetaito ja retoriikka on vajonnut omalaatuiseen rappiotilaan. Puhetaidon opetusta on systemaattisesti laiminlyöty kaikilla kouluasteilla. Tulokset näkyvät. Suomessa vierailevat ulkomaalaiset kiinnittävät huomiota ilmeettömään puhekulttuuriimme, jossa puhetaidolliset keinot loistavat poissaolollaan.

Antiikin retoriikan teokset tarjoavat erinomaisia eväitä nykypäivänkin puhujalle. Niihin on valettu koko klassisen eurooppalaisen puhetaidon kivijalka. Voisiko antiikin retorikalle opeille olla käyttöä myös nykyaikaisessa suomalaisessa oikeusistunnossa, jossa asianajaja joutuu esittämään perustelujaan, todistaja muotoilemaan lausuntojaan ja tuomari lausumaan tuomion?

Ciceron rinnalla toinen roomalaisen retoriikan keskushahmo, Marcus Tullius Quintilianus, oli hänkin ammatiltaan asianajaja. Hän syntyi Espanjassa Ciceroa myöhemmin v. 35 jKr. ja pääsi vartuttuaan Roomaan opiskelemaan asianajotaitoa ja retoriikkaa. Noin 35 vuoden iässä hän perusti itse Rooman rektorikoulun, josta tuli suosittu ja arvostettu opinahjo. Suuri osa koulun oppilaista oli asianajajia, joille vakuuttamisen taidot olivat työssä elintärkeitä.

Quintilianus kirjoitti eläkepäivinään teoksen *Institutio oratoria*, joka käsittelee retoriikan opettamista. Teos on mammuttimainen – se käsittää 12 erillistä kirjaa. Teos tutkii, millaisin menetelmin voidaan kasvattaa mestaripuhujia. Samalla tulevat käsitellyiksi kaikki puhetaidon tärkeät osa-alueet. Ciceron tärkeimmät puhetaitoa käsittelevät teokset ovat Brutus, Puhetaidosta ja Puhujasta. Niissä tuo klassisen latinan mestari esittelee puhetaidon kikkoja ja keinoja hyvin käytännönläheisesti, mutta korkealla ja henkeväällä tyyllillä.

Cicero ja Quintilianus puolestaan olivat velassa kreikkalaiselle Aristoteleelle, joka oli aloittanut puhetaidon ja vaikuttamisen systemaattisen tutkimisen jo ennen heitä. Aristoteleen tunnetuin aihetta koskeva kirjoitus on *Retoriikka*, jossa hän esittää tunnetun 3-jakoisen vakuuttamisteorian.

Aristoteleen mukaan vakuuttumisen ”suurin syy” liittyy aina puhujan persoonaan eli hänen henkilökohtaiseen uskottavuuteensa. Aristoteles kutsui tätä *eetokseksi*. Jos puhuja synnyttää mielikuvan ihmisestä, jolla on järkeä, hyvettä ja hyvää tahtoa, kuulijat ovat taipuvaisia omaksumaan myös hänen argumenttinsa – sitä tarkemmin tutkimatta. Havainto on helppo todentaa julkisessa keskustelussa.

Kahta muuta vakuuttamisen osa-aluetta Aristoteles kutsui *paatokseksi* ja *logokseksi*. Edellinen viittaa puhujan kykyyn ottaa huomioon kuulijoiden tunnetila, jälkimmäinen on hänen kykynsä rakentaa vastaansanomattomia loogisia argumentteja.

6.2 ANTIIKIN PUHETAIDON VIISI OSAA

Ciceron ja Quintilianuksen päiviin mennessä retoriikan opetus oli kehittynyt laajaksi ja kattavaksi järjestelmäksi, joka pyrki esittämään kaikki hyvän puheen osa-alueet jäsennetyn teorian muodossa.

Sekä Ciceron että Quintilianuksen teorioiden perustana on 5-portainen retoriikan järjestelmä, josta näyttää antiikissa kehittyneen varsin laajasti tunnustettu puhetaidon kuvaustapa.

Puhetaidon 5 osaa olivat seuraavat:

6.2.1 INVENTIO – argumentin rakentaminen

Sana inventio merkitsee alunperin löytämistä ja keksimistä. Inventio tarkoitti oikeuspuheen valmistelussa niiden asianhaarojen ”löytämistä”, joilla on vaikutusta päämiehen osoittamisessa syylliseksi tai syyttömäksi. Sen lisäksi se sisälsi teorian siitä, kuinka nuo argumentit kehitetään vakuuttaviksi.

Tunnetuimpia argumentin malleja oli ns. stasis-teoria. Se löytyy sekä Cicerolta että Quintilianukselta, ja sen tarkoitus on tuoda selvyttä tilanteisiin, jossa väitellään rikoksesta ja syyllisyydestä.

Stasis-teoria jakaa puheena olevan kiistan neljään kysymykseen:

1) Onko asia, josta puhutaan, olemassa? (konjektuuri)

Tässä vaiheessa kysytään: Onko teko tehty? Onko mitään tapahtunut? Tämä on asian olemassaoloa koskeva vaihe.

2) Kuinka asia pitäisi nimetä? (definitio)

Toinen taso koskee määritelmää. Jos teko on tehty, millä nimellä sitä pitäisi kutsua? Varsinkin tämä taso avaa mahdollisuudet retoriikalle, koska tekojen nimeäminen vaikuttaa suuresti siihen, kuinka niiden luonteeseen suhtaudutaan.

3) Kuinka vakavasta ja minkä laatuista asiasta on kysymys? (kvaliteetti)

Tässä kohden kysytään: Kuinka laajalle teon vaikutukset säteilevät? Kysymys on teon kvaliteetista, teon merkittävyyden arvioinnista.

4) Mihin toimiin pitäisi ryhtyä? (proseduuri)

Neljäs taso koskee toimintaa eli proseduuria. Kun nyt on tapahtunut se, mikä on tapahtunut, mihin toimiin on ryhdyttävä? Mitä tästä kaikesta seuraa?

Paitsi teoreettisin mallein, antiikin retoriikan opetus varusti asianajajat myös käytännön ohjeilla ja taktisilla neuvoilla. Seuraavassa poimintoja Quintilianuksen ohjeista puolustuksen rakentamiseksi:

”Pitää harkita, kannattaako vastustajan väitteet kumota kaikki yhdessä vai yksitellen. Edellinen vaihtoehto on oikea silloin, kun väitteet ovat niin heikkoja että ne voi kaataa kaikki kerralla, tai silloin, kun ne ovat niin hämmentäviä että olisi epäedullista alkaa käsitellä niitä kaikkia erikseen. Sellaisissa tapauksissa pitää taistella kaikella käytössä olevalla voimalla ja tehdä suora hyökkäys edestä.”

”Jos vastustajan väitteet ovat kumulatiivisia eli saavat voimansa toisistaan, ne kannattaa käsitellä yksittäin. Esimerkiksi tällainen tapaus: ’Sinä olit perillinen, olit köyhä ja sinulla oli velkojia. Sinä olit loukannut häntä ja tiesit, että hän aikoi muuttaa testamenttiaan.’ Näiden väitteiden yhteisvaikutus on tuhoisa. Mutta jos ne kumoaa yksitellen, teho hiipuu niin kuin tulenliekki, joka sai voimansa polttoaineen paljoudesta mutta joutui siitä erilleen. Voimme ohjailta suurtakin vesivirtaa, jos jaamme sen pikku purosiksi.

Yleissääntö on, että hyökkääjän kannattaa esittää väitteensä kerralla, ja puolustajan kumota ne yksitellen.”

Entä miten vastustajan väitteet kannattaa toistaa? ”Jos hän on puhunut rauhallisesti, voimme toistaa hänen sanansa sellaisinaan. Mutta jos hän on käyttänyt voimakasta ja vihaista kieltä, meidän on toistettava hänen ajatuksensa käyttäen lievempiä sanoja.”

”Mutta missään oloissa koskaan meidän ei pidä toistella vastustajan väitteitä yhdessä perustelujen kanssa, ei antaa hänen väitteilleen lisäpainoa. Quintilianus muistuttaa, että myös puolustuksessa on pyrittävä iskevään ilmaisuun: ”Vakava virhe, johon monet lankeavat, on liiallinen perusteellisuus. Se herättää vain epäluulot. Argumentit, jotka lyhyesti esitettyinä olisivat olleet täysin vakuuttavia, menettävät voimansa, kun puhuja tuo ne esille laveasti, luullen niiden tarvitsevan lisätukea. Puhujan pitää aina esiintyä itsevarmasti ja puhua niin kuin hän pitäisi asiaansa mitä arvokkaimpana.”

6.2.2 DISPOSITIO – järjestyksen antaminen puheelle

Tämä on antiikin 5-portaisen järjestelmän toinen kohta. Oppi puheen dispositiosta on klassisen retoriikan tunnetuinta ainesta. Yhä vielä sivistyneen puheen – missä tahansa – tunnistaa konventioiden mukaisista rakenteellisista ratkaisuista. Kysymys ei kuitenkaan ole vain estetiikasta – rakenteen taju on syvässä yhteydessä vakuuttamiseen. Opetus hyvästä dispositiosta sisältää psykologisen viisauden siitä, kuinka kuulijan mieli tulee ”avata” ja valmistaa ottamaan vastaan puhujan argumentti. Puheen dispositio sai eri oppikirjoissa hiukan eri muotoja, mutta yleisimmillään se näyttää tältä:

1. Exordium. Puheen alussa oleva lyhyt jakso, jonka tehtävänä on ”saattaa tuomari sellaiseen mielentilaan, että hän halukkaasti kuuntelee sen, mitä aiomme sanoa puheen muissa osissa” (Quintilianus). Exordiumista opetettiin edelleen, että sen tuli olla lyhyt, ”noin neljän lauseen mittainen”. Sen tärkein tehtävä oli luoda kuulijoissa hyväntahtoinen ja suojele asenne puhujaa kohtaan (*captatio benevolentiae*). Muita tehtäviä olivat kuulijoiden tarkkaa-

vaisuuden (*adtentus*) ja kiinnostuksen (*docilis*) herättäminen käsiteltävänä olevaa aihetta kohtaan.

2. Narraatio. Aloituksen jälkeen seuraa jakso, jossa puhuja lyhyesti kertoo tapauksen taustana olevat tosiseikat. Asianajajan puheessa tämä tarkoitti tapauksen ja siihen liittyvien faktojen napakkaa selostusta. Narraation tuli pyrkiä objektiivisuuteen, mutta jo siihen sisältyi mahdollisuus vaikuttaa kuulijoiden asenteisiin näkökulman ja sanamuotojen valinnalla.

3. Teesi/partitio. Kuvattuaan tapauksen tosiseikat puhuja esittää kuulijoille tärkeimmän teesinsä väitelauseen muodossa. Oikeuspuheessa tämä on yksinkertaisimmillaan väittävä ”päämieheni on syytön/syylinen”. Monimutkaisempaan teesiin saattaa sisältyä partitio eli teesin jaottelu muutamaan alakohtaan.

4. Argumentaatio/refutaatio. Tämä on puheen ratkaiseva ja pisin jakso. Tässä puhuja analysoi ja arvioi teesin perustana olevia argumentteja. Tässä kohden puhuja hyödyntää *invention* tuloksia. Argumentaation käänttöpuolena on refutaatio eli vastapuolen väitteiden aktiivinen tutkiminen ja kumoaminen.

5. Peroraatio. Kun argumentaatio on esitelty, kun ”kuulijat on voitettu ja karikot ja matalikot ovat takana, puhuja voi levittää isonpurjeen”, kuvaa Quintilianus runollisesti. Tullaan puheen korkeimpaan kohtaan, loppunousuun. Sillä oli antiikin teorioiden mukaan kaksi tehtävää. Ensiksi, puhuja esittää vielä kerran tiiviin yhteenvedon sanomastaan (*recapitulatio*). Toiseksi, hän kytkee sanomaansa tunteellisesti vaikuttavia elementtejä (*affectus*).

6.2.3 ELOKUUTIO – puheen kielen ja tyylin hionta

Viisiportaisen järjestelmän kolmas askelma koski sitä, *miten* viesti kerrotaan, millaisia sanavalintoja ja lauserakenteita puhuja käyttää. Kysymys oli siis kielestä ja tyylistä.

Antiikin aikana laadittiin luetteloita puhujan käytössä olevista tyylikeinoista. Tällaisia olivat esimerkiksi antiteesi (vastakohtien käyttö), metafora (kuvailmaus), alliteraatio (alkusointu). Tyylikeinoilla

puhuja tavallaan valitsee puheelleen rekisterin. Hän voi käyttää karkeaa alatyylä, tai halutessaan kohottaa puheen juhlanan ylätyylin alueelle.

Suomalaisille puhujille elokuutio voisi merkitä kielen rikkauden ja monitasoisuuden elvyttämistä. Suomalaisessa julkisessa puheessa on rikkaruohon tavoin vallalle päässyt ”kapulakielinen” teknistynyt ilmaisu, jolle ovat ominaisia mm. seuraavat oireet:

- ylipitkät virkkeet
- abstraktisuus
- substantiivien suuri osuus verbeihin nähden
- tarpeeton toisto
- sisällöltään tyhjät ”täytefraasit”

6.2.4 MEMORIA – puheen painaminen mieleen

Kolme ensimmäistä ”työvaihetta”, inventio, dispositio ja elokuutio tavallaan tuottavat valmiin puheen tekstin. Seuraa valmistelun puheen opetteleminen. Antiikin teokset tarjoilevat erilaisia muistiinpainamisen tekniikoita. Nykyaikainen versio *memoriasta* on valinta erilaisten muistiinpanovälineiden välillä. Turvautuuko puhuja sanasta sanaan kirjoitettuun tekstiin, vai käyttääkö hän paperilapulle kirjoitettua tukisanalista – vai lukeeko hän puheensa ydinkohdat kommunikaattorin näytöltä?

6.2.5 AKTIO – puheen esittäminen

Viides ja viimeinen osa antiikin 5-portaisessa järjestelmässä koski puheen esittämistä. Siitä käytettiin myös latinankielistä nimeä *pronuntiatio*. Tämä jäi viidestä opinkohdasta ehkä sittenkin vähimmälle huomiolle. Silti antiikin teokset antavat ohjeita mm. eleistä, käsien liikehännästä puheen aikana, äänenkorkeudesta, fraseeruksesta, tauotuksesta ja sen kaltaisista seikoista.

6.3 PUHETAITO SUOMALAISESSA OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Edellä kuvattu retoriikan järjestelmä on yhä käyttökelpoinen työkalu, kun halutaan luoda tyylikäs, vaikuttava, tunteisiin vetoava puhe. Antiikin teosten taustalla on optimistinen ajatus siitä, että hyvin pidetty puhe vaikuttaa ihmisen tunteisiin ja sitä kautta tavuttaa hänen ajatuksensa, muuttaa hänen mielipidettään.

Mitä Quintilianus tai Cicero sanoisivat, jos he tulisivat kuuntelemaan nyky-Suomen puheita? Meitä varmaan kiinnostaa, mitä Quintilianus sanoisi, jos hän tulisi suomalaisiin oikeussaleihin. Kuinka hyvin kieli luistaa vaikkapa kärjäoikeuden istunnoissa?

Quintilianuksen keskeisin korostus teoksessa *Institutio oratoria* on, että retoriikka on aina tapaus- ja tilannekohtaista. Näin kirjoittaa Quintilianus:

”Toivon, että kukaan ei vaadi minulta tarkkaa säännöstöä, sellaista joka monessa oppikirjassa annetaan. Toivon, että kukaan ei pyydä minua esittämään puhetaidon lakeja muuttumattomina kuin kohdalo, systeeminä, jonka sääntöjä pitää noudattaa niin kuin muuten ei voisi tehdä, niin kuin olisi rikos poiketa niistä. Jos koko retoriikan voisikin esittää yhtenä selvänä säännöstönä, se olisi helppo kuvata. Mutta useimmiten säännöt elävät asian ja tilanteen mukaan, niitä on muutettava välttämättömyyden vuoksi. Niinpä kaikkein tärkein puhujan lahja on viisas harkintakyky, jonka avulla hän sopeutuu alati vaihtuviin tilanteisiin.”

”Entä jos kenraalille neuvottaisiin, että aina kun ryhmität joukkosi sotaan, aseta etulinja, kehitä sivustat vasemmalta ja oikealta ja pane ratsuväki sivustoja suojaamaan. Tämä saattaa olla paras suunnitelma aina kun tilanne sallii. Mutta sitä on ehkä muutettava maaston mukaan, jos vastassa on vuori, jos joki katkaisee tien tai jos etenemisen pysäyttää metsä tai rikkonainen maa. Joskus suunnitelmaa pitää mukauttaa vihollisen tai sodan luonteen vuoksi. Yhdessä tilanteessa on edettävä linjassa, toisessa tehtävä pisto, joskus on käytettävä apujoukkoja, joskus omia legioonalaisia. Ja on

sellaisiakin tilanteita, joissa ovela harhautus tuottaa voiton. Näin on myös puhetaidossa.”

Quintilianus epäilemättä huomaisi, että suomalaisissa oikeudenkäynneissä puhetapa on usein hyvin asiakeskeinen, ilmeeton, väri-
tön, kuiva. Yleisvaikutelma oikeusistunnoista on tekninen, raskas ja monotoninen, vaikka poikkeuksiakin toki mahtuu joukkoon.

Mutta ennen kuin hän kiirehtisi antamaan ”tuomionsa” puheen tasosta, hän ottaisi huomioon sen, miten oikeudenkäytön luonne on muuttunut sitten hänen päiviensä, koska retoriikkaa on aina arvioitava tilanteen ja tarkoituksen mukaan.

Ranskan vallankumouksesta alkanut oikeudenkäytön professionaalistuminen on muuttanut syvällisesti asetelmaa, jossa oikeuden päätökset syntyvät. Maallikkojen valta tuomioistuimissa on ohentunut ja oikeutta jakavat ammattituomarit.

Quintilianuksen ja Ciceron teoksissa puhutaan hyvin suorasukaisesti siitä, miten todistajan tai asiantuntijan on puheellaan voitettava tuomari puolelleen, vetoamalla hänen sääliinsä, myötätuntoonsa tai synnyttämällä hänessä vihaa ja vastenmielisyyttä toista osapuolta kohtaan. Usein he olettavat automaattisesti, että oikeuden jakajilla on asenteellinen ja ennakkoluuloinen käsitys osapuolista.

Nykyiseen järjestelmään sopii huonosti ajatus tilannekohtaisesta vakuuttamisesta, ts. että oikeuden tuomio olisi riippuvainen siitä, millainen tunteellinen vaikutus puheella saadaan aikaan tuomarissa. Oikeuslaitoksemme perustana on usko, että ammattitaito turvaa parhaiten oikeudenmukaisuuden.

Retoriikan alkuperäisenä ideana oli, että yhteisö löytää totuuden tehokkaasti, kun asia altistetaan keskustelulle, jossa kaikki vaikuttamisen keinot ovat käytössä. Tällainen totuuden etsimisen idea elää nykyään pikemminkin lainsäädännän kuin tuomiovallan piirissä. Lainsäädäntää varten on demokraattinen päätöksenteko, jossa keskustelut käydään yhä klassisin, tunteisiin ja järkeen vetoavin

argumentein. Tuomion perustana oleva laki voi perustua tunteisiin, mutta tuomio prosessina ei.

Oikeudenkäytön luonne on muuttunut suuntaan, joka kutistaa vaikuttavan retoriikan merkitystä lainmukaisen ratkaisun löytämiseksi. Entä voisiko puhetaidolla parantaa muita oikeudenkäytön laatutekijöitä? Lähinnä mieleen nousevat vaatimukset oikeudenkäynnin ymmärrettävyydestä ja selkokielisyydestä. Jos kansalainen ei edes muodollisesti käsitä tuomion sisältöä, kun se hänelle luetaan, tilanne ei voi olla hyvä. Jos argumentaatio on sekavaa ja tuhlaa istuntoon osallistuvien aikaa, prosessia on varmaan syytä parantaa.

Silti myös tätä kysymystä voidaan katsoa paradoksaalisesti toisestakin suunnasta. Tuomion luennan retorisenä päämääränä on välittää kansalaiselle vaikutelma, että tuomio on objektiivinen, tosiasioihin perustuva ja johdonmukainen, eivätkä siihen ole vaikuttaneet subjektiiviset vaikutelmat. Saattaa olla, että ”tekninen” ja ammatillinen esitystapa voi edistää parhaiten tätä päämäärää, ja liiallinen pyrkiminen kansanomaisuuteen luo kuulijassa vain epävarmuutta ja hämmennystä.

Suomalaisen oikeuslaitoksen suurimpana saavutuksena on, että kansalaisissa on vahva perusluottamus tuomioiden oikeudenmukaisuuteen. Tämän rinnalla kielenkäytön selvyteen liittyvät seikat ovat sittenkin kosmeettisia. Tutkimuksella olisi hyvä selvittää, kuinka merkittäväksi kansalaiset kokevat kielenkäytön ymmärrettävyyteen liittyvät seikat kokonaisuuden kannalta.

Olaus Petri kiteytti kielenkäytön laatukriteerinsä seuraavaan ohjeeseen, joka taitaa edelleen kiteyttää oleellisimman tuomarien kielenkäytöstä:

”Tuomarin pitää sävyisästi puhutella niitä, jotka tulevat oikeuden eteen; muutoin luullaan, ettei hän tuomitse oikein, ja sellaisen luulon saapi se, jota pahoin puhutellaan. Sillä tuomarin eteen ei tulla toruttavaksi tahi pahoin puhuteltavaksi, vaan oikeutta etsimään.”

7. KUKA YMMÄRTÄÄ, KENEN PITÄISI YMMÄRTÄÄ?

(kirjoitusviestinnän lehtori, FM Katriina Uljas-Rautio)

Tämä artikkeli perustuu syyskuussa 2008 Kemissä, Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhankeeseen seminaarissa pitämään alustukseen ja sitä seuranneeseen paneelikeskusteluun. Alustukseni koski tuomioiden kirjoitustapakysymyksiä. Aihe on hyvin laaja ja tunnin mittaisessa alustuksessa ei ollut mahdollista kuin avata erilaisia lähestymistapoja tekstiin. Tässä artikkelissa lähestyn oikeudellisia tekstejä ja tuomioita lähinnä kahdesta eri näkökulmasta: kirjoitusprosessin ja tekstiin kirjautuvien ideologisten merkitysten näkökulmasta. Kirjoitusprosessin ominaisuuksia ja ideologisia merkityksiä suhteutan rekisteri- ja tekstilajiin liittyvään tarkasteluun: kenelle tekstejä kirjoitetaan, miksi tekstejä kirjoitetaan ja luetaan, ja miten niitä kulutetaan.

Vaikka en itse ole juristi, on mahdollista kielellisen ja rakenteellisen analyysin avulla tulkita tekstien kirjoitusprosessia ja tekstiin kirjautuvan maailman ideologisia merkityksiä. Tekstien tarkastelussa ei niinkään olla kiinnostuneita siitä, miksi kirjoitusprosessi on tietynlainen tai miten erilaiset kirjoittamisen käytännöt saavat selityksensä. Tämän artikkelin tarkoituksena on vain tehdä näitä piilossa olevia merkityksiä näkyväksi.

7.1 MERKITYSSUHTEET TEKSTIN YMMÄRTÄMISEN EDELLYTYKSENÄ

Perinteisesti kielenhuoltajat ja oikeakielisyyden tarkastajat ovat keskittyneet lause- ja sanatasolle arvioidessaan oikeudellisten tekstien ymmärrettävyyttä. On toivottu monimutkaisia lauserakenteita yksinkertaisemmiksi ja vaikeaselkoisia termejä selkeämmiksi. Nämä toiveet ovat suurelta osin tulleetkin kuulluiksi, jopa lainsäädäntötasolla. Hallintolain 9 § edellyttää virkamiehiltä ja lainlaatijoilta sellaista suomen kielen käyttöä, ettei kielen vaikeaselkoisuus ainakaan olisi esteenä lainkuuliaisuudelle. Hallintolakia onkin virastoissa pyritty noudattamaan selkeyttämällä virkamiesten tekstien lause- ja sanatason valintoja.

Viestin perillemeno ei riipu kuitenkaan pelkästään lause- tai sanatason valinnoista. On tekstejä, joiden lauseet ovat melko lyhyitä ja yksinkertaisia ja joiden terminologia tuttua, mutta niiden ko-

konaisuus avautuu silti vaikeasti lukijalle. Tekstin ymmärrettävyys onkin laajempi asia kuin lause- tai sanavalintojen summa.

Yleensä oikeudellisen tekstin ymmärrettävyyttä on tarkasteltu lukijan näkökulmasta. Lukijalla on katsottu olevan puutteita tiedoisaan ja taidoissaan, jotka kirjoittajan on otettava huomioon, jotta saa viestinsä menemään perille mahdollisimman muuttumattomassa muodossa. Nämä lukijan puutteet on yleensä katsottu liittyvän terminologian, asiayhteyksien tai prosessin kokonaisuuden ymmärtämiseen. Tässä artikkelissa en käsittele ensisijaisesti tekstiä lukijan puutteiden näkökulmasta vaan paremminkin kirjoittajan toiminnan ja kirjoitusprosessin näkökulmasta.

Ymmärrettävän tekstin edellytys on, että kirjoittaja itse on ymmärtänyt kirjoittamansa asiakokonaisuuden ja kykenee oman ymmärryksensä mahdollisimman yksiselitteisesti lukijalleen kertomaan. Tämä taas on kiinni siitä, osaako kirjoittaja nimetä tekstissään yhden pääasian ja liittää ymmärrettävästi muut asiat pääasiaan. On siis kysymys näkökulmavalinnasta, sekä tekstin eri asioiden välisten merkityssuhteiden rakentamisesta ja rakentumisesta.

Keskeisiä merkityssuhteita ovat käsitteiden väliset suhteet, aikasuhteet ja kausaalisuhteet (Kauppinen & Laurinen 1988). Niin tieteen kuin hallinnonkin tekstit toimivat pitkälle käsitteiden varassa: niillä kuvataan toimintaa, toimijoita ja ilmiöitä, niillä otsikoidaan ja argumentoidaan. Juridisen tekstin keskeisenä tavoitteena on usein kuvata tapahtumien peräkkäisyyttä, niiden syitä ja seurauksia ja näiden avulla tehdä juridinen diagnoosi. Silti aika- ja kausaalisuhteiden ilmaiseminen näkyvästi ei kovinkaan usein ole yksiselitteistä. Myöskään rakenteelliset valinnat eivät perustu juridisen diagnoosin tekemiselle. Seuraavassa esimerkissä otsikon ja sen alla olevan tekstin välinen syy- ja seuraussuhde on tulkittavissa, mikäli lukija tuntee otsikossa mainitun lain sisällön ja juridisen terminologian.

1. LIEVÄ PAHOINPITELY
(6760/R/0020052/07)
Rikoslaki 21 luku 7 §

16.8.2006 TORNIO

A on tehnyt B:lle ruumiillista väkivaltaa retuuttamalla häntä käsivarsista kiinni pitäen. A on menettelyllään aiheuttanut kipua B:lle.

A:n tekoa on, väkivallan käytön ja terveyden vahingoittamisen huomioon ottaen, pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä.

Teksti pyrkii samaan aikaan kertomaan, mitä on tapahtunut ja minkälaiseksi teoksi se otsikossa mainitun lainkohdan valossa tulee tulkita. Jotta lukija voisi tämän ymmärtää, hänen on osattava poimia tekstistä lievän pahoinpitelyn tunnusmerkit (esim. *väkivalta, kipu*) sekä ymmärrettävä ilmaisujen *kokonaisuutena arvostellen vähäinen* tulkintakehys. Sanallisella tasolla teksti ei anna tulkintavinkkiä, vaan otsikon ja tekstin välinen merkityssuhde on tiedettävä. Parhaiten oikea tulkinta onnistuu sellaiselta, joka tuntee mainitun rikoslain kohdan ja siihen liittyvän terminologian.

Tekstien ymmärtäminen perustuu pitkälle juuri merkityssuhteiden ymmärtämiseen, muuten on kysymys näennäisymmärtämisestä. Sellaistakin tapahtuu, että tekstiä saattaa olla helppo lukea, mikään ei jää vaivaamaan, mutta tekstin lopussa lukijan on kuitenkin vaikea toistaa itselleen, mitä teksti oikeastaan halusi sanoa tai mitä teksti tulikaan väittäneeksi ja miksi.

Epäselvästi merkityssuhteita rakentava teksti edellyttää lukijalta suurta kykyä poimia tekstistä yhteenkuuluvat asiat, syyt ja seuraukset, ilmiöt ja niiden konkretisaatiot, asioiden ja tapahtumien peräkkäisyydet. Asioiden liittäminen toisiinsa saattaa lukijalta onnistuakin, mikäli asia on lähtökohtaisesti hänelle tuttua tai mikäli se maailma, johon teksti liittyy, on hänelle tuttu. Asiantuntijalukija saattaa ymmärtää sellaisenkin tekstin, jossa merkityssuhteiden avaaminen on jätetty lukijan tehtäväksi. Työtä, aikaa ja vaivaa merkityssuhteiden löytäminen tosin asiantuntijaltakin vaatii. Maallikolukijalle tällainen teksti saattaa kuitenkin olla kohtalokas: teksti jää häneltä joko kokonaan ymmärtämättä tai perusviesti välittyy osin tai kokonaan väärin.

Seuraavassa käytän esimerkkinä erästä korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä (KKO:2004:38), joka tulee kyllä kohtuullisesti ymmärretyksi, mutta jossa silti olisi vielä hiomisenkin varaa. Esimerkissä monin paikoin yhteen liittyvät osat on kirjoitettu toisistaan erilleen ja asiakokonaisuuden ymmärtäminen vaatii harjaantunutta lukijaa ja ennakkotietämystä.

B on hakenut edunvalvojan määräämistä 11.9.1919 syntyneelle äidilleen A:lle tämän taloudellisten asioiden hoitamista varten. Asiassa on ensiksi kysymys siitä, onko A:lle varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa.

Holhoustoimesta annetun lain (jäljempänä holhoustoimilaki) 73 §:n 2 momentin mukaan asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle, on sille, jonka etua on valvottava (päämies), varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Holhoustoimilain esitöiden mukaan kuulemistilaisuuden varaamisen päämerkitys on siinä, että sillä voidaan selvittää haettua toimenpidettä koskeva päämiehen oma mielipide (HE 146/1998 vp s. 65). Lisäksi kuulemistilaisuuden varaamisella on mahdollisuus selvittää muutenkin päämiehen olosuhteita ja kaikkia niitä seikkoja, joilla on merkitystä edunvalvojaa määrättäessä ja valittaessa.

Lääkärintlausannon mukaan A, joka on ollut vanhainkodin dementiaosastolla vuoden 2000 alusta lukien ja jonka vointi on huonontunut siitä lähtien, ei sairautensa vuoksi ymmärrä oikeudenkäynnin merkitystä eikä häntä tarvitse kuulla oikeudenkäynnissä (voiko lääkärinlausunto ottaa tähän kantaa?). Lääkärintlausannon perusteella voidaan pitää ilmeisenä, ettei A itse kykenisi kertomaan oikeudelle tai asiamiehelle omaa mielipidettään taikka antamaan asiassa merkityksellisiä tietoja. B ja asiassa myös kuultu A:n tytär C ovat esittäneet omana käsityksenään, että kuulemisella ei heidän äitinsä terveydentila huomioon ottaen ole saatavissa selville hänen mielipidettään edunvalvonnasta. Seinäjoen maistraatti on antamassaan lausunnossa asettunut asiassa samalle kannalle. Korkein oikeus pitää selvitetynä, että A:ta itseään ei voida asiassa kuulla.

Asiassa on kysymys myös siitä, pitäisikö A:lle määrätä edunvalvoja holhoustoimilain 82 §:n nojalla tässä edunvalvojan määräämistä koskevassa oikeudenkäynnissä. (mihin myös viittaa? Onko siis olemassa kaksi juridista ongelmaa?)

Holhoustoimilain 82 §:n mukaan tuomioistuimien voi määrätä edunvalvojan määräämistä koskevassa oikeudenkäynnissä edunvalvojan sille, jonka edunvalvontaa hakemus koskee, jos se on tämän oikeusturvan kannalta tarpeellista. Lain esitöiden mukaan edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten voi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun edustajan määrääminen voidaan katsoa edistävän asian selvittämistä ja oikean toimenpidevaihtoehdon löytämistä.

Edunvalvojakaan ei tässä oikeudenkäynnissä pystyisi A:n terveydentilan vuoksi selvittämään tämän omaa mielipidettä asiassa.

Hakemuksessa on pyydetty edunvalvojan määräämistä A:lle vain taloudellisten asioiden hoitamista varten. Kysymys on siten päämiehen tueksi ja avuksi holhoustoimilain 8 §:n nojalla määrättävästä edunvalvojasta. Tämän kelpoisuutensa ja toimivaltansa mukaisesti tekemät oikeustoimet sitovat päämiestä, jonka taloudellista isemääräämis-oikeutta edunvalvojan määrääminen siten rajoittaa. Toisaalta pää-

mies edunvalvojan määräämisestä huolimatta säilyttää oikeustoimikelpoisuutensa ja kelpoisuutensa vallita omaisuuttaan.

Erimielisyyttä ei ole ollut siitä, että pyydetty edunvalvontatoimenpide soveltuu parhaiten A:n olosuhteisiin. Hänen lapsensakin ovat maistraatin tavoin pitäneet edunvalvojan määräämistä tarpeellisena. Ottaen huomioon A:n terveydentilasta esitetty selvitys ja siihen liittyen se seikka, että A on pysyvästi laitoshoidossa, ei myöskään Korkeimman oikeuden käsityksen mukaan ole epäselvyyttä siitä, etteikö perusteita edunvalvojan määräämiselle taloudellisten asioiden hoitamista varten olisi (tässä palataan ensiksi mainittuun ongelmaan).

Kysymys onkin tosiasiallisesti vain siitä, kuka tehtävään määrätään (tässä juridinen ongelma rajataan, näin ongelmaa määritellään läpi tekstin, eikä keskeisesti yhdessä kohdin). Tähän nähden Korkein oikeus katsoo, että edunvalvojan määrääminen tätä oikeudenkäyntiä varten ei ole A:n oikeusturvan kannalta tarpeellista, koska sen ei tässä tapauksessa voida arvioida edistävän henkilövalintaa koskevan kysymyksen selvittämistä ja ratkaisemista.

Näillä perusteilla Korkein oikeus (miksi iso alkukirjain?) katsoo, toisin kuin hovioikeus, että asia voidaan ratkaista palauttamatta sitä hovioikeuden mainitsemasta syystä käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Asian selvitettyyn tilaan nähden ja viivytyksen välttämiseksi Korkein oikeus ottaa asian välittömästi tutkittavakseen.

C on hovioikeudessa ja Korkeimmassa oikeudessa vaatinut, että A:n edunvalvojaksi määrätään X:n sijasta yleinen edunvalvoja. Vaatimuksen tueksi esitetyt seikat eivät kysymyksessä olevan tehtävän laatu ja laajuus huomioon ottaen anna aihetta epäillä X:n sopivuutta tehtävään.

Korkein oikeus on ratkaissut asian päätöslauselmasta ilmenevällä tavalla.

Päätöslauselma

Hovioikeuden päätös kumotaan ja asia jätetään käräjäoikeuden päätöksen lopputuloksen varaan.

Nykyajan virkatyö on pitkälle työtä tekstien äärellä. Tekstit tekevät merkittäviä tekoja ja yksittäisen kansalaisen kannalta hallinnolliset tekstit ovat joskus jopa elämän ja kuoleman kysymyksiä. Ei siis ole yhdentekevää, minkälaisia nuo tekstit ovat, kuinka perusteellisesti ne on laadittu ja kuinka yksiselitteisesti niitä voidaan tulkita. Tämän vuoksi teksti, jossa merkityssuhteet on rakennettu selkeästi ja jonka ymmärtämiseen ei tarvita monta lukukertaa, toteuttaa keskeisesti kansalaisten yhdenvertaisuutta, tekstille asetettuja hallinnollisia ja yhteiskunnallisia tavoitteita ja säästää monen ihmisen aikaa ja vaivaa. Vaiva ja aika, joka on käytetty ymmärrettävän tekstikokonaisuuden rakentamiseen, tulee näin moninkertaisena takaisin. Kirjoittamisprosessiin, joka alkaa merkityssuhteiden selvittämisellä ja joka perustuu nimenomaan merkityssuhteiden avaamiseen, harjaannutaan kuten kaikkeen muuhunkin työhön.

Muutama ensimmäinen kerta saattaa tuntua työläältä, mutta sen jälkeen tällainen pohjatyö pikemmin nopeuttaa kirjoitustyötä.

Edellä olleen korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen (KKO:2004:38) avulla pyrin havainnollistamaan, miten tekstin tekemistä varten voisi poimia yhteen kuuluvia asioita ja miten sen jälkeen merkityssuhteiden avaaminen lukijalle olisi luontevaa. Yritän ymmärtää tekstin pääongelman, siihen vaikuttavat tekijät sekä ratkaisun (ks. Kauppinen & Laurinen, 1988). Jos olen liittänyt asioita väärin yhteen, vika ei ehkä ole yksinomaan lukijassa tai tekstissä, vaan molemmissa. Joka tapauksessa yhteen liittyvät asiat olivat osin erillään toisistaan eikä niitä ollut kytketty kielellisin keinoin toisiinsa. Ripottelun lisäksi teksti käsittelee eri näkökulmia, kuulemisen järjestämistä, edunvalvojan määräämistä yleensä ja edunvalvojan määräämistä korvaamaan asianosaista kuulemis-tilaisuudessa, ikään kuin yhtä tärkeinä. Lukijan oli paikoin vaikea tietää, mistä milloinkin puhutaan, mitä ongelmaa ratkaistaan ja mihin mikäkin perustelu liittyy. Ripottelu ja asiasta toiseen siirtyminen teettää kovasti ylimääräistä työtä.

Tekstin pääongelma:

Onko asianosaiselle tarjottava tilaisuus tulla kuulluksi määrättäessä edunvalvojaa taloudellisten asioiden hoitamista varten?

Vaikuttavat tekijät:

Mitkä seikat edellyttävät kuulemista?

- holhoustoimilaki 82§
- asianosaisen oikeusturvan toteutuminen (koskeeko henkilövalintaa?)
- asianosaisen terveydentila ja kyky ottaa kantaa
- (prosessi)edunvalvojan kyky selvittää asianosaisen oma mielipide

Ratkaisut:

A:lle määrätään edunvalvojaksi X ilman A:n kuulemista, koska häntä ei voitu hänen sairautensa perusteella kuulla.

7.2 ERILAISET TEKSTILAJIT YHDESSÄ TEKSTISSÄ

Sen lisäksi, että kirjoittaja joutuu pohtimaan erilaisten asioiden välisiä suhteita, hän joutuu myös punnitsemaan eri lähteistä tulevien materiaalien suhdetta toisiinsa. Oikeusprosessin aikana saadaan käsiteltävään asiaan liittyvää materiaalia monessa eri muodossa, monesta eri lähteestä ja monessa eri vaiheessa. Näitä keskenään hyvin erilaisia materiaaleja kirjoittaja käyttää yhden tekstin aineksina. Parhaimmillaan kirjoittaja on ottanut ainekset haltuunsa niin, että on kyennyt hahmottamaan, miten eri materiaalien ainekset liittyvät toisiinsa, mikä selittää mitäkin, mikä perustelee mitäkin. Laadukas oikeuskäytäntö jo edellyttää eri ainesten haltuunottoa eli vakuuttavan juridisen diagnoosin tekemistä.

Tällaisen hallitun juridisen diagnoosin tekeminen ja aukikirjoittaminen ymmärrettävään muotoon omassa itsenäisessä tekstissä edellyttää edellä kuvattujen merkityssuhteiden ymmärtämistä ja poimimista. Mikäli eri lähteistä saatu materiaali on tekstissä erillään ja sellaisenaan (esim. asianosaisen, todistajan ja instituution), juridisen diagnoosin osat on lukijan osattava poimia tekstimassasta. Tämä onnistuu kuitenkin vain harjaantuneen lukijan kyvyillä, teksti itsessään ei anna siihen tukea.

Erilaisten ainesten haltuunotossa ja juridisen diagnoosin tekemisessä oireiden perusteella on kysymys myös siitä, miten tuomion kirjoittaja suhtautuu omaan asemaansa kirjoittajana: onko hän omasta mielestään urheiluselostaja, joka reaaliajassa selostaa, mitä kulloinkin tapahtuu ja kuka mitäkin sanoo ja väittää, vai onko hän synteessin tekijä, etäännyttäjä, joka etäältä tarkastelee tapahtunutta ja tapahtumien syitä ja seurauksia sekä tekee johtopäätöksiä. Tuomioiden kirjoitustavan perusteella ei olla yksimielisiä siitä, mikä kirjoittajan asema suhteessa muihin materiaaleihin on. On sellaisia tuomioita, joissa kirjoittaja on ottanut vahvan roolin tulkitsijana ja suodattajana, ja on sellaisia tuomioita, joissa kirjoittaja tyytyy vain leikkaamaan ja liimaamaan. Seuraavassa esimerkissä etäännyttävä kirjoitustapa olisi ehkä poistanut lievän koomisuuden, joka väistämättä tekstiin on jäänyt, kun asianosaisen kertomus on liitetty tekstiin sellaisenaan:

Yksi köysistä oli muita kovempi ja ilmeisesti ulkomaista valmistetta. Tämä köysi oli katkennut kuljetuksen aikana. Peräkärryn perälauta oli tehty vanerilevystä ja siksak-menetelmällä asennetuista köysistä. Todistajan oli tarkoitus ajaa omalla autollaan kuljetuksen perässä ja valvoa sitä, mutta keinosementtäreijä oli tullut samaan aikaan ja hän oli joutunut jäämään kotiin.

tai

Vastaaja ei muistanut muuta kuin yhden asianomistajan kurkkuunkäymisen. Vastajan mukaan kaikki ne asiat, joita käräjäoikeudessa tässä asiassa puidaan, on sovittu ja itketty asianosaisten kesken yhdessä.

Kun tekstiä tarkastellaan eri lähteistä tulevan tiedon näkökulmasta, tekstin tarkoituksenmukaisuutta voidaan arvioida ensiksikin puhtaasti uskottavan juridisen päättelyn perusteella; toiseksi sen perusteella, miten kirjoittaja suhtautuu omaan asemaansa ja kolmanneksi tyylin perusteella. Edellä oli jo puhetta siitä, että eri lähteistä tulevaa materiaalia käytetään monessa eri roolissa: kirjoittajan on vain osattava poimia olennaiset asiat oikeisiin kohtiin omassa tekstissään. Samalla kun kirjoittaja pohtii eri materiaalin käyttöä eri funktioissa, hän joutuu myös ratkaisemaan oman roolinsa: onko hän vain leikkaaja ja liimaaja vai itsenäinen toimija ja muualta tulevan materiaalin tulkitsija. Mikäli erilaiset materiaalit näkyvät tekstissä sellaisenaan, tekstin tyyli muuttuu aina materiaalin myötä. Yhtenäinen tyyli kuitenkin auttaa muiden tekijöiden ohella lukijaa ymmärtämään tekstin kokonaisuuden ja vakuuttaa muutenkin lukijan kirjoittajan asiantuntijuudesta ja luotettavuudesta.

Edellä käytin esimerkkinä korkeimman oikeuden ennakkotapaus, jonka laatimisessa oli käytetty ainakin holhoustoimilakia, oikeusturvan ja itsemääräämisoikeuden käsitteiden määritelmiä, lääkärinlausuntoa ja hallituksen esitöitä. Esimerkistä käy ilmi, miten keskenään hyvin erilaisten tekstiosien sisällyttäminen lähes sellaisenaan omaan tekstiin voi pirstaloida tyylin, hankaloittaa ymmärtämistä ja siirtää jopa vastuun kirjoittajalta jonkun toisen tekstin laatijalle.

7.3 KANTAA OTTAVAT TEKSTIT

Kielitieteellinen tekstintutkimus keskittyy tekstin kokonaisuuteen lause- ja sanatason tarkastelun sijaan. Tällöin tarkastelu keskittyy kieleen ja tekstin kokonaisuuteen, siihen, millaisia valintoja erilaisissa kielenkäyttötilanteissa ja -kulttuureissa on tapa ja lupa tehdä (Heikkinen 2002, 5). Oikeudellisten tekstien valintoja tarkastelemalla voidaan pohtia oikeudellista maailmaa: mitä tekstit paljastavat oikeuskäytäntöön liittyvistä instituutioista, niiden vuorovaikutussuhteista ja merkitysten ilmaisemisen rajoista.

Kielellisiin valintoihin perustuvassa tekstintutkimuksessa sovelletaan usein amerikkalaisen kielentutkijan M. A. K. Hallidayn systemis-funktionaalista kieliteoriaa, joka lähtee seuraavista oletuksista: jokaisessa tekstissä 1) kuvataan todellisuutta ja välitetään sisältöjä, 2) rakennetaan tietynlaista vuorovaikutusta ja arvotetaan asioita sekä 3) osoitetaan kielen ja muun todellisuuden välille halutunlaista suhdetta, oletetaan jotakin kaikille yhteisestä tiedosta, tarjotaan joitakin asioita uusina, ja joitakin tuttuina (Heikkinen 2002, 6).

Keskeistä on siis valinnan käsite ja ajatus siitä, että kaiken voi ilmaista monella eri tavalla ja ilmaisemisen tapa valitaan suuresta määrästä erilaisia tapoja. Valinnan käsitteeseen liittyy näin myös ajatus siitä, että kirjoittaja olisi voinut valita toisin. Usein asian tuntija ajattelee, ettei olisi voinut. Tekstintutkimuksessa lähdetään ajatuksesta, ettei tekstissä ole mitään valmiita ja kiistattomia valintoja, että kaikki tiedot ja totuudet muodostetaan tietyistä näkökulmista, kielellisiä valintoja tehden (Heikkinen 2002, 6).

Valinnan ja valitsemisen rinnalla kulkee myös ajatus siitä, että valinnoillaan kirjoittaja ei vain tule toistaneeksi niitä merkityksiä, joita hänen todellisuuteensa kuuluu, vaan rakentaa ja vahvistaa samaan aikaan tekstillään sen maailman lainalaisuuksia, jossa tekstit tuotetaan. Käsitys kielen kaksisuuntaisesta funktiosta on valinnan käsitteen taustalla. Tarkastelemalla tekstin kielellisiä ja rakenteellisia valintoja voidaan päätellä, mitä arvoja, asenteita ja ideologisia merkityksiä sen taustalla olevaan maailmaan liittyy, mutta myös sitä, miten se näitä arvoja ja asenteita ja ideologisia merkityksiä vahvistaa ja on rakentamassa.

Useissa eri yhteyksissä on todettu, että oikeuden kielellä on monia erityispiirteitä: se suosii substantiiveja verbien kustannuksella, puhuu mielellään passiivissa, pyrkii tiiviyyteen ja täsmällisyyteen käyttämällä termejä ja lyhenteitä ja perustuu muihin teksteihin, mikä näkyy runsaana viittaamisena (ks. esim. Mattila, 2002). Erityispiirteillään oikeudellinen teksti tulee rakentaneeksi raja-aitoja: tekstit ovat ymmärrettäviä niille, joille asiayhteys, termit, viittauksen kohteet jne. ovat ennestään tuttuja. Tekstit sulkevat siten toisia ulos ja rajaavat toisia sisäpuolelleen.

Oikeuden kielen erityispiirteet todentavat myös hyvin sen kielenkäytön yleisen piirteen, että yhteisöt rakentavat kieltään ja yhteisöjen kieli perustuu yhteisesti sovittujen merkitysten varaan. Tämä pätee kaikkeen kielenkäyttöön. Oikeudellisissa teksteissä tämä erityisesti korostuu, koska ne muun hallinnon tekstien tapaan perustuvat suurelta osin toisiin teksteihin. Yhteisesti hyväksytyt merkitykset opitaan usein lukemalla ja tulkitsemalla tekstejä yhteisössä hyväksyttävällä tavalla (Heikkinen, 2002, 4).

7.4 LAATU LAATUKRITEEREIDEN NÄKÖKULMASTA

Laatuseminaarin paneelikeskustelun lähtökohdaksi oli valittu neljä hyvin erilaista tuomiota. Niiden kirjoitustapakysymyksiä tarkasteltiin tekstiä ja kieltä koskevien Rovaniemen hovioikeuden laatu-käsikirjan laatukriteerien näkökulmasta (2c–2f). En varsinaisesti noudattanut tarkastelussani tekstintutkimukselle tyypillistä kielen valintojen analyysia siinä mielessä, että olisin tarkastellut kaikkia kielellisiä valintoja, vaan huomioni kiinnittyi lähinnä niihin tekstin kohtiin, joihin laatukriteerit antoivat aihetta.

Laatukriteerien mukaan tuomioiden tulee olla kirjoitettu niin, että 1) perustelut ovat avoimia, 2) perustelut ovat seikkaperäisiä ja johdonmukaisia, 3) perustelut ovat ymmärrettäviä ja 4) niiden rakenne on selkeä ja ulkoasu huoliteltu. Tärkeää on kuitenkin huomata, että kaikki edellä mainitut kriteerit saavat merkityksensä siitä, kenen näkökulmasta määritteet tulkitaan. Avoimuus, johdonmukaisuus, ymmärrettävyys ja selkeys ovat suurelta osin lukijakoh- taisia. Asiantuntijalle selkeä ja johdonmukainen rakenne saattaa noudattaa vuosikymmeniä sitten alalle vakiintunutta kaavaa, jon-

ka logiikkaan maallikko voi sotkeutua kuin entinen tyttö lillukan varsiin. Avoimuus voi olla myös informaation liikaa tarjontaa ja ymmärrettävyys voi perustua erityisterminologiaan ja asiantuntijan vakiintuneisiin ilmaisutapoihin.

Laatukriteereiden ominaisuuksien luettelossa näkyy ajatus siitä, että perustelu on avointa, oikeudenmukaista ja ymmärrettävää silloin, kun termit ja viitattavat tekstit on avattu ja selitetty. Ymmärrettävyys ja merkitysten rakentuminen ovat kuitenkin monisyisempi ilmiö. Arkikielisen ilmauksen ja selittämisen lisäksi olisi oltava tietoisia seuraavienkin seikkojen vaikutuksesta tekstien luettavuuteen, ymmärrettävyyteen ja tulkintaan:

1. Miten tekstissä tuotetaan itsestäänselvyksiä ja etukäteisoleksia?
2. Mikä on millekin lukijaryhmälle oleellista informaatiota ja mikä on pois jätetyn informaation merkitys?
3. Miten erilaiset oletetut luku- ja ymmärtämisstrategiat rakentuvat tekstiin?
4. Miten oletetut tiedot ja kokemukset kirjautuvat tekstiin ja mikä on niiden osuus avoimuuden ja ymmärtämisen näkökulmasta?

Lukiessani seminaariin valittuja tuomioita huomioni kiinnittyi keskeisesti esittämisyjärjestykseen ja sitä kautta otsikointiin. Laatukriteereiden perusteella voisi päätellä, että tavoitteena on johdonmukainen ja ymmärrettävä argumentaatio, jota tekstin eri keinoin tuetaan. Tuomiot etenivät hyvin identtisesti: syyte, teonkuvaus, vaatimukset ja todistelut, ja sen jälkeen tekstit päättyivät ratkaisuun, joka itsessään jakaantui pienempiin osiin. Etenemisjärjestys ei näin perustunut niinkään argumentaation logiikkaan, vaan enemmänkin ehkä oikeudenistunnon etenemisjärjestykseen ja eri osapuolten näkökulmaan ja heiltä saatuun materiaaliin. Kärjistetysti voisi väittää, että tuomio on siis enemmän istunnon paperiversio tai materiaalikoste kuin sellaisenaan luettavaksi ja ymmärrettäväksi tarkoitettu tekstikokonaisuus.

Edellä kuvattu etenemisjärjestys tuotti toistoa, erotti väitteen ja sen perustelut toisistaan ja vaikeutti syy- ja seuraussuhteiden ra-

kentumista ja ymmärtämistä pelkän tekstin perusteella. Toistoa syntyi usein siitä, että tapahtumat kerrattiin kaikkien osapuolten näkökulmasta, usein siis ainakin kolmeen kertaan. Varsinaisen diagnoosin ymmärtäminen edellyttää aktiivista lukutapaa: lukijan tulee osata poimia oleelliset seikat eri puolelta tekstiä. Toinen keskeinen lukutapaan liittyvä huomio liittyy perusteluiden ja väitteen esittämisjärjestykseen. Väite tulee aina perusteluiden jälkeen, jolloin lukijan on ymmärrettävä, miksi poimitut asiat ovat tärkeää informaatiota. Lukuohje saadaan vakiintuneesta tavasta, ei itse tekstistä.

Argumentaation avoimuus ja seikkaperäisyys taas kärsi siitä, että kirjoittajat tyytyivät hyvin usein luettelointiin, mutta asioita ei juurikaan kytketty toisiinsa esimerkiksi syy- ja seuraussuhteita ilmaisevilla sanoilla:

Peräkärryn takalauta on ollut rakennettu köysistä ja vanerilevystä. Hiehon kiinnitysköysi on joko katkennut tai muutoin irronnut kiinnityksestään. Vastaajien on tullut ottaa tällainen mahdollisuus huomioon kuljetuksen lähdeettäessä. Peräkärryn lavarakenne olisi tullut olla siten sellainen, että se estää eläimen putoamisen irtipääsemistapauksessa. Käräjäoikeus katsoo, että peräkärryn takalautarakenne ei ole ollut asianmukainen eikä eläimille turvallinen.

Edellisestä tekstikatkelmasta löytyy yksi syy- ja seuraussuhteiden ilmaisemiseen käytetty ilmaus (*siten sellainen, että*). Lukijan on vaikea kuitenkin hahmottaa, mihin tällä ilmauksella täsmällisesti viitataan. Hiukan toisella tavalla epämääräisiä viittauksia ovat *on tullut* - ja *olisi tullut* -ilmaukset: millä perusteella tämä velvoittavuus syntyy, mihin se perustuu ja miten lukija voi tästä vakuuttua?

Toisinaan näyttää käyvän myös niin, että perusteluissa oiotaan mutkia, pakataan informaatiota ja oletetaan näilläkin tavoilla asiantuntijamaista lukustrategiaa:

Käräjäoikeus katsoo, että aikaisemman henkisen sairastumisen vaikutusta nykyiseen sairauteen ei ole yksiselitteisesti selvitetty.

Huomioiden edellä todetut asianomistajan sairastumista koskevat esille tulleet seikat, loukkauksen laatu ja sen pitkäaikaisuus sekä loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde käräjäoikeus katsoo oikeaksi korvattavaksi kärsimyksen määräksi 2 500 euroa.

Jos sairauden ja tapahtuneen välille ei voida rakentaa syy- ja seuraussuhdetta, miksi vastaaja veloitetaan kuitenkin maksamaan korvauksia? Jos maksettavaa määrätäänkin jostain muusta syystä, miksi toinen kappale aloitetaan *huomioiden edellä todetut*?

Käsitellyissä tuomioissa oli myös yksi poikkeus, jossa kirjoittaja oli selvästi lähtenyt kirjoittamaan tekstiä lukijalle. Tekstissä oli käytetty sellaista otsikointia, joka korosti lukijalle merkityksellisiä asioita ja riitaisia seikkoja: *Mitkä ovat tämän päätöksen oikeusvaikutukset? Mikä on sopimuksen 1997 merkitys? Onko maksuaikaa jatkettu?* Samaisessa tekstissä pyrittiin myös sanoin osoittamaan asioiden välinen yhteys: *tästä syystä; ei kuitenkaan – vaan; ei ole – eikä myöskään – joten; tämä merkitsee sitä, että.* Toisteisuudesta tämäkään teksti ei selvinnyt, koska perinteinen rakenne väistämättä pakottaa toistamaan asioita.

Oikeudellisia tekstejä on usein moitittu kielellisestä kömpelyydestä, joskus jopa normivirheistä. Näitäkin piirteitä voidaan tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta: mitä ne kertovat lukijan ja kirjoittajan välisestä suhteesta, miten kirjoittaja suhtautuu sanottavaansa ja asiansa merkitykseen esimerkiksi lukijalle? Vähätteleekö kielellisesti huolimaton teksti tekstin sisältöä ja merkitystä? Minkälaisia johtopäätöksiä esimerkiksi seuraavan katkelman perusteella olisi lupa tehdä?

Lievän pahoinpitelyn ja pahoinpitelyn syyksilukemisen johdosta on peruste asianomistajan vaatimukselle kivusta ja särystä. Kohdan 1 osalta koskien lievää pahoinpitelyä käräjäoikeus katsoo aiheutettuun kipuun nähden korvausvaatimuksen määrällisesti myös oikeaksi samoin kuin kohdan 7 pahoinpitelyn osalta.

Monipolviset määritteet ja niiden merkitysten rakentuminen tekstissä aiemmin esitettyjen seikkojen avulla tai muiden tekstien avul-

la vaikeuttavat lukemista ja ymmärtämistä. Kun vielä samaan aikaan käytetään vieraan kielen mallin mukaisia rakenteita (*johdosta, osalta, koskien, nähden*), ymmärtäminen vaikeutuu varmasti.

7.5 VAKIINTUNUT KÄYTÄNTÖ – RENKI VAI ISÄNTÄ?

Kielellisen analyysin perusteella voidaan jo tulkita yhtä keskeistä tuomion kirjoitustapakysymyksiin liittyvää asennetta tai arvoa: tuomiot kirjoitetaan edelleen pikemminkin toiselle asiantuntijalle ja institutionaalista käyttöä varten kuin asianosaiselle, kansalaiselle, jota tuomio ensi sijassa kuitenkin koskettaa.

On vaikea, ellei jopa mahdotonta käsitellä mitään kielellistä tai rakenteellista valintaa ja sen tarkoituksenmukaisuutta, mikäli ensisijaisesta lukijasta ei ole päästy yksimielisyyteen. On ehkä helppoa kirjata tavoitteeksi, että ensisijainen lukija on asianosainen, mutta tekstiin liittyviä valintoja puntaroidessa on kuitenkin usein vaikea luopua perinteisistä ja vakiintuneista ilmaisutavoista. Juridisen maailman institutionaalisuudesta tuleekin yhtäkkiä tärkeämpi tavoite kuin päätöksestä informoimisesta.

Olisi uskallettava asettaa omat ja instituution valinnat kyseenalaisiksi ja uskallettava arvioida tekstejä niiden välittämien arvojen ja asenteiden näkökulmasta. Jos esittämisyjärjestyksen valinnassa keskeisempää on prosessin korostaminen kuin lukijan ymmärtämisen helpottaminen ja jos eri materiaalien yhteensovittamisessa on tärkeämpää korostaa institutionaalisuutta kuin helpottaa päätöksen ymmärrettävyyttä, asenteissa saattaisi olla korjattavaa. Keskusteluissa asiantuntijan eli kirjoittajan tärkeänä pitämät seikat ja lukijan kannalta oleelliset asiat näyttäytyvät usein vastakkaisina ja yhteen sovittamattomina. Olisi syytä tarkastella, olisiko mahdollista tehdä sellaisia valintoja, jotka tyydyttävät sekä kirjoittajan että lukijan tarpeita. Jos molempien osapuolten tavoitteita ei voida saavuttaa, kumman tavoitteet ovat laatukriteerien ja hyvän hallintotavan valossa ensisijaisia?

Lukutaidon käsite ymmärretään yleensä yksilön näkökulmasta: minkälaisia valmiuksia yksilöllä on ymmärtää, tulkita ja hyödyntää lukemaansa. Oikeuden ja hallinnon tekstien lukemisen tapo-

ja voidaan tarkastella kuitenkin useammasta eri näkökulmasta. Koska oikeuden tekstit ovat oikeudellisia tekoja, on syytä tarkastella tekstejä ja niihin liittyvää lukemisen taitoa yhteiskunnallisesta näkökulmasta: tekstejä on opittava lukemaan myös yhteiskunnasta tulevien odotusten ja vaatimusten mukaisesti. (Linnankylä 2000, 112.)

Tässä artikkelissa olen lukenut tuomioita ja niiden ohjeita totutusta poikkeavalla tavalla. Kuinka asialleen vihkiytynyt asiantuntija suhtautuu tällaiseen ruotimiseen? Uskaltaako ja haluaako hän katsoa tekstiensä taakse, johtaako tarkastelu kuitenkaan mihinkään? Löytyykö jokaiselle valinnalle hyväksyttävä selitys, vaikka se tuotaisikin tekstiä, jonka ideologiaa yhteisö ei välttämättä itsekkään hyväksy. Kirjoitustapakysymysten näkökulmasta olisi ensiarvoista siis vakavasti keskustella, kenelle tuomiot ensi sijassa kirjoitetaan, onko sittenkään mahdotonta yhdistää lähettäjän ja vastaanottajan tarpeet, tottumus ja palvelu, ymmärrettävyys ja oikea informaatio? Ehkä jokaisen ammattikunnan on hyvä myös aika-ajoin tarkastella, onko asiantuntijakielestä tullut rasite myös asiantuntijalle itselleen.

7.6 LÄHTEET

Heikkinen, Vesa 2002. Kriittinen lukutaito kansalaistaitona – ja -tottelemattomuutena?. Kielikuvia 2/2002.

Kauppinen, Anneli & Laurinen, Leena 1988. Tekstioppi; johdatus ajattelun ja kielen yhteistyöhön. Kirjayhtymä.

Lainkäytön laadun arviointi tuomioistuimessa 2006. Arvioinnin lähtökohdat ja laatumittaristo. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhanke.

Linnankylä, Pirjo 2002. Lukutaito tiedon ja oppimisen yhteiskunnassa. Teoksessa Kieli, diskurssi & yhteisö. (toim.) Kari Sajaavaara & Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Mattila, Heikki E.S. 2002. Vertaileva oikeuslingvistiikka. Helsinki. Lakimiesliiton kustannus.

Summary

The quality project of the courts of the Rovaniemi Court of Appeal jurisdiction (Finland) was launched in 1999. The aim of the project is to improve and develop the work of the courts so that it is fair, that the proceedings are just, decisions are legal and well justified and that the services of the courts, even as far as the expenses are concerned, are accessible.

Year 2008 was the tenth year of the quality project. It was carried out with the methods tested in the previous years. The quality teams worked on the development themes assigned to them. Their work was presented at the autumn quality seminar where it was discussed and the quality goals for year 2009 were set. In the further training section the focus was on spoken communication and interaction skills, enforcement legislation, questions on structuring and writing the judgments, compensations for damages in assault cases and the Swedish language.

This publication contains the final reports of four quality teams working in 2008. The reports were presented in the tenth quality seminar of the courts of the Rovaniemi Court of Appeal jurisdiction in Kemi 27.–28.11.2008. The reports are based on the discussions the prosecutors, legal-aid counsels, advocates and heads of investigation had on each of the themes in their teams and during the quality seminar.

The themes of the quality teams were 1) approaches in protecting witnesses, parties and other persons to be heard during the different phases of criminal procedure (pre-trial investigation, consideration of charges and trial), 2) structuring and writing the judgment, 3) mediation practices at the court when mediating on the basis of chapter 5, section 26 of the Code of Judicial Procedure, 4) the amounts of compensation awarded for ache and pain and other temporary harm, for cosmetic injury and for suffering in assault cases.

Also included in this publication are the lectures given during the training section of the quality project. Articles based on their lectures are written by Doctor of Theology Juhana Torkki (Rhetoric from Antiquity to the Present Day) and Lecturer on Written Communication, MA Katriina Uljas-Rautio (Who understands, who ought to understand?) The publication also includes the welcome speeches given at the quality seminar by Esko Oikarinen, the Chief Justice of the Rovaniemi Court of Appeal, Heikki Liljeroos, Government Counsellor at the Ministry of Justice and Harri Mäkinen, the Chief Justice of the Oulu District Court.

Further information on the quality project of the Rovaniemi Court of Appeal Jurisdiction is available at the court website at www.oikeus.fi/27670.htm. Publications of the quality project are available at the Oulu District Court (oulu.ko@oikeus.fi).